NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 07375

YOSELE

Jacob Dineson

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יאסעלע

דערציילונג פון אידישן לעבן

— פון —

יעקב דינעזאן

צוגעפּאַסט צו באַנוצן אין די אידישע שולן און באַזאָרגט מיט
דער ביאָגראַפיע פון דינעזאָנען און מיט אַ ווערטערביכל פון שווערערע
ווערטער — פון

יעקב לעווין

1926
היברו פּאַבלישינג קאָמפּאַני
632-34 בראָדוויי,
ניו יאָרק.

יעקב דינעזאָן
(ביאָגראַפישע נאָטיץ)

יעקב דינעזאָן איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1856 אין דעם שטעטל זשאַגער, קאָוונער גובערניע, אין דער ליטע. זיין פאַמיליע האָט געשטאַמט פון גרויס יחוס, איז אָבער פאַראָרמט געוואָרן. צו פינף יאָר איז ער ווי אַלע אידישע קינדער פון יענער צייט, אַוועק אין חדר. די מלמדים האָבן אים נישט נאָר געלערנט, נאָר אויך געשלאָגן, הגם ער האָט געהאַט זייער אַ גוט קעפּל און געוואָלט לערנען. און פון איינעם אַזאַ מלמד גיט דינעזאָן שפּעטער אַ בילד אין זיין יאָסעלען.

נאָך אַלס קינד איז דינעזאָן אַריבערגעפאָרן צו זיינעם אַ פעטער, אייזיק עליאַשעוו, אין דער שטאָט מאָהיליעוו אויפ'ן דניעפּר. דאָרטן אין אַ בית-מדרש האָט ער געלערנט גמרא און אין דער זעלבער צייט האָט ער זיך אויך אָפּגעגעבן מיט דער העברייאישער שפּראַך. שפּעטער איז ער געוואָרן אַ העברייאישער לערער אין אַ הויז פון געבילדעטע מענשן, וואו מען האָט אויסער העברייאיש אויך געקענט רוסיש און דייטש; און דאָרטן האָט דינעזאָן באַקומען זיינע ערשטע וועלטלאַכע בילדונג אין שפּראַכן, אין רעכענען און אין אַנדערע געגענשטאַנדן.

שוין פון קינדהייט אָן האָט דינעזאָן געהאַט אַ נייגונג צו שרייבן; און ווען ער איז עלטער געוואָרן, האָט ער אָנגעהויבן שרייבן העברייאישע אַרטיקלען, פון וועלכע אייניקע זיינען געווען געדרוקט אין העברייאישע צייטונגען און זשורנאַלן פון יענער צייט. אָבער דער ווילן צו לערנען די ברייטע מאַסען, דער ווילן, אַז דער ברייטער אידישער עולם זאָל אים פאַר-שטיין, האָט באַוואויגן דינעזאָנען אָנצוהייבן שרייבן אויף אידיש. ער האָט איבערגעזעצט אין אידיש אייניקע נאַטור-וויסענשאַפטלאַכע ביכער; נאָכדעם האָט ער אָנגעשריבן אַ גרויסע אידישע דערציילונג, וועלכע ער האָט פאַרקויפט אַ פאַרלעגער. אָבער די שטרייננגע צענזור פון יענער צייט האָט פאַרבאָטן צו דרוקן דאָס בוך. דעמאָלט האָט דינעזאָן זיך אוועקגעזעצט און גאָר אין אַ קורצער צייט אָנגעשריבן אַן אַנדער בוך, כדי צו געבן די פאַרלעגער עפּעס

אַנדערס פאַר דעם געלט, וואָס ער האָט באַקומען פון זיי פאַר זיין ערשטן בוך. דאָס בוך, „דער שוואַרצער יונגערמאַנטשיק" איז דעם אידישן עולם שטאַרק געפעלן געוואָרן, און דינעזאָן האָט נאָכדעם אָנגעשריבן אַ גאַנצע רייע אַנדערע שיינע מעשות און דערציילונגען, פון וועלכע יאָסעלע און הערשעלע זיינען די בעסטע.

דינעזאָן האָט זיך שפּעטער באַזעצט אין וואַרשע, וואו ער האָט שוין נאָכדעם געוואוינט זיין גאַנץ לעבן. דאָרטן איז ער באַקאַנט געוואָרן מיט דעם גרויסן אידישן שרייבער י. ל. פּרץ און זיי זיינען געבליבן די נאָענטסטע און בעסטע פריינד אויף שטענדיק. אין דער צייט פון דער גרויסער מלחמה, ווען די דייטשן האָבן פאַרנומען פּוילן, זיינען הונדערטער אידישע פאַמיליעס פון פאַרשיידענע פּוילישע שטעט און שטעטלאַך אָנגעקומען אין וואַרשע. די טויזנטער קליינע אידישע קינדערלאַך האָבן ניט געהאַט ניט וואו צו שלאָפן, ניט וואָס צו עסן, ניט קיין פּלאַץ צום לערנען. דער רחמנות אויף די דאָזיקע אומגליקלאַכע איז געווען זייער גרויס. דאַמאָלט האָט דער גוטער דינעזאָן צוזאַמען מיט פּרצ'ן געגרינדעט היימען, וואו די קינדערלאַך האָבן פאַרבראַכט זייערע טעג און אפילו נעכט, וואו מען האָט זיי געגעבן עסן און וואו מען האָט זיך מיט זיי געשפּילט. פון די דאָזיקע היימען זיינען שפּעטער אַרויסגעוואַקסן אַ גאַנצע רייע אידישע שולן, וועלכע טראָגן דעם נאָמען „פּרץ-דינעזאָן-שולן".

דינעזאָן איז געווען זייער אַ שטילער גוטהערציקער און איידעלער מענש. אין זיין איינציקן און איינזאַמען צימער וואו ער האָט געוואוינט זיינע לעצטע עטלאַכע צענדליק יאָר, פלעגט יעדער אידישער שרייבער געפינען אַ גאַסטפריינדלאַכע אויפנאַמע, און באַזונדערס—די יונגע שרייבער, די אָנפאַנגער, וועמען דינעזאָן פלעגט אַלע מאָל צוגעבן מוט. אין דער געזעלשאַפט פון דינעזאָנען פלעגט זיך יעדער איינער עפּעס פילן לייכטער, פריינדלאַכער. דינעזאָן האָט אַלעמען ליב געהאַט און פאַר יעדן איינעם געפונען אַ גוט וואָרט. אָבער מער ווי אַלעמען האָט דינעזאָן ליב געהאַט קינדערלאַך, הגם קיין אייגענע קינדער האָט דינעזאָן ניט געהאַט. און אַרבעטנדיק פאַר די היימלאָזע אידישע קינדער אין וואַרשע איז דינעזאָן געשטאָרבן דעם 2-טען סעפּטעמבער 1919.

פאָרערעדע

„יאָסעלע", דאָס בעסטע פון דינעזאָנס ווערק, האָט אַלע מאָל פאַרשאַפט זייער אַ סך פאַרגעניגן סיי די דערוואַקסענע לעזער, סיי די קינדער, פאַר וועמען מען האָט עס פאַרגעלייענט, ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס דער אינהאַלט פון דעם ווערק איז זייער אַ טרויעריקער. „יאָסעלע" איז אויך גענוג ק י נ ס ט ל ע ר י ש, עס זאָל כדאי זיין עס צו לייענען און צו לערנען, און מען זאָל עס מיט רעכט קאָנען רעקאָמענדירן צו לייענען אין די אידישע שולן.

אָבער אַזוי ווי עס איז ביז איצט געווען געדרוקט און אַפילו געשריבן, איז עס געווען שווער, כמעט אוממעגלאַך צו לייענען, און פאַר קינדער אַפילו ניט ווינשנסווערט צו לייענען. אַ גאַנצע רייע אויסדריקן, ווי: ממזר, א. ד. ג. זיינען אפשר פּאַסיק צו לייענען פאַר דערוואַקסענע (אין וואָס איך צווייפל אויך, ווייל אַ געוויסע אייגענע צענזור איז דאָך אָנגענומען פון אַלע שרייבער פאַר זיך אַליין), אָבער פאַר קינדער זיינען אַזעלכע אויסדריקן שעדלאַך, באַזונדערס ווען עס קומט נאָך אויס צו לייענען מיט זיי וועגן דעם אין קלאַס. אויסער דעם זיינען אין בוך פאַראַן אַ גאַנצע ריי גאַנצע פּסוקים העברייאישע, וועלכע זיינען ניט איבעריקס נייטיק געווען אינ'ם בוך גופא און האָבן קיין איבעריקן קינסטלערישן קאָלאָריט ניט צוגעגעבן די העלדן. איצט אָבער באַנוצט אָט די פּסוקים אין רעדן שוין זיכער קיינער ניט, זיי ליגן נאָר ווי אַן איבעריקער באַלאַסט פאַר'ן קינד און פאַר'ן לעזער בכלל.

כדי יעדעס אידישע קינד זאָל קאָנען באַנוצן דאָס בוך, לייענען און לערנען עס; כדי אויך יעדער דערוואַקסענער מענש זאָל עס קענען לייענען פיל לייכטער, האָט מען עס געמוזט אַרויסגעבן לויט דער נייער אָרטאָגראַפיע און רעווידירן אין די הינזיכטן, וואָס זיינען פריער אָנגעמערקט געוואָרן.

דאָס איז איצט, אין אָט דער אויסגאַבע, געטאָן געוואָרן, הגם מען האָט זיך דערביי גערעכנט דערמיט, וואָס דאָס איז דינעזאָנס אַ ווערק, און מען האָט זיך דעריבער ניט ערלויבט צו מאַכן קיין גרויסע, וועלכע עס איז זייער וויכטיקע ענדערונגען. עס זיינען אויך איבערגעלאָזן געוואָרן כמעט אַלע העברייאישע ווערטער, מיט וועלכע דאָס בוך איז ממש אָנגעפּיקעוועט, נאָר עס איז צום סוף פון בוך צוגעגעבן געוואָרן אַ ווערטערביכל, וואָס באַווייזט די אויסשפּראַך פון די אַלע ווערטער און אויך, ווען נייטיק, זייער באַדייטונג.

עס איז צום בוך צוגעגעבן געוואָרן אויך זייער אַ קורצע ביאָגראַפיע דינעזאָנס, כדי צו געבן די לעזער כאָטש אַ וועלכן עס איז באַגריף וועגן דעם לעבן פונ׳ם מחבר פון „יאָסעלע״.

ניו-יאָרק, אָקטאָבער 1923

יעקב לעווין

א.

ר ב בערל נ א מ ן איז אַ מ ל מ ד, אַ מ ו צ ל ח אין שטאָט.

ביי אים אין ח ד ר לערנען, זינט ער איז פון אַ נ א מ ן אין דער טאַקסע אַ מ ל מ ד געוואָרן, לויטער באַלעבאַטישע קינדער.

— ר׳ בערל — רעדן מיט ק נ א ה אַלע אַנדערע מ ל מ ד י ם — איז אַ מ ו צ ל ח, נישט מער ווי אַ מ ו צ ל ח; כאָטש ער לערנט זיך נישט איבער מיט זיינע ת ל מ י ד י ם, הייסט ער אַ ב ע ל - פּ ו ע ל; און כאָטש ער שלאָגט ווי אַלע און שמייסט אויך ווי דער שטייגער איז, הייסט ער אַ גוטער, אַ ד ע ת ן, ווי מיט ציטעריקע קינדער אומצוגיין. און די ה צ ל ח ה שפּילט אים: עס איז אַ כ ב ו ד אַ קינד צו ר׳ בערלען אין ח ד ר אַוועקצוגעבן.

און ר׳ בערל פאַרשטייט טאַקע, ווי זיינע ת ל מ י ד י ם צו שלאָגן, און ווייס נאָך מער, ווי מיט זייערע טאַטע-מאַמעס צו קנעלן...

לייבעלע, ר׳ ש ל מ ה ב ע ל ט אַ ק ס ע ס ב ן - י ח י ד, מעג דעם גאַנצן ח ד ר קאַפּויר איבערקערן, מאַכט זיך ר׳ בערל נישט זעענדיק און ביינערט זיך אַ פ י ל ו צו הויך נישט אָן אויף אים.

ער ווייס, ווי ציטעריק, ווי טייער לייבעלע איז ביי זיין מאַמען שיינדעלע, און ווי גרויס איר נ ח ת איז, אַז ער, ר׳ בערל קומט מיט איר מאַן אַמאָל ש ב ת פון שול אויף ב ר כ ה צו איר, און ער דערציילט איר, וואָס פאַר אַ קלוג, שטיל קינד איר לייבעלע איז, אָן ע י ן - ה ר ע, ביי אים אין ח ד ר ... און ער ח י ד ו ש ׳ ט זיך נאָר, וואָס האָט מען אים ל כ ת ח י ל ה אַזוי גרויס די א י מ ה געמאַכט, אַז לייבעלע איז אַ שטיפער, אַ קאַפּריזנער און עס וועט אים שווער זיין אויסצוקומען מיט אים אָן אַ קלאַפּ.

— איך ווייס ניט, — זאָגט ר׳ בערל זיך וואונדערנדיק, — ביי מיר איז ער שטיל ווי אַ טײַבעלע, פאָלגט, לערנט און וויל לערנען, אָן עין-הרע. און זאָל ליבעלע זאָגן, צי שלאָג איך אים, צי בײזער איך זיך אפילו אויף אים? און באמת פאַרשטיי איך גאָר ניט, צו וואָס שלאָגט מען אַ קליין קינד אין חדר? שלאָגן איז קיין שכל ניט! נאָר שכל דאַרף מען האָבן, און אין מלמדות, זאָג איך אײַך, ליגט אַ שכל גדול...

מיט דעמזעלבן שכל טענה׳ט זיך ר׳ בערל אוים שטענדיק מיט מנשה מילנער, וואָס האָט טענות צו אים פאַר זײַנע ביידע בנים, וואָס לערנען שוין דעם דריטן זמן ביי אים און קענען נאָך אַלץ ניט רעכט עברי זאָגן.

— אדרבה, — מאַכט בערל און דערקלערט מנשה׳ן זײַן טעות, — אדרבה, וואָס שווערער עס גייט צו מיט עברי, אַלץ גרינגער, וועט איר זען, וועט צוגיין מיט חומש מיט רש״י דאָס איז דאָך אַ באַוואוסטע זאַך, אַז דווקא די גרויסע לומדים, די שאַרפע קעפּ קענען אַ וואָרט עברי ניט. און וואָס איז די מעשה, מיינט איר? פשוט, ווײַל אַ גוטער קאָפּ טראָגט ניט אויף אַ קלייניקייט, וואָס ליגט אין דעם קיין שכל ניט... אָט זעט איר, אין חומש, אין טרעפן אַ רש״י׳ס קשיא, בין איך אײַך מבטיח, וועלן אײַערע קינדער ערשט אַרויסווײַזן די פּעולה, וואָס איך טו מיט זיי. קעפּלאַך האָבן זיי פײַער!...

אפילו איצי שניטקרעמערס מזיק, וואָס האָט דעם נאָמען משה׳לע מזיק נאָך אין דערהיים באַקומען, און וואָס אפילו אין חדר איז אים קיין מעשה נישט צו קליין, און אָט-אָט, דאַכט זיך, האָט ער שוין דעם רבי׳ן פון געדולד אַרויסגעבראַכט, און ר׳ בערל הייבט אויף דעם קאַנטשיק צו באַווײַזן אַזאַ שייגאַץ, ווי פאַר אַ רבי׳ן דרך-ארץ צו האָבן, פאַלט דער קאַנטשיק זעלטן אויף משה׳לען, און טרעפט שטענדיק אומגערן יאָסעלען, ביענע דער שמש׳טעס אינגל, וואָס האָט די זכיה אין חדר

ביי אַ ברעג טיש צו זיצן, ר׳ בערלען ר ב י אָנצורופן, כאָטש לערנען מיט אים פאַרגעסט זיך ר׳ בערל זייער אָפט.

יאָסעלע, אַ שטיל אויסגעמאָגערט קינד, כאַפּט דעם קלאַפּ אַ מאָל גאָר גלייכגילטיק, ווי ער וואָלט צו דעם שוין געוואוינט געווען, און אַ מאָל גיט ער אויך אַ געשריי און פאַרצאַפּלט זיך.

— נאַרעלע, — מאַכט דער ר ב י צו אים אין אַזאַ פאַל, — וואָס ווילנסטו? ניט דיך האָב איך דאָך געמיינט; אָט דעם שייגעץ האָב איך געוואָלט טרעפן, צו אים האָב איך אַ ט ע נ ה! און דו, מ ז י ק, — ווענדט ער זיך צו מ ש ה׳לען, — מיינסט, אַז איך האָב דיך היינטיקס מאָל ניט געטראָפן, ביסטו שוין פ ט ו ר? זאָג אים, יאָסעלע, אַז דער ע י ק ר איז ניט דער שמיץ, נאָר די כ ו ו נ ה, פאַרשטייסט?...

כאָטש יאָסעלע פאַרשטייט עס ניט, גענוג כאָטש אַ גוט וואָרט פונ׳ם ר ב י ׳ ן — און ער באַרואיקט זיך.

עס טרעפט אָבער, ווען יאָסעלע זיצט אַ הונגעריקער, די מאַמע האָט היינט ניט געהאַט אויסער אַ שטיקל טרוקן ברויט, וואָס אין ח ד ר אים מיטצוגעבן, דער ר ב י איז גראָד איצט אויפגעבראַכט אויף דער ר ב י ׳ צ ן, וועלכע האָט ט ע נ ו ת צו אים, וואָס איר דערגייט ניט דאָס און יענעס. און אין אַזאַ ר ג ע, אַז ווער פון די נ ג י ד׳ישע ציטעריקע קינדער ברענגט אים פון געדולד אַרויס, פאַלט דער קאַנטשיק אויף יאָסעלעס רוקן מיט אַזאַ כ ו ח, אומגערן, דאַכט זיך, אַז דאָס קינד גיט נאָר איין האַרצרייסנד געשריי, ווערט שוואַרץ און בלוי, און עס געווערט עטלאַכע סעקונדן, איידער עס דערהערט זיך זיין וויינען און כליפּען שטילערהייט.

דער ר ב י לאָזט אים אין אַזאַ פאַל אויסוויינען זיך, נאָר אַז עס געווערט אַ מאָל צו פיל, גיט ער אַ געשריי:

— שטיל! קיין אוק נישט מער! אַ י ח ס ן וועסטו זיין ביי דיין מאַמען! ביי מיר אין ח ד ר האָב איך פיינט י ח ו ס. נישטאָ קיין י ח ס נ י ם! געקוילעט האָב איך אים? אַ פליג. א פ ש ר,

אי דאָס אומגערן, האָב איך מיט'ן קאַנטשיק אים פון רוקן אַראָפּ־געטריבן; קאָן ער זיך גאָר נישט איינשטילן!

אַ מאָל, כאָטש זעלטן, טרעפט אויך, אַז ר' בערל ווערט אַנגעצונדן אויף אַלע אינגלאַך אין ח ד ר. שטיפנדיק האָט ווער פון זיי אַ שויב אויסגעבראָכן. ר' בערל ווייס, דאָס איז זיין ה י ז ק... צוואַנציק קאָפּיקעס, ניט געגעסן ניט געטרונקען, — שרייט די ר ב י־צ ן, — אַ רים אין האַרצן! זי ווייס אויך, אַז די מאַמע פונ'ם שולדיקן אינגל וועט נאָך אין כ ע ס ווערן, אַז מען וועט קומען מאָנען פאַר אַ שויב אַן אויסגעבראָכענער אין ח ד ר. אָדער עס טרעפט נאָך ערגער: מ ש ה'לע מ ז י ק האָט אין טאָפּ דאָס גאַנצע זאַלץ אַריינגעשאָטן, ב ע ת די ר ב י' צ ן האָט זיך אויף אַ ר ג ע פון טאָפּ אָפּגעקערט. זי פאַרזוכט, שפּייט אויס און שרייט:

—אַזעלכע מ ש ו מ ד י ם! וואו איז געהערט געוואָרן—אָנשיטן אין טאָפּ זאַלץ, כ ד י דער ר ב י זאָל ניט האָבן וואָס צו עסן?! נאַ, פאַרזוך, — דערלאַנגט זי דעם ר ב י'ן דעם לעפל, — וועסטו נ ח ת האָבן פון דיינע ליבהאַרציקע ת ל מ י ד י ם!

דער ר ב י נעמט דעם לעפל צום מויל, שפּייט באַלד אויס און גיט אַ געשריי: „ביז איינעם! אַלעמען שמייסן, ווער דאָס זאָל ניט זיין, אַז בלוט וועט שפּריצן!

— יאָסעלע! — גיט ער אַ רוף דאָס אָרימע קינד, וואָס זיצט אין אַנדערן ח ד ר און וויגט צו דאָס קינד דעם ר ב י' נ ס. — גיי נאָר אויפ'ן הויף, לעבן מיסט בערגל וואַלגערן זיך, דאַכט מיר, אַ פּאָר אַלטע בעזימס. קלייב אויס עטלאַכע גוטע ריטלאַך, טראָג אַריין, וועסטו זען, ווי זיי וועלן שפּרינגען אויס'ן הויט.

יאָסעלען זאָגט דאָס הערצל, אַז נאָך פריער פאַר אַלעמען וועט ער די ריטער פאַרזוכן; נאָר נישט גיין, נישט פאָלגן האָט ער מ ו ר א. ער ווייס פון פּראַקטיקע, אַז פאַר זיך לאָזן בעטן כאַפּט ער אַ פּאָר שמיץ מיט'ן קאַנטשיק ביז די שמיץ פון די ריטער; און ער גייט און טראָגט אַריין.

דער ר ב י נעמט צו די ריטער, פּאַכעט מיט זײַ אין דער לופטן, אָן א י מ ה צו וואַרפן אויף זײַנע ת ל מ י ד י ם.

— נו, וואָס וואַרטסטו? — פרעגט ער יאָסעלען, וועלכער האָט מ ו ר א אַוועקצוגײַן וויגן דאָס קינד ווי ביז אַהער. — גיכער, שפּיליע אָפּ די הײַזלאַך, וועל איך טאַקע דיך דעם ערשטן אָפּשמײַסן און דערנאָך זײַ אַלעמען ביז אײַנעם!

— ר ב י, ניט איך האָב עס געטאָן; איך האָב גאָר ח י ה'לען געוויגט. — פּרואוווט זיך יאָסעלע אָפּבעטן. — פרעגט די ר ב י' צ ן, איך בין אַ פ י ל ו פון ח ד ר ניט אַרויס!

— אַלץ אײַנס! — ענטפערט דער ר ב י און מאַכט זיך קוראַזש. — איך פרעג ניט, ווער האָט עס יאָ געטאָן, ווער ניט, אַז איך שמײַס אַלע אינגלאַך אין ח ד ר, ביסטו אויך ניט בעסער פאַר אַן אַנדערן. גיכער, לאָז זיך ניט בעטן, וועסטו בעסער מאַכן!

יאָסעלע ווייס, עס וועט שוין קײַן ווײַנען ניט העלפן. ער פאַרלײַגט די הענטלאַך פון הינטן און הײבט אָן לויז צו מאַכן די הײַזלאַך.

די הײַזלאַך פאַרלאַטעטע, פאַרשטשאָבעטע, אָן קנעפּלאַך, נאָר צוגעבונדן דאָ און דאָרטן, זײַ זאָלן אים פון לײַבעלע ניט אַראָפּפאַלן, לאָזן זיך אַזוי גיך ניט לויז מאַכן, און דער ר ב י רופט אויס:

— ווער עס וועט העלפן די הײַזלאַך אים אַראָפּלאָזן, וועט באַקומען מיט פינף שמיץ ווײניקער!

אַ פּאָר אינגלאַך וואַרפן זיך העלפן אָפּבינדן פאַרשידענע קניפּלאַך. יאָסעלע בלײַבט שטײן האַלב נאַקעט.

— לײג זיך! — קאָמאַנדעוועט דער ר ב י.

יאָסעלע לײגט זיך און טרערן גיסן זיך אויפן בענקל. דער ר ב י פאַררײַסט דאָס העמדל העכער. דאָס גאַנצע לײַבעלע זעט זיך אַרוים צעפּינטלט און צעביסן... אויפ'ן רוקן ליגן נאָך די ס י מ נ י ם פון נעכטיקן קאַנטשיק אין בלויע אַנגעלאָפענע פּאַסן.

— האָט דיך די מאַמע אָדער דער טאַטע געשמיסן הײַנט צי נעכטן? — פרעגט פלוצלונג דער ר ב י.

— די מאַמע האָט מיך ניט געשמיסן, ר ב י, דער טאַטע אויך ניט. — ענטפערט יאָסעלע.

— ליגנער! אָט זענען נאָך די ס י מ נ י ם. מיט אַ שטריק צעפּאַסעוועט דײַן לײַב! — ווײַזט ר׳ בערל מיט׳ן האַנט אויף די אָנגעלאָפענע פּאַסן.

— אוי, ר ב י, דאָ טוט מיר ווײ נאָך פון נעכטן, פון אײַער קאַנטשיק! — ווײנט יאָסעלע.

— אַ ליגן, אַ ב ל ב ו ל! — שרײַט ר׳ בערל. — ווען שלאָג איך? סײַדן ע ל־פּ י־ט ע ו ת, אומגערן!

— אומגערן, ווי איך בין אַ איד, אומגערן! — פאַרענטפערט זיך דאָס אָרימע קינד. נאָר עס העלפט נישט.

— פון אומגערן ווערן קײן ס י מ נ י ם ניט. — דערקלערט דער ר ב י. — דו ווילסט נאָר אַ ב ל ב ו ל מאַכן! פאַר ב ל ב ו ל י ם אָבער וועל איך שמײַסן. געדענקט קינדער! ווער עס מאַכט אַ ב ל ב ו ל אויף מיר, אַז איך שלאָג, ווערט געשמיסן!

— ווער עס וועט דעם ב ל ב ו ל־מאַכער צוהאַלטן פאַר די פיס, וועט הײַנט פּ ט ו ר זײַן פון שמײַסן. — רופט דער ר ב י ווידער אויס. אַלע אינגלאַך כאַפּן זיך פאַר דער מ צ ו ו ה.

— אײנס, צוויי, דרײַ! — צײלט דער ר ב י די שמיץ. — אַזוי שמײַסט מען אינגלאַך, וואָס ברעכן אויס אַ שויב שטיפנדיק! פיר, פינף, זעקס! — וואָס שיטן זאַלץ אַרײַן אין ר ב י׳נ ס וואַרמעס!... זיבן, אַכט, נײַן! — און נאָך שטאַרקער שמײַס איך פאַר ב ל ב ו ל י ם פאַר ליגן, אַז איך שלאָג, אַז איך מאַך ס י מ נ י ם אויפ׳ן לײַב. געדענקט עס, קינדער, פאַר אַ ב ל ב ו ל נעם איך די הויט אַראָפּ!

יאָסעלע שרײַט, צאַפּלט זיך, בײַסט דאָס בענקל פאַר ווײטיק, ביז דער ר ב י לאָזט אים אָפּ און טראָגט אים צו די רוט אַ קוש טאָן.

די ליפעלאַך פאַרברענט, אין די ווינקלען זעט זיך פאַרבאַקט בלוט, דאָס גאַנצע פּ נ י מ ' ל נאַס, אויסגעשמירט פון טרערן. ציט ער גיך די הייזלאַך אַרויף, וויינט שוין ניט, נאָר דאָס הערצל הייבט זיך און כליפּעט.

— וויש אָפּ דעם פּ נ י ם און קום לערנען! — הייסט דער ר ב י.

יאָסעלע ווישט דעם פּ נ י ם מיטן אַרבל. דעם ר ב י ' ן געפעלט עס ניט, און ער שיקט אים אין קיך זיך גוט, גוט אָפּוואַשן. נאָר איידער יאָסעלע וואַשט זיך, כאַפּט ער דאָס קווערטל מיט וואַסער און טרינקט מיט דורשט. דאָס הערצל ברענט, און די צונג איז פאַר-טריקנט פון שרייען.

— זאָג! — הייסט דער ר ב י. און יאָסעלע זאָגט דעם ח ו מ ש מיט אַלע טייטש-ווערטער, געדענקט אַלע אויסריידן; ווען ניט ווען רייסט זיך נאָך אַרויס אַ כליפּ, אַ שלוקערץ; ר' בערל הערט זיך איין און באַרואיקט דאָס קינד אין גאַנצן.

— אָט אַזוי, גאָר אַנדערע ד י ב ו ר י ם! — מאַכט ר' בערל, גלייך ווי פריער וואָלט ניט אַזוי געווען. — זעט איר, איצט זאָגט ער דעם ח ו מ ש אַ מ ח י ה צו הערן. נאָר שמייסן מוז מען אויך אַמאָל! פאַרשטייט איר, ש ק צ י ם? — שרייט ער צו די איבעריקע קינדער. — מען מוז שמייסן! ערשטנס, מען זאָל ניט ווילד ווערן: גאָר שויבן ברעכן, גאָר זאָלץ אָנשיטן און איבערפירן אַ מיטאָג, דער ר ב י זאָל ניט האָבן וואָס צו עסן! מיינט ניט, עס וועט אייך נאָך אַמאָל געשענקט ווערן; די הויט וועל איך אַראָפּשינדן. און איצט גייט עסן וואַרמעס.

— וואָס גייסטו ניט? — פרעגט דער ר ב י יאָסעלען שוין גאָר גוט.

— היינט קאָכט די מאַמע קיין וואַרמעס ניט. — ענטפערט יאָסעלע, און פון הערצל רייסט זיך אַרויס אַ זיפץ ווי אַ פאַרשפּעטיק-טער ווידערקלאַנג פון פריערדיקע געשרייען זיינע.

— גאַנץ גוט, וועסטו צוהאַלטן דאָס קינד, ביז איך וועל קומען! — זאָגט די ר ב י׳צן, דערלאַנגט יאָסעלען דאָס קינד, און אַליין לויפט זי אַרויס עפּעס כאַפּן אין קרעמל פאַר איר מאַן וואָס צו עסן.

ב.

יאָסעלע איז בײַ זײַן מאַמען, כיענע די ש מ ש׳טע, אַן ערשט אינגל געווען, נאָכדעם ווי זי האָט שוין פריער פינף מײדלאַך געבוירן. דרײַ פון זײ, וואָס זענען אַ פּ נ י ם די קליגערע געווען, האָבן באַלד אײַנגעזען, אַז ניט טאַטע און מאַמע און ניט די גאַנצע וועלט פרײען זיך מיט זײער דאָ־זײַן, האָבן זײ ש כ ל געהאַט זיך אָפּצוטראָגן קלײנערהײט, איטלאַכע מיט אַן אַנדערן אויסרײד: אײנע פון קרופּ, די אַנדערע פון שווערע מאָזלען און דאָס דריטע איז אויף אַ ש כ ל געפאַלן און גאָר אַרויפגעקערט אויף זיך אַ טאָפּ קאָכעדיק וואַסער, און נאָכדעם ווי זי האָט זיך גוט אָנגעשריען אַ טאָג מיט אַ נאַכט, האָט זי אויך אָפּגעזאָגט איר ח ל ק י ר ו ש ה אירע נאָך צוויי לעבן געבליבענע שוועסטער און האָט צו שרײַען אויפגעהערט.

כיענע, וואָס האָט זיך קײנמאָל ניט געפרײט מיט זײער לעבן, האָט פונדעסטוועגן שטאַרק געוויינט און געקלאָגט אויף זײער טויט; קײן טרײסט צו זיך ניט צוגעלאָזן, ביז גאָט האָט איר צ ע ר צוגעזען און איר צוגעשיקט אַ זעקסט קינד, אַ אינגל, און דאָס איז יאָסעלע.

— איך האָב צו דיר, ר י ב ו נ ו־ש ל־ע ו ל ם, קײן ט ע נ ו ת ניט מער! — האָט כיענע געזאָגט. — מיט אײן האַנט שטראָפסטו דעם זינדיקן ב ש ר ־ ו ד ם, מיט דער אַנדערער — טרײסטו אים. מ ס ת מ א ווײסטו דאָך, לעבעדיקער גאָט, אַז אײן אינגל איז בײַ אַ מאַמען אַזוי טײַער ווי דרײַ מײדלאַך... איך האָב בײַ דיר אַ אינגל געבעטן, האָסטו בײַ מיר צוגענומען דרײַ האַלב אויסגעוואַקסענע

מיידלאַך, ליבטיקע קינדער. זוי די זון, און האָסט מיר אַ אינגל געגעבן. איך דאַנק דיר, הארציקער פאָטער! דו ביסט גערעכט, דיין מ ש פ ט איז גערעכט! גיב זשע דעם קינד יאָרן און זיי מ ז כ ה די מאַמען זיינע אים אויסצוהאָדעווען צו לאַנגע יאָר, צו ת ו ר ה, צו ח ו פ ה און צו מ ע ש י ם ט ו ב י ם!

און ווי גרויס איז כיענעס ש מ ח ה געווען, אַז יאָסעלע האָט צום יאָר אָנגעהויבן גיין! קוים האָט ער צו רעדן אָנגעהויבן, האָט זי אים, צוגלייך מיט די ערשטע ווערטער טאַטע-מאַמע אויך אַ ב ר כ ה אויסגעלערנט מאַכן. און יאָסעלע האָט פון יענעם טאָג אָן אַפילו איר ברוסט אָן אַ ב ר כ ה ניט געזויגן.

צו צוויי יאָר האָט יאָסעלע שוין געקענט מ ו ד ה א נ י זאָגן; צו דריי יאָר האָט ער דעם גאַנצן א ל ף-ב י ת מיט אַלע נ ק ו ד ו ת געוואוסט; און ביז פינף יאָר האָט שוין כיענע פון איר גאַנצן פאַרראַט ת ו ר ה ניט געהאַט וואָס נאָך איר ליב קינד איבערצוגעבן, וואָס עס האָט שוין פון איר ביז איצט לאַנג ניט אויסגעלערנט; און כיענע האָט אָנגעהויבן טראַכטן — יאָסעלען צו אַ גוטן ר ב י'ן אַוועקצוגעבן אין ח ד ר אַריין. נאָר עס קומט אויס, ווי מען זאָגט: אַ מענש טראַכט, און גאָט לאַכט.

גראָד צו דער צייט האָט איר דאָס גרויסע אומגליק געטראָפן. לויפנדיק אין אַ ווינטער-אָוונט צוזאַמענקלייבן דעם ע ו ל ם צו אַן א ס י פ ה אין ב י ת-ה מ ד ר ש, וואו איר מאַן איז ש מ ש געווען, האָט ער זיך צוגעקילט און באַקומען אַ לונגען-אַנטצינדונג. גאָט האָט א פ י ל ו ר ח מ נ ו ת געהאַט, ניט געלאָזט אירע קינדער אָן אַ טאַטן. ער איז לעבן געבליבן, אָבער די ש מ ש ו ת האָט ער פאַרלוירן; ער איז שוין געבליבן אַ קראַנקער, צעבראָכענער איד, וואָס הוסט גאַנצע טעג די נ ש מ ה אַרויס.

אידן זענען ניט אָן אַ ר ח מ נ ו ת, און אַ גאַנצע שטאָט — ניט אָן י ו ש ר, און מען האָט אים זיינע פינף גילדן אַ וואָך ש כ י ר ו ת ווייטער געצאָלט; אָבער דעם ע י ק ר ה כ נ ס ה: אַ ח ת ו נ ה,

אַ יאָרצײַט,—האָט שוין צוגענומען דער נײַער שמש. דערצו דערמאָנט זיך נאָך דער ריבונו־של־עולם כיענען אַן אַלטן חוב אָפּצו־צאָלן, און צו אַזאַ ביטערער צײַט שיקט ער איר צו צװײ אינגלאַך, אַ צװילינג — איר צו באַװײַזן מסתמא, אַז זי האָט אַ טעות געהאַט, װען זי איז אים חושד געװעזן, אַז ער האָט בײַ איר דרײַ מײדלאַך פֿאַר אײן אינגל צוגענומען! אָט האָט זי דרײַ פֿאַר דרײַ און זאָל זי צו אים קײַן טענות ניט האָבן! כאָטש באמת האָט כיענע, זינט יאָסעלע איז געבוירן, קײנמאָל איר חוב בײַ אים ניט געמאָנט און קײַן טענות צו אים ניט געהאַט. נאָר מיט גאָטס גאָב װאַרפֿט מען זיך ניט; זי האָט די קינדער געמוזט האָדעװען.

אין אַזאַ ביטערער לאַגע האָט זי שוין פֿון צאָלן אַ מלמד שכר־לימוד פֿאַר יאָסעלען ניט געקאָנט מער טראַכטן אפילו. און קוים איז ברוך, דער מאַן אירער, װי עס איז פֿון בעט אַראָפּ, האָט זי אים מכבד געװען לערנען מיט יאָסעלען: שוין צײַט, דאָס זעקסטע יאָר, ביז הונדערט מיט צװאַנציק, אַ אינגל!

ברוך איז אויך געזונטערהײט געװען אַ בײזער, טרוקענער איד און אַ קפּדן אַ גרױסער, װאָס דערפֿאַר האָט ער קײנמאָל ניט געקענט מאַכן זיך אַ קנעלונג, װי אַנדערע שמשים; בפרט איצט, אַז ער איז לײַדנד, האַלב הונגעריק און אים שטיקט דער הוסט אָן רחמנות, האָט ער זײַן אײגן קינד ניט געשאַנעװעט און פֿאַר יעדער קלײניקײַט פֿלעגט ער אויסלאָזן זײַן ביטער האַרץ צו אים.

כיענע פֿלעגט ניט פֿאַרשװײַגן; פֿאַר יעדן קלאַפּ, װאָס ער פֿלעגט יאָסעלען געבן, פֿלעגט זי אים באַלד שיקן אַ קללה: אָפּגעדאַרט זאָל בײַ אַזאַ טאַטן װערן די הענט, װאָס גיט זײַן קינד אַזאַ זעץ! אײַנגעשלאָגן זאָלסטו װערן פֿון גאָט, פֿאַר װאָס דו שלאָגסט דאָס עלנדע קינד!

נאָר וואָס מער כיענע האָט געשאָלטן, אַלץ מער האָט דער קראַנקער טאַטע דאָס קינד געפּײַניקט און געשלאָגן. און קײַן ח ז ן האָט בײַם ע מ ו ד י מ י ם - נ ו ר א י ם קײנמאָל אַזוי פיל טרערן ניט פאַרגאָסן, וויפיל טרערן ביטערע דאָס אָרימע קינד פלעגט יעדן טאָג פאַרגיסן בײַ יעדן מאָל דאַווענען פאַר'ן טאַטן.

— זאָג מיר, איך בעט דיך, — האָט אַמאָל כיענע גאָר מיטן גוטן געפרעגט איר מאַן, — פאַרוואָס שלאָגסטו אים אַזוי?

— פאַרוואָס ער איז אַ פויער, אַ גראָבער קאָפּ, אַן ע ש ו! האָט ער אויך מיט גוטן געענטפערט.

— מיט אַזעלכע קינדער פויערים און גראָבע קעפּ מעג גאָט בענשן אַלע אידישע מאַמעס! — ווינשט כיענע.

— און דאָס איז בײַ דיר ניט אַ גראָבער קאָפּ א פ ש ר? — פרעגט דער טאַטע, — אַ וו ד אַ י צען מאָל האָב איך אים געזאָגט, אַז מען דאַרף גוט מ ת י ז זײַן דעם „ז“ פון „ל מ ע ן ת ז כ ר ו“. איז ער אַזוי מ ת י ז, אַז עס קומט בײַ אים אַרויס ד ו ו ק א: ל מ ע ן ת ש כ ר ו און ניט ת ז ז ז כ ר ו!

— טישקערע, מישקערע! — קרימט כיענע איבער. — איך האָב געמײנט, מ י - י ו ד ע וואָס ער פאַרשטײט דאָרט ניט... גאָר ב ד ל ו ת בין איך, אַז ער וועט דײַן טישקערע-מישקערע איבער אַ יאָר קענען!

— קרים איבער, כיענע, ווי אַ גוי קרימט איבער אַ אידיש וואָרט. שעמען דאַרפסטו זיך! פע, אַ ח ר פ ה, ווי איך בין אַ איד! אידענע, דער דין איז דאָך אַזוי, זע אין ש ו ל ח ן - ע ר ו ך!

— אָבער צו וואָס לערנט מען גאָר מיט אַ קינד אַזעלכע דינים, וואָס זײַן יונג מ ו ח'ל קאָן עס נאָך ניט באַנעמען? — פרעגט כיענע.

— דערפאַר זאָג איך דאָך, אַז ער איז אַ פויער! — ענטפערט ער.

— און ווייסן דען דעם ד י ן אַלע אינגלאַך אין זיינע יאָרן? — פרעגט זי, ווי זיך פאַרענטפערנדיק, וואָס זי האָט איבערגעקרימט.

— וואָס גלייכסטו אונזער יאָסעלען צו אַנדערע קינדער? — דערקלערט דער ש מ ש. — ער מעג שוין זייער ר ב י זיין, פאַרשטייסטו? פאַר אים טאָר קיין זאַך ניט צו שווער זיין, ווייל ער איז אַ וואוילער אינגל, און דו אַליין ווילסט דאָך, ער זאָל זיין אַ ל מ ד ן, אַ מ ו פ ל ג: אָט מוז מען אים שלאָגן... די ת ו ר ה ה ק ד ו ש ה פליט אַליין אין קאָפּ ניט אַריין. מען מוז זי אין קאָפּ אַריינשלאָגן!... מיך האָט מען אויך געשלאָגן, און א פ ש ר נאָך מער, ווי איך שלאָג אים; און ה ל ו ו א י לאָזסטו נאָר, ווי איך בין זיכער, אַז יאָסעלע וועט אַמאָל נאָך זאָגן: „געזונט זאָלן זיין דעם טאַטנס הענט, וואָס האָבן מיך געשלאָגן. דעריבער קען איך טאַקע!"

די האָפנונג, אַז יאָסעלע וועט נאָך זיין אַ מ ו פ ל ג, אַ ל מ ד ן, ווי ב ר ו ך אַליין זאָגט, גיט איר כ ו ח צוצוקוקן, כאָטש מיט אַ ווייטיק אין הארצן און טרערן אין די אויגן, ווי איר מאַן פייניקט איר טייער קינד, ווי ער הייסט אים איבערזאָגן איין ע נ י ן צען מאָל, קנייפּט אים און בוכעט אים, ביז ער טרעפט וואָס דער טאַטע מיינט.

אַזוי האָט כיענע צוגלייך מיט איר קינד געליטן, ביז די מאָס צ ע ר און ווייטיק איז ענדלאַך פול געוואָרן. און איינמאָל, אַז זי האָט יאָסעלען קוים אַ לעבעדיקן פון איר מאַנס הענט אַרויסגעריסן, האָט זי געשוואוירן, אַז ווי לאַנג זי לעבט, ווי לאַנג אירע אויגן זענען נאָך אָפן, וועט זי מער ניט צולאָזן, אַז דער מ ש ו ג ע'נער טאַטע זאָל נאָך אַמאָל פּרוואוון לערנען מיט'ן קינד.

— איך וועל ערגער זיין פאַר דיר, — האָט זי מיט אַ פאַרקלעמט הארץ געשריגן, — אַז איך וועל ווייטער דיך לאָזן קילן דיין קראַנק הארץ אין דעם אומשולדיקן נ פ ש'ל! און דערזעענדיק די אָנגעלאָפענע צייכנס אויף יאָסעלעס לייבעלע, האָט זי געשריען:

„אַ גזלן, אַ רוצח פון וואַלד בין איך! קיין אידישע טאָכטער וועט אזא האַרץ נישט האָבן אַזוי צו פּייניקן אַן אייגן קינד! געוואַלד, ריבונו־של־עולם! פאַרוואָס האָסטו אין דיין הייליקער תורה געשריבן: כרחם אָב על בנים? אַט איז אַ טאַטע און אַט זע זיין רחמנות!“...

ג.

עס איז אַריבער אַ וואָך און נאָך אַ וואָך, און יאָסעלע האָט ניט געלערנט. עס איז אַ בלויז בין־הזמנים געווען, פּסח־צייט, און כיענע האָט זיך געטרייסט! אַלע אינגלאַך זענען איצט פריי, פאַרוואָס זאָל מיין יאָסעלע ערגער זיין פאַר אַלעמען? לאָז ער זיך אָפּרוען אַביסל, זאָלן אים כאָטש אָפּגיין די בלויע צייכנס פון זיין טאַטנס פליקן און זעצן; וועט דערווייל אפשר דער ריבונו־של־עולם מיר ווייזן אַ וועג, ווי מיין קינד זיין הייליקע תורה צו לערנען.

קוים איז אָבער דער פּסח אַריבער, אַלע אינגלאַך האָבן אָנגעהויבן אין חדר צו גיין, איז כיענעס דאגה און צער געוואָרן שטאַרקער און גרעסער, און זי האָט צוליב דעם נעכט ניט געשלאָפן.

—דער מוח הייבט זיך מיר! — האָט זי איינמאָל מיט אַ זיפץ אַ שווערן אויסגערעדט און זיך געכאַפּט פאַר'ן קאָפּ.

— וואָס איז? — האָט דער מאַן געפרעגט. — די שיפן דיינע אויפ'ן ים זענען דיר אונטערגעגאַנגען?

— ווער עס האָט שיפן אויפ'ן ים, דאגה'ט וועגן זיינע שיפן, וואָס גייען אים אונטער, — האָט כיענע געענטפערט, — און ווער עס האָט אַ אינגל, דאגה'ט, ווי אים פאַר אַ אידן צו מאַכן און גאָטס הייליקע תורה אים צו לערנען. און ביי מיר איז

א פ ש ר מײַן ד א ג ה: װאָס טו איך מיט אונזער יאָסעלען, װאו נעם איך פּאַר אים ש כ ר - ל י מ ו ד, נאָך גרעסער, װי יענעמס ד א ג ה װעגן זײַנע שיפן אויפ׳ן י ם.

— גיב אים אַװעק אין ת ל מ ו ד-ת ו ר ה, װאו אַלע אָרימע קינדער לערנען. — גיט ב ר ו ך זײַן ע צ ה.

—אין ת ל מ ו ד-ת ו ר ה?! און דאָס זאָגט אַ טאַטע אַן אײַגענער? — האָט כיענע מיט אַ שמערצלאַכן טאָן איבערגעפּרעגט. — ער זאָל דאָרט צעלאָזן װערן, קרעציק װערן און פאַרגעסן, װאָס ער האָט אַמאָל געקענט? איך װײס דעם ת כ ל י ת, צו װאָס די ת ל מ ו ד - ת ו ר ה-קינדער קומען... ניט אײן אָרימע מאַמע װײנט און קלאָגט דערויף, װאָס זי האָט איר קינד, איר י ת ו ם אין ת ל מ ו ד-ת ו ר ה אַװעקגעגעבן! ניין, װי לאַנג איך לעב און האָב נאָך כ ו ח מיט דער גאָז די ערד כאָטש צו אַקערן, װעט מײַן יאָסעלע אין ת ל מ ו ד-ת ו ר ה נישט לערנען!

גיב אים אַװעק צו אַ שוסטער! — האָט ב ר ו ך װײַטער געראָטן, ניט װײַל ער האָט טאַקע דאָס געמײנט, נאָר זײַן װײַב אָפּצועסן דאָס האַרץ.

— זאָלסט עס בעסער נישט דערלעבן! — האָט כיענע אַן אָנגעצונדענע געשאָלטן.

— אומזיסטע ק ל ל ו ת! — מאַכט ר׳ ב ר ו ך אויף ל ה כ ע י ס. — װאָס איז, אַ שוסטער איז קײן איד ניט?

— פאַרװאָס ביסטו ניט קײן שוסטער? — פרעגט כיענע.

— ה ל װ א י װאָלט איך טאַקע געװעזן אַ שוסטער, — רופט ער זיך אָפּ, — װאָלט איך א פ ש ר נאָך ע ד - ה י ו ם געזונט געװען און קײן ברויט װאָלט מיר ניט געפעלט װי הײַנט!

— ה ל װ א י, ר י ב ו נ ו-ש ל-ע ו ל ם! — װינשט זיך כיענע מיט שפּאָט. — אַז דו װאָלסט אַ שוסטער געװעזן, װאָלט איך דאָך דײַן װײַב ניט געװאָרן!... װאָלט איך א פ ש ר הײַנט אַ מאַן געהאַט מיט לײַטן גלײַך, און מײַנע קינדער װאָלטן אַ טאַטן געהאַט,

וואָס זאָל פֿאַר זײ זאָרגן און ניט לאָזן, אַז דער מאַמעס קאָפּ זאָל דאַרן און פֿאַריקענען אַ פ י ל ו פֿאַר ש כ ר־ל י מ ו ד פֿאַר אַ קינד!...

— נאַרישער איד אײנער! — האָט זי ווידער אָנגעהויבן, נאָכדעם ווי זי האָט זיך אַביסל אויסגעווײנט.—דו מײנסט אַ ו ו ד א י, אַז דאָס גלעלע פ נ י ם דײַנס האָט בײַ מײַן טאַטן, אַ גוטער בעטער זאָל ער זײַן, אַזאַ ח ן געפֿונען דיך פֿאַר אַן אײדים צו נעמען? דער גאַנצער אַנטיק אין דיר איז געווען, וואָס דו קענסט לערנען; און טאַקע די ת ו ר ה דײַנע האָט מיך גערײצט, און איך האָב מיך געלאָזט אײַנרײדן: אײדער צו זײַן אַ ווײַב בײַ אַ בור, אַ גראָבן יונג, כאָטש אַ רײַכן, איז גלײַכער צו האָבן אַ מאַן אַ ק ב צ ן, אָבער פֿאָרט אַ פֿײַנעם אידן, אַ ל מ ד ן. און זאָל מיך גאָט ניט שטראָפֿן פֿאַר מײַנע רייד, נאָך עד־ה י ו ם האָב איך פֿײַנט אַ פּראָסטן מענשן אַן ע ם ־ ה א ר ץ, איך בין גאָר ניט מ ק נ א זײַן ווײַבס פֿערל און איר גוט לעבן בײַ אים. אַנומלט בין איך אויפֿ׳ן רײנעם פֿעלד געווען, אויף כאַצקל אײַזנקרעמערס ל ו ו י ה, און איך האָב געמײנט, איך וועל זיך אַ לעבעדיקע באַגראָבן, אַז איך האָב געזען, ווי כאַצקלס זון, אַ ב ח ו ר פֿון זעכצן, זיבעצן יאָר, קאָן אַ פ י ל ו פֿון ס י ד ו ר קײַן ק ד י ש ניט זאָגן. ש ר ה׳לע, די מאַמע זײַנע, איז געשטאַנען און טײַכן טרערן פֿאַרגאָסן, ווי איר איז צום האַרצן געווען. און איך האָב זיך געפֿרעגט: אויף וואָס ווײנט ש ר ה׳לע פֿריער: צי אויף איר מאַן, אויף איר ברויט־געבער, וואָס מען האָט אים דאָ ערשט אין דער ערד אַרײַנגעלײגט, צי אויף איר לעבעדיקער ח ר פּ ה, וואָס איר אײנציק קינד קאָן אַ פ י ל ו פֿון ס י ד ו ר קײַן ק ד י ש ניט זאָגן? ב ע ת־מ ע ש ה האָט מײַן האַרץ געזאָגט: ר י ב ו נ ו־ש ל־ע ו ל ם, אײדער מײַנס אַ קינד זאָל אויסוואַקסן אַזאַ בור ווי דער און ניט קענען נאָך טאַטע־מאַמען ק ד י ש זאָגן, זאָל איך עס בעסער אַ קלײנס באַגראָבן!

— זעסטו, וואָס, וואָס; קדיש זאָגן נאָך דיר, בין איך דיר מבטיח, וועט יאָסעלע קענען. — שפּאָט ר׳ ברוך פון זײַן ווײַב.

— פאַרוואָס ניט נאָך דיר?

— לאָז זײַן נאָך מיר אויך! — גיט ר׳ ברוך צו.

— דיר אויף להכעיס, זעסטו, וועט יאָסעלע דווקא קענען אַ פּרק משניות און אַ בלאַט גמרא אויך! האָט כיענע ווי מיט אַמתן ביטחון זיך געריצט מיט איר מאַן!

— אַ שמעק טאַביק גיב איך פאַר זײַן פּרק משניות, פאַר זײַן בלאַט גמרא! — האָט ברוך, אין כעס אַרײַנקומענ־דיק, אַ שפּײַ געטאָן און געענטפערט. — זי מיינט, דער פּרק משניות, די גמרא איז שוין גאָר. די גוטע יאָרן זאָל איך האָבן, וואָס יונה דער וואַסערטרעגער פאַרדינט מער מצווה, כאָטש ער ווייס אַפילו ניט, ווי דער משניות עפנט זיך, וואָס ער טראָגט מיר אַרײַן אַמאָל — אַז דו ביסט אַ גאַנצן טאָג אין דער היים נישטאָ — אַן עמער וואַסער, איך מיט די קינדער זאָלן פאַר דאָרשט נישט אויסגיין, ווי ר׳ אריה דעם רב׳ס, וואָס זיצט אַ גאַנצן טאָג דאָרט אין וואַרימן ליכטיקן בית־המדרש און לערנט משניות און גמרא!

— דו נאַרישער איד אײנער! — האָט זיך כיענע אָפּגערופן. — ווי פאַרשטייסטו עס ניט, צוליב וואָס טראָגט דיר יונה וואַסער־טרעגער אַרײַן אַמאָל אַן עמער וואַסער אומזיסט? צוליב דײַן אָרימ־קייט? צוליב דײַן קראַנקהײַט, מיינסטו? ווייניק אָרימע און קראַנקע אידן זײַנען דאָ אין שטאָט חוץ דיר, וועט יונה אַלעמען וואַסער אַרײַנטראָגן אומזיסט? פון וואַנען וועט ער דערנערן זײַן ווײַב און קינדער? נישט מער, יונה ווייס: ר׳ ברוך שמש איז אַ למדן, אָרים און קראַנק נעבאַך, אָט וויל ער די מצווה פון באַדינען אַ למדן; וואָלסטו אָבער אַ שוסטער זײַן, אָדער אַ שנײַדער אַפילו, מעגסטו פאַר דאָרשט אויסגיין, וועט זיך

ניט געפינען, ווער עס זאָל דיר אַ לעפל וואַסער צוטראָגן. זעסטו שוין, ווי טײַער עס איז אַ ל מ ד ן צו זײַן!?

— אַ שמעק טאַביק גיב איך דערפאַר! — שרײַט ר׳ ב ר ו ך, ניט ווײַל ער גלויבט עס טאַקע אַזוי, נאָר ווײַל ער האָט אַ באַזונדערן כ ע ס אויף ר׳ א ר י ה דעם ר ב׳ס, וואָס איז אים אַלע מאָל אַ געגנער געוועזן. — אַ שמעק טאַביק, ווי איך בין אַ איד, פאַר ר׳ א ר י ה׳ס ל מ ד ו ת א ו ן ת ו ר ה! — האָט ער קוים נאָך אָטעם געהאַט איבערצוזאָגן נאָך אַמאָל און האָט זיך פאַרקײַכט פון הוסט.

כיענע האָט אים אַ ביסל וואַסער צוגעטראָגן, צוגעהאַלטן דעם קאָפּ, ער זאָל הוסטנדיק פון באַנק ניט אַראָפּפאַלן.

— זעסטו, — האָט זי מיט ר ח מ נ ו ת געזאָגט, — גאָט האָט דיר שוין באַצאָלט פאַר דײַנע זינדיקע רייד. זעסטו, מיך אַרט גאָר ניט, אַז מײַן יאָסעלע וועט זײַן אַזאַ איד, ווי ר׳ א ר י ה דעם ר ב׳ס. עס פעלט אים אַ ו ו ד א י כ ב ו ד און ג ד ו ל ה! נישקשה, איך פאַל בײַ זיך גאָר נישט אַראָפּ! — האָט זי פּלוצלונג מיט מוט אַ זאָג געטאָן. — איך בין אַ נאַר געוועזן, וואָס איך האָב מיר ביז איצט דעם קאָפּ געבראָכן: ווי אַ מענש נעמט זיך פאָר, אַזוי העלפט אים גאָט! איך גיב א י ״ ה מאָרגן יאָסעלען אָפּ צו אַ מ ל מ ד, אויף ש כ ר־ל י מ ו ד וועט שוין דער ר י ב ו נ ו־ש ל־ע ו ל ם מוזן צושיקן!

ד.

פון די נ ג י ד׳ישע ווײַבער, בײַ וועלכע כיענע איז אַן אײַנגײַערקע געוועזן, האָט זי פיל מאָל געהערט, וואָס פאַר אַ קלוגער טײַערער מ ל מ ד בערל נ א מ ן איז, ווי ער ווײַס זיך מיט קינדער צו באַגײן, און בײַ אים טוען זיי טאַקע אַ פ ע ו ל ה. אָט איז בײַ איר געבליבן יאָסעלען טאַקע אַוועקגעבן צו אים אין ח ד ר. זי האָט

אַ פּ י ל ו געוואוסט, אַז בערל איז ניט קיין וואָלוועלער מ ל מ ד; נאָר „ווי מען נעמט זיך פאַר, אַזוי העלפט גאָט!", וועט ער מ ס ת מ א העלפן מיט אַ פּאָר רובל אַ ז מ ן מער. און זי האָט יאָסעלען אָוועקגעפירט צו ר' בערלען.

בערל האָט זי אָנגעקוקט מיט פאַרוואונדערונג, אַז זי האָט אים געמעלדעט: זי וויל איר אינגל צו אים אין ח ד ר אַריינגעבן, און האָט איר געענטפערט, אַז ער האָט שוין די צאָל פון זיינע ת ל מ י ד י ם פאַרפול און קען שוין מער קיין אינגלאַך ניט צונעמען.

— וואָס הייסט, איר האָט שוין אייער ח ד ר פאַרפול? — האָט כיענע גע'ט ע נ ה'ט.—וואו שטייט עס געשריבן, אַז גיין ת ל מ י ד י ם מוז אַ ר ב י האָבן און אַ צענטן טאָר ער שוין ניט?

— איך קען ניט, ווי איך בין אַ איד, איך קען ניט! — האָט ר' בערל געשוואָרן.

— פאַר וואָס?

— הײַנט גיי דערצייל אַ אידענע, פאַרוואָס! — האָט זיך ר' בערל אָפּגערופן.

— ר' בערל! פריער גאָט, דערנאָך איר: דאָס קינד איז מיין גאַנץ לעבן, — האָט כיענע אָנגעהויבן מיט היץ, — אַ האַלב לעבן קאָסט ער מיר שוין און נאָך אַ האַלב לעבן בין איך גרייט אַלע מינוט פאַר אים אַוועקצוגעבן; איך מיין ניט, ח ל י ל ה, אומזיסט מיט מיין קינד לערנען; וואָס זייט איר מיינער? ניט קיין ק ר ו ב, ניט קיין ג ו א ל, און איר דאַרפט דאָך טאַקע לעבן, ר' בערל! זאָג איך אייך, אַז אייער ש כ ר-ל י מ ו ד וועט אייך אין ח ד ר אַריינגעטראָגן ווערן יעדן ר א ש-ח ו ד ש מיט דאַנק. איר האָט אַ פּ ש ר מ ו ר א, איך בין אַן אָרים-מענש, און וועט פרעגן, וואו וועל איך נעמען? זאָג איך אייך, אַז דער גאָט, וואָס שפּייזט מיך און גיט מיר כ ו ח צו האָרעווען פאַר מיין קראַנקן מאַן און פאַר מיינע עלנדע קינדער, וועט מיר כ ו ח געבן אויסצוהאָרעווען די עטלאַכע

רובל ש כ ר־ל י מ ו ד פאַר מײַן קינד... און וואָס בעט איך אַ־דען? ש כ ר־ל י מ ו ד דעם ר ב י׳ן, וואָס לערנט מײַן קינד זײַן הײליקע ת ו ר ה! ר י ב ו נ ו ־ ש ל ־ ע ו ל ם, קענסטו גאָר אַ האַרץ האָבן מיר ניט צו ענטפֿערן אויף מײַן פֿרומן באַגער? איך וועל אײַך צאָלן, צאָלן, ר׳ בערל, מיט אַלע אײַערע באַלעבאַטים צוגלײַך צאָלן!

— קאָן שוין אײַער אינגל עפּעס? — האָט ר׳ בערל געפֿרעגט, טאָמער וועט ער זיך קענען אָפּטשעפּן פֿון איר מיט דעם ת י ר ו ץ, אַז דאָס קינד קען נאָך גאָר נישט און פֿאַר אים איז דערווײַל גענוג אַ קלענערער מ ל מ ד.

— פֿאַרהערט אים און זעט אַלײן, וואָס פֿאַר אַ וואויל אינגל דאָס איז. מיט אים וועט אײַך אַ ת ע נ ו ג זײַן צו לערנען!

בערל האָט צוגערופֿן יאָסעלען, אים פֿאַרהערט און האָט זיך ב א מ ת געוואונדערט, ווי דאָס קינד ווײס און געדענקט אַלץ, וואָס ער האָט ביז איצט געלערנט און קען שוין מער פֿאַר זײַנע אַלע ח ד ר־אינגלאַך. ער האָט יאָסעלען אַ גלעט געטאָן איבער׳ן קעפּל און געזאָגט: „אַ וואויל אינגל, גאָר אַ וואויל אינגל. אַ שאָד, ב נ א מ נ ו ת, אַ שאָד!“

כיענען זײַנען אַזש טרערן אַרויס פֿון די אויגן, הערנדיק, ווי ר׳ בערל לויבט איר קינד.

— וואָס ענטפֿערט איר מיר איצט, ר׳ בערל?

— ווײסט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן? — האָט ר׳ בערל נאָך עטלאַכע מינוט י ש ו ב־ה ד ע ת געזאָגט.—איך האָב ר ח מ נ ו ת טאַקע אויף אײַך אויך. איך וואָלט אַ ו ו ד א י ניט קוקן אויף אײַערע עטלאַכע רובל ש כ ר־ל י מ ו ד, וואָס וועט אָבער מײַן ווײַב זאָגן? און איר איז אויך ניט צו פֿאַרדענקען: זי ווײס, אַז אָן געלט גיט דער גוי די קאַרטאָפֿל ניט, קײן וועגל האָלץ ניט, און דער קרעמער — קײן ברויט און קײן גרויפּן ניט. ד י ר ה־געלט מוז מען צאָלן, פֿאַרשטײט איר? אַ ו ו ד א י ברויכט איר גוט, גוט

אין זינען האָבן, אַז מײַנע צען רובל אַ ז מ ן זאָלן מיר באַצאָלט ווערן. מיט אײַער אינגל, פאַרשטײַט איר מיך, מוז מען טאַקע גאָר אַנדערש לערנען; נ ג י ד׳ישע קינדער ברויכן ניט פיל, פאַר זײ איז נאָך ד י ו ה ו ת ר, וואָס איך לערן מיט זײ; מיט אײַערן מוז מען גאָר אַ ס ך לערנען, ווי איך פאַרשטײ לערנען! אָבער אײן זאַך שטײַט מיר נאָך אין וועג: צי וועט עס די טאַטע־מאַמעס פון מײַנע ת ל מ י ד י ם אָנשטײן, אַז אײַער אינגל זאָל לערנען אין אײן ח דר מיט זײערע קינדער?...

— פאַרוואָס זאָל זײ ניט אָנשטײן? — האָט כיענע אָן אָנגע־צונדענע געפרעגט. — איז א פ ש ר מײן יאָסעלע ניט אַזאַ ערלאַך קינד ווי זײערע קינדער? איז מײַן טאַטע, אַ ליכטיקן ג ן־ע ד ן זאָל ער האָבן, ר׳ יאָסעלע מ ג י ד, ניט אַזאַ פרומער איד און מ ו פ ל ג געוועזן, וואָס אַ פ י ל ו דער ר ב אונזערער פלעגט פאַר אים ד ר ך ־ א ר ץ האָבן? איך האָף צו גאָט, אַז וואָס מײַן קינד האָט שוין אין אײן פוס, האָבן עס זײערע קינדער נאָך ניט אין קאָפּ!

בערל האָט פאַרשטאַנען, ער וועט זיך ניט אויס׳ט ע נ ה׳ען מיט איר, דעריבער האָט ער איר קורץ און שאַרף געזאָגט:

— ווילט איר, איך זאָל אײַער אינגל אין ח ד ר אַרײַננעמען, מוזט איר גײן צו מײַנע באַלעבאַטים, און טאַקע דער ע י ק ר צו די באַלעבאָסטעס און פ ו ע ל׳ן בײַ זײ, אַז זײ זאָלן קײן ט ע נ ו ת נישט האָבן דערנאָך!...

געגנוג רײד, ת ח נ ו נ י ם און ב ר כ ו ת האָט כיענען געקאָסט, ביז שײַנדעלע די ב ע ל־טאַקסעטע האָט אײַגעוויליקט, אַז פונאיר איז קײן מ נ י ע ה ניט, נאָר אַז כיענע זאָל איר צוזאָגן, איר יאָסעלען צו פירן רײן און ציכטיק, און בערל זאָל איר מ ב ט י ח זײַן, אַז ער וועט אַכטונג געבן, יאָסעלע זאָל זיך צופיל ניט ח ב ר׳ן מיט איר ליבעלען, און זען, ער זאָל בײַ אים אין ח ד ר קײנמאָל

ניט אויסנאַרן נישט פון דעם עסן, נישט אַ קאָפּיקע מ ז ו מ ן, וואָס זי גיט איר לייבעלען מיט אין ח ד ר אַריין.

אַז שיינדעלע האָט אַזאַ ת נ א י אויסגענומען און מ ס כ י ם געווען, האָבן שוין די איבעריקע מאַמעס פון בערלס ת ל מ י ד י ם אי׳ך דאָסזעלבע געזאָגט, און אין איין שיינעם פרימאָרגן, האָט כיענע איר קינד אַרומגעוואַשן, עס אָנגעטאָן אין אַ נייַ רעקל, וואָס זי האָט אים נאָך נעכטן פאַר גאַנצע צען גילדן געקויפט, און אים אָנגעזאָגט, אַז פון היינט אָן וועט ער מוזן אַלע טאָג פריער אויפשטיין און גיין צו ר׳ בערלען אין ח ד ר אַריין.

— זע זשע, מיין קינד, — האָט זי מיט טרערן אין די אויגן אים אָנגעזאָגט, — איך האָב דיך אויסגעלייזט פון דיין טאַטנס הענט, וואָס וואָלט דיך גאָר דער׳ה ר ג׳עט אָדער פאַר אַ קאַליקע געמאַכט, ווען איך דערלאָז, ער זאָל מיט דיר ווייטער לערנען. איך טו איצט פאַר דיר מער א ס ך, ווי מיינע כ ו ח ו ת זיינען... צען רובל אַ ז מ ן האָב איך זיך מ ת ח י י ב געווען, און מיין קאָפּ וועט מיר געווען טריקענען און דאַרן, וואו די צען רובל צו פאַרדינען! איך וועל ניט דערעסן, ניט דערשלאָפן, מיין קינד, איך זאָל פאַר דיין לערנען דעם ר ב י׳ן ניט שולדיק בלייבן; זע זשע, מיין קינד, מיין קרוין, צו ווילן לערנען! דאָס איז די איינציקע טרייסט מיינע אויף דער וועלט און מיין גאַנצע נ ח מ ה אויף יענער וועלט. ניט אויף דיין טאַטן דעם קראַנקן, נעבאַך, קאָנסטו בויען, ניט אויף מיר, כאָטש דער אימפּעט טראָגט מיך נאָך מיינע וויטיקן צו פאַרגעסן און אייך אַלעמען מיט עסן צו פאַרזאָרגן. קענסטו וואַרטן, איך זאָל דיר נאָך גוטס טאָן און דיר ליכטיק מאַכן דיין פינסטערע וועלט? די איינציקע נ ח מ ה און י ש ו ע ה פאַר אַן אָרים קינד איז די הייליקע ת ו ר ה, וואָס גאָט ב ר ו ך-ה ו א האָט זיין פאָלק י ש ר א ל געגעבן! וועסטו לערנען ת ו ר ה און קענען, וועט זי דיך פון דיין מאַמעס אָרימקייט אַרויסנעמען. דו וועסט ווערן אַ וואוילער אינגל, און אַז די מ ז ל׳דיקע ש ע ה וועט קומען, וועט זיך געפינען אַ

ג ב י ר, אַן ע ו ש ר, וואָס וועט דיך פאַר זײַן קינד פאַר אַ ח ת ן נעמען, דיר געבן אַ ס ך טויזנטער נ ד ן, וועט צוליב דיר דײַן טאַטע-מאַמע באַגליקן, און אַ פ י ל ו דער מ ז ל פון דײַנע אָרימע שוועסטער וועט צוליב דיר אָנהײבן שײַנען, דײַן מאַמעס מי און צ ע ר וועט אָנגעלײגט זײַן, און ווער וועט צו מיר גלײַך זײַן ?! דערווײַלע, יאָסעלע, דאַרפסטו נאָר האָבן אײנס אין זינען: ווילן לערנען און קענען לערנען! זיך ניט ח ב ר'ן מיט די ח ד ר-אינגלאַך, ניט מ ק נ א זײַן זײערע שײנע קלײדער, ניט זײערע גוטע זאַכן און געלט, וואָס דו וועסט זען בײַ זײ; זײערע טאַטע-מאַמעס זײַנען נ ג י ד י ם, רײַכע און קענען זײ מיטגעבן אין ח ד ר כ ל-ט ו ב; דײַן טאַטע-מאַמע זײַנען אָרימע לײַט. דערפאַר אָבער האָסטו מער ש כ ל פאַר זײ, און אַז דו וועסט נאָר קענען לערנען, וועסטו נאָך אַמאָל זײַן רײַכער פאַר זײ. געדענק, יאָסעלע, וואָס איך זאָג דיר אָן, און זאָג עס מיר צו צו פאָלגן!

כיענע האָט עס מיט טרערן גערעדט. יאָסעלע, אויף איר קוקנדיק, האָט אויך געוויינט, און אַז זײ האָבן בײדע די טרערן זיך אָפּגעווישט, האָט כיענע יאָסעלען צו ר ב בערלען אין ח ד ר אַרײַנגעפירט.

ה.

אין אָנהײב איז ר׳ בערל מיט יאָסעלען זיך באַגאַנגען ווי מיט אַלע זײַנע ת ל מ י ד י ם און פלעגט אים שטענדיק אַרויסשטעלן פאַר אַ מוסטער געגן אַנדערע קינדער, זײ צו ווײַזן, ווי אַזוי מען דאַרף אַ ר ב י׳ן פאָלגן און ווי אַזוי מען ברויכט צו געדענקען, וואָס מען לערנט. נאָר ווי מיט אַן אָרים קינד אַן אײַנגעבעטענעם בײַ איר מאַן אין ח ד ר, האָט די ר ב י׳צן זיך אָנגעהויבן שאַפן מיט אים, אַמאָל אין קרעמל נאָך זאַלץ און נאָך גרויפּן און אַמאָל אויך

איר ח י ת׳לען צואוויגן, ווען זי האָט קיין צייט ניט לעבן וויג צו זיצן. מיט דער צייט איז זי דערצו אַזוי געוואוינט געוואָרן, אַז זי פלעגט שוין מיט אַ ט ע נ ה אָנפאַלן אויף איר מאַן, וואָס ער האַלט יאָסעלען אַמאָל צו לאַנג ביים ח ו מ ש, ב ע ת אין שטוב איז נאָך אַ ברעקל האָלץ ניט אַרייַנגעטראָגן געוואָרן, מיט וואָס וואַרמעס צו קאָכן.

ביסלאַכווייַז האָט זיך אויך ר׳ בערל אַלייַן צוגעוואוינט אַוועק־צוקוקן פון יאָסעלען, צו פאַרגעסן אַמאָל צו לערנען מיט אים; און אַמאָל, אַז ער איז אין כ ע ס געוואָרן אויף לייַבעלען שייַנדעלע דער ב ע ל־טאַקסעטעס, געכאַפּט דעם קאַנטשיק אים מ כ ב ד צו זייַן און זיך אָבער דערמאָנט, אַז דאָס איז לייַבעלע, דאָס ציטעריקע נאָכ־געגעבענע לייַבעלע, און ער וועט ביי שייַנדעלען דעם גאַנצן ח ן פאַרלירן פאַר אַזאַ קלאַפּ, האָט ער די האַנט פּאַמעלאַך אַראָפּגעלאָזן אויף יאָסעלען און זיך באַלד פאַרענטפערט, אַז ניט אים, נאָר לייַבעלען האָט ער געמיינט צו טרעפן. יאָסעלע אַלייַן האָט אויך פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז ע ל־פּ י־ט ע ו ת געווען; ב פ ר ט אַז דער ר ב י האָט דעם שמיץ אַזוי מיט ר ח מ נ ו ת אַראָפּגעלאָזן, און אים האָט עס ניט שטאַרק ווי געטאָן, האָט ער ניט געוויינט און קיין ט ע נ ו ת ניט געהאַט; נאָר דער ט ע ו ת האָט אָנגע־הויבן זייער אָפט פאָרצוקומען און פון איינמאָל צום אַנדערן — אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. יאָסעלע האָט שוין געפּרואווט וויינען, שרייַען, גאָר שווייַגן און נאָר כליפּן, פאַרפאַלן! ר׳ בערל איז צו דעם ט ע ו ת אַזוי געוואוינט געוואָרן, אַזוי ווי יאָסעלע וואָלט טאַקע ל כ ת ח י ל ה צוליב דעם נאָר באַשאַפן געווען, זייַן קאַנטשיק זאָל שטענדיק אומגערן אים טרעפן, ער מעג זיך צילן אויף וועמען ער וויל.

דאָס אָרימע קינד האָט געוואוסט, אַז ער איז ניט שולדיק, אַז ער האָט דעם קאַנטשיק ניט פאַרדינט; נאָר אַז שולדיק איז דער ר ב י, האָט ער ניט פאַרשטאַנען. ערשטנס, זאָגט דער ר ב י:

אַלײן, אַז דאָס איז אומגערן; צווישנס איז ער געוואוינט געווען נאָך פון דער הײם, אַז אים זאָל מען שלאָגן. ער האָט כמעט קײנמאָל ניט געוואוסט, פאַרוואָס שלאָגט אים דער טאַטע, ער האָט נאָר געוואוסט, אַז ווען אים טוט ווײ, גיט ער אַ געשרײ, וויינט ער און כליפּעט, כאָטש ער וויל ניט שרײַען, וויל ניט װײנען און כליפּען... נאָר אין די לעצטע עטלאַכע טעג האָט ער פונדעסטוועגן דערפילט, אַז אים ווערט וואָס אַ טאָג פיל ערגער... שוין צוויי חדשים, אַז כיענע האָט ניט פאַרדינט אַ קאָפּיקע אַן איבעריקע, דעם רבי׳ן זײַן שכר־לימוד צו שיקן, און ר׳ בערל האָט שוין געהאַלטן פאַר פאַרפאַלן און גערעכנט, ער לערנט מיט יאָסעלען אומזיסט. „און פאַר וואָס זאָל איך לערנען אומזיסט?" פלעגט ער צו זיך רעדן און די כוונה אַרײַנלײגן אין קאַנטשיק און אין די ריטער, אַז עס איז אַן עוולה פון כיענען, וואָס זי צאָלט אים ניט. „איך האָב איר פריער געזאָגט, אַז איך קען מיט איר יאָסעלען אומזיסט ניט לערנען!"... געמײנט האָט ער, יאָסעלע וועט דאָס דערצײלן דער מאַמען, און זי וועט פאַרשטײן, אַז דער רבי איז אין כעס.

— זאָל זי מיר צאָלן! — פלעגט ער צו זיך רעדן. — ניט איך האָב זי געבעטן איר קינד צו מיר אין חדר אַרײַנגעבן; זי האָט ניט אָפּגעטרעטן און איך האָב אים מיט געוואַלד ממש אַרײַנגענומען, דאַרף זי מיר צאָלן; אַז ניט, זאָל ער גײן געזונטערהײט, וועל איך פאַרשפּאָרן שטענדיק אַכטונג געבן, ער זאָל די מזיקים מײַנע צוריק ניט אַ קלאַפּ טאָן, ווען זײ שלאָגן אים. טאָקע אַ שטילער און טשעפּעט זיך ניט מיט קײנעם, אָבער אַזעלכע מזיקים, אַז זײ קענען מיך אַרויסברענגען פון געדולד, איז ער דאָך נישט מער ווי אַ קינד און קען אַמאָל ווענען פון זײ אַ קלאַפּ טאָן, אַ סימן מאַכן. און דאָס פעלט מיר נאָך!... איך האָב שוין אַזוי אויך פון שײנדעלען, פאַר דער טובה, וואָס זי האָט מיר געטאָן, מיר מיט אַ האַלבן מויל ערלויבט דאָס אָרימע קינד אין חדר אַרײַנצונעמען! מיט אַזעלכע דיבורים פלעגט ר׳ בערל פאַר זיך אַלײן

פֿאַרענטפֿערן זיך, וואָס ער פֿײַניקט אַלײן דאָס אָרימע קינד, וואָס ער לאָזט דאָס ווײַב זײַנס זיך שאָפֿן מיט אים, ווי מיט אַן אומזיסט מ ש ר ת׳ל, און וואָס ער לאָזט צו אָפֿט, אַז אויך זײַנע זאַטע ת ל מ י ד י ם זאָלן שלאָגן דעם אָרימן האַלב-הונגעריקן יאָסעלען, ווײַל ער איז אָרימער פֿאַר זײ!

יאָסעלע אָבער האָט זײַן מאַמען פֿון ח ד ר גאָרנישט אויסגעזאָגט. ערשטנס, טאָר מען פֿון ח ד ר נישט אויסזאָגן; צווײטנס, האָט ער אויף דער עלנדער מאַמען אַזאַ ר ח מ נ ו ת געהאַט, אַז ער האָט נאָר געקענט ווײנען קוקנדיק, ווי זי ווײנט, און האָט שטענדיק זײַנע אײגענע פּײַן און לײַדן פֿאַרגעסן.

— צו וואָס באַשאַפֿט גאָר גאָט אַ ק ב צ ן, אַן אָרימאַן אויף דער וועלט? — הערט ער אָפֿט, קומענדיק פֿון ח ד ר אַהײם, די מוטער ט ע נ ה׳נדיק און ווײנענדיק. — צו וואָס גיט ער אַזוינעם קינדער אויף צ ר ו ת און פּײַן, אויף הונגער און קעלט, אַז ער גיט אים ניט מיט וואָס זײ צו דערנערן, מיט וואָס זײער נאַקעטקײַט צוצודעקן, זײ זאָלן נעבאַך פֿון קעלט ניט אומקומען? — עסן, מאַמע, עסן! — בעטן זײ די הונגעריקע מאַמען זײערע... — עסן! נאַט, עסט מײַן פֿלײש, מײַן הויט אויף מײַנע בײנער, איך וועל קײן גרעסערן ווײטיק ניט פֿילן, ווי דער ווײטיק מײַנער, וואָס איך האָב אײַך ניט צו געבן!...

דערזעענדיק יאָסעלען, אַרײַנקומענדיק אַ פֿאַרשמאַכטער פֿון ח ד ר, פֿרעגט זי: „וואָס זאָל איך דעם אָרימען קינד געבן? פֿון אַכט אין דערפֿרי ביז נײַן בײַנאַכט אין ח ד ר געזעסן, אַ פֿאַרטריקנטער, הונגעריקער נעבאַך. אָט איז ער צו דער מאַמען געקומען זיך אָפּפּאַסטן פֿון זײַן ניט געבאָטענעם ת ע נ י ת, און די מאַמע, די פֿינסטערע, האָט הײַנט אַ פּ י ל ו אויף אַ פֿונטל ברויט ניט פֿאַרדינט, כאָטש זי איז מײַלן אויסגעלאָפֿן פֿון אײן נ ג י ד ה צו דער צווײטער. גאָט זאָל שוין דײַן עלנד און מײַן צ ע ר צוזען אַמאָל, אָרים קינד מײַנס! נישטאָ הײַנט קײן וועטשערע, לײג זיך

שלאָפן, יאָסעלע, אַ הונגעריקער, אָרים ע ו פ׳עלאַך!... דערביַי צעוויינט זי זיך אַזוי, אַז ער פאַרגעסט זיַין הונגער, און וויינענדיק ענטפערט ער:

— מאַמע, איך וויל ניט עסן, איך וויל ניט עסן. וויין ניט, וויין ניט, מאַמע!...

אַן אַנדער מאָל געפינט ער די מאַמען, ווי זי זיצט אַריבער־געבויגן איבער׳ן וויגעלע, וואו זיַינע צוויי ברידערלאַך, דער צווילינג, ליגן, ביידע טויט־קראַנקע נעבאַך. זי ברעכט די הענט, גרויסע קיַילאַכדיקע טרערן קיַיקלען זיך איינע נאָך דער אַנדערער איבער אירע איַינגעצויגענע באַקן, און ט ע נ ה׳ט: „אָרימע ע ו פ׳עלאַך מיַינע! צו וואָס האָב איך איַיך אויף דער וועלט געבראַכט? וואָס האָב איך צו איַיערע כ ש ר׳ע נ ש מ ה׳לאַך געהאַט? פאַרברענט. פאַר׳ש ר פ ה׳עט זיַינען די ליפעלאַך איַיערע, אויסגעטריקנט, אויסגעמאָגערט די ביינדעלאַך. אַ העליש פיַיער ברענט איַיער לייַבעלע און עסט עס אויף ווי אַ ליכט! אַי, אַן איַיזערן האַרץ מוז צעגיין, צעשמאָלצן ווערן קוקנדיק אויף איַיך. און ווי זאָל אַ מאַמעס האַרץ עס זעענדיק ניט צעשפּרונגען ווערן, אומשולדיקע נ פ ש ו ת׳לאַך!“

און די אומגליקלאַכע מוטער הייבט אָן צו ריַיסן די האָר פון איר קאָפּ פאַר ווייטיק. יאָסעלע וויינט זיך אויך פאַנאַנדער, נאָר די מאַמע, ניט פילנדיק זיך אַליין, גיט אַ געשריי אויף אים:

— ד ו האָסט מיר נאָך געפעלט? וויַיניק צ ר ו ת א פ ש ר האָב איך ח ו ץ דיר? אָט שטייט עסן, עס אָפּ און לייג זיך שלאָפן!

נאָר יאָסעלע וויינט וויַיטער, און כיענע לאָזט אויס איר האַרץ צו אים, שלאָגט אים, קניַיפּט אים, זי ווייס אַליין ניט פאַרוואָס. יאָסעלע לאָזט זיך שלאָגן, קניַיפּן, קושט דער מוטערס הענט. אים דאַכט, אַז איר איז עס גוט; ער פילט אַליין, אַז דאָס הערצל, וואָס האָט אים געקלעמט פון ר ח מ נ ו ת, ווערט אים רואיקער; די

מוטער הערט אויף צו וויינען, ער לייגט זיך שלאָפן, מאָרגן קיין פרייליאַכערן, בעסערן טאָג ניט צו האָבן ווי היינט!

ו.

איינמאָל, גייענדיק אַ הונגעריקער און אַ פאַרקלעמטער פון חדר אַהיים, האָט יאָסעלע עפּעס אויפגעהויבן אין גאַס. ער האָט געפילט, אַז אין דעם עפּעס איז דאָ געלט, און איז אָן אָטעם אַהיים געלאָפן.

— מאַמע, זע, וואָס איך האָב געפונען! — האָט ער, פאַרשוויצט און פאַרמאַטערט פון לויפן, קוים אַרויסגערעדט.

כיענע האָט עס צוגענומען. עס איז אַ בײַטעלע געווען מיט עטלאָכע רובל. זי האָט באַלד די טיר צוגעשפּאַרט, אַ זײַטיקער מענש זאָל נישט אַרײַנקומען, און גענומען דורכזען די מ צ י א ה, אַ רעכט ביסל זילבערגעלט און אַ פּאָר פּאַפּירלאַך בילעטן, אינאיינעם אַ רובל צוועלף.

— גאָט האָט אונז צוגעשיקט צו דער רעכטער צײַט! — האָט כיענע צופרידן אויסגערעדט. ב ר ו ך, דער קראַנקער מאַן אירער, איז אַראָפּגעקראָכן פון באַנק אַ קוק טאָן, וואָס יאָסעלע האָט געפונען.

— טאָמער איז דאָס נאָך ק ו ד ם י א ו ש? פרייַ זיך נאָך ניט! — האָט ב ר ו ך, זעענדיק איר ש מ ח ה, געזאָגט.

— ווייס איך וואָס דו רעדסט! — האָט זי זיך אָפּגערופן. — דער ר י ב ו נ ו־ש ל־ע ו ל ם האָט יאָסעלען צוגעשיקט אַ מ צ י א ה, איך זאָל האָבן מיט וואָס פאַר אים ש כ ר־ל י מ ו ד צו באַצאָלן.

— וואו האָסטו עס געפונען? — האָט ב ר ו ך יאָסעלען געפרעגט.

— אין גאַס, לעבן ח י י ם שענקער!

— אין גאַס, אין ר ש ו ת־ה ר ב י ם, לעבן ח י י ם שענקער, און הײַנט איז אַ יאַריד, קען טאַקע זײַן ל א ח ר י א ו ש ב ע ל י ם, איז טאַקע אַ כ ש ר׳ע מ צ י א ה! — האָט ב ר ו ך געלערנט דעם פּשט. — ע ל־כ ן, כיענע, — זאָגט ער, — וואָלט אַ י ו ש ר זײַן, דו זאָלסט מיר מאָרגן קויפן אַ פּאָר נײַע שיך, איך האָב שוין ניט מיט וואָס אַ פ י ל ו אין שטוב אַרומצוגיין.

— מיט שיך וועסטו ניט פאַרזאַמען. — האָט כיענע געענטפערט. — פריער פאַר אַלץ נעם איך אַראָפּ פיר רובל און שיק מיט יאָסעלען זײַן ר ב י׳ן אַוועק. און אַז שוין יאָ קויפן שיך, וועל איך קויפן יאָסעלען אַ פּאָר נײַע שיכלאַך: ער דאַרף אין ח ד ר גיין, און דאָס האַרץ איז מיר גענוג אויסגעריסן זעענדיק, ווי די פינגער־לאַך קוקן אים שוין אַרויס פון זײַנע שיכלאַך... פאַרוואָס זאָל מײַן קינד פאַרשעמט ווערן? ער לערנט דאָך פאָרט אין אַ נ ג י ד׳ישן

ת ד ר! נאָכדעם וועל איך מאָרגן אויפ׳ן יאַריד קויפן אַ ביסל קאַרטאָפל, האָלץ, קאָרענע מעל אַ פאָר פוד, וועט כאָטש זיין ברויט אין שטוב. און אַז עס וועט נאָך עפּעס בלייבן, בין איך בילכער פאַר דיר, מיר אַ פאָר שיך צו קויפן. דו זיצסט פאָרט אין דערהיים, איך אָבער מוז לויפן פאַרדינען אַ קאָפּיקע.

— זיך און איר זונדל! — האָט ב ר ו ך געוואָרטשעט פאַר זיך. — איך ברויך שוין גאָר נישט... גאָר נישט!... גיב דעם ר ב י׳ן צוויי רובל, וועט אים אויך גענוג זיין, און פאַר אַ רובל קויף מיר אַ פאָר שיך!

— וואָס זאָל איך מיט דיר ט ע נ ה׳ן? — האָט זיך כיענע ניט געקענט איינהאַלטן. — זעסט דען ניט, אַז גאָט האָט עס צוגעשיקט אין גאַנצן א פ ש ר צוליב דעם ר ב י׳נס ש כ ר־ל י מ ו ד? ווי אַ מענש נעמט זיך פאָר, אַזוי העלפט אים גאָט! איך האָב זיך פאָרגענומען צו צאָלן פאַר מיין קינד ש כ ר־ל י מ ו ד, אָט האָט ער יאָסעלען טאַקע אַליין זיין ר ב י׳נס ש כ ר־ל י מ ו ד אין האַנט אַריינגעשיקט. עס איז א פ ש ר נאָר אַ נ י ס י ו ן פונ׳ם ר י ב ו נ ו־ ש ל־ע ו ל ם, ער וויל זען, ווי וועל איך מיין ש ב ו ע ה מ ק י י ם זיין, וואָס איך האָב ר׳ בערלען געשוואָרן אים צו צאָלן!...

אויף מאָרגן פרי האָט כיענע איינגעבונדן אין יאָסעלעס א ר ב ע־ כ נ פ ו ת אַ דריי־רובלדיקן בילעט מיט אַ רובל זילבער־געלט, איינ־ געוויקלט אין אַ פאַפּירל, געהייסן דאָס אָפּגעבן דעם ר ב י׳ן און ניט דערציילן קיינעם קיין מ ע ש ו ת, וואָס ער האָט געפונען. אַליין איז זי אַוועקגעלאָפן אין מאַרק עפּעס איינקויפן אין שטוב אַריין.

יאָסעלע האָט דעם ר ב י׳ן אָפּגעגעבן דאָס געלט, דער ר ב י האָט אים אַ גלעט געטאָן און געזאָגט, ער איז גאָר אַ וואוילער אינגל! האָט מיט אים היינט געלערנט, אַ ס ך געלערנט, ניט איין קלאַפּ, ניט איין שמיץ — ניט גערן ניט אומגערן — אים געגעבן. די ר ב י׳צן האָט זיך אויך ניט געשאַפט היינט מיט אים, אין קרעמל איז זי אַליין געגאַנגען, און נאָר אַ פאָר מינוט האָט ער נאָך צוגעוויגט

דאָס קינד, אַז דאָס האָט אים די ר ב י׳צן געזאָגט: „לאַנג לעבן זאָלסטו, יאָסעלע, וואָס פאַר אַ גוט קינד דו ביסט, און איך האָב דיך טאַקע אַ מ ת ליב!“

ווארמעס איז ער אויך געגאַנגען עסן מיט אַלע אינגלאַך צוגלייַך. נאָך אין דער פרי האָט אים די מאַמע אָנגעזאָגט, ער זאָל קומען עסן: הייַנט קאָכט זי ווארמעס, כאָטש זי האָט אים אין ח ד ר מיטגעגעבן אַ מ ז ו מ נ׳ע קאָפּיקע זיך וואָס צו קויפן, ווען דאָס הערצל וועט אים ח ל ש׳ן. און ווי גוט איז צו אים דער טאַטע הייַנט געווען! כיענע האָט אַ מ צ י א ה געהאַנדלט: פאַר צוועלף גילדן האָט זי געקויפט אַ פאַר ווייַבערשע שיך פאַר זיך און אַ פאַר ווארימע פאַנטאָפל פאַר איר אַלטן. „אויף אים אויך אַ ר ח מ נ ו ת!“ — האָט זי געזאָגט. און אַ ווארמעס איז געווען גאָר אַ גוטער: מילכיקע פארפל, וואָס יאָסעלע האָט עם זייער ליב געהאַט.

אויף מאָרגן און איבער-מאָרגן אויך אַזוי. אַ פּאָר נייַע שיכלאַך האָט די מאַמע פאַר אים געקויפט, און הייזלאַך נייַע האָט זי אַלייַן אויפגענייט — דער ש כ ן, דער שנייַדער, האָט איר פאַר אַ גוט וואָרט צוגעשניטן. און אויך דער ר ב י איז גוט, גלייַך ווי די פיר רובל זייַנע האָבן אַ פּ י ל ו דעם קאַנטשיק זייַנעם אויסגעלערנט, ער זאָל מער קיין ט ע ו ת ניט האָבן. אַ פּ י ל ו אין ח ד ר איז שוין גאָר אַנדערש: אַז דער ר ב י איז גוט, זייַנען זייַנע ת ל מ י ד י ם אויך ניט שלעכט. הונגערן הונגערט מען שוין מער ניט, דער טאַטע שילט ניט, אַ פּ י ל ו הוסטן הוסט ער ווייניקער.

אַזוי האָט זיך געצויגן אַ פּאָר וואָכן. יאָסעלע האָט כ מ ע ט פאַרגעסן די צ ר ו ת זייַנע פון אַמאָל און געמייַנט, ער איז שוין גלייַך מיט זייַנע ח ב ר י ם אין ח ד ר. אָבער ווי דערשראָקן און אומעטיק איז ער געוואָרן, ווען די מאַמע האָט אים אייַנמאָל געשיקט אין ח ד ר אַרייַן און אויסער אַ שטיקל טרוקן ברויט האָט זי ניט געהאַט אים מיטצוגעבן אויף אַ גאַנצן טאָג! ער האָט זיך גע׳כ ר ו ג ז׳ט, זיך געוואָלט איבערנעמען אַביסל; נאָר אַז ער האָט

אין דער מאַמעס אויגן טרערן דערזען, איז ער אַוועק אין ח ד ר מיט אַ שטיקל טרוקן ברויט...

און דאָ האָבן זיך ביסלאַכווייַז צוריק אומגעקערט די פּייַן און י ס ו ר י ם פון אַמאָל. די ר ב י׳צן האָט זיך מיט אים געשפּאַפּט ניט בלויז אין קרעמל און מיט איר קינד זיך ניאַנטשען, נאָר אָט איז זי אים מ כ ב ד צו גייִן מיט איר צום טייַך, איר צוהעלפן דאָס ורעט אַוועקטראָגן. וואָס אַ טאָג, האָט אויך דער ר ב י מיט זייַן קאַנטשיק אַלץ עפטער זייַן אַמאָליקן ט ע ו ת געהאַט; און כאָטש יאָסעלען האָט עס איצט ניט מער וויי געטאָן ווי אַמאָל, נאָר יעדעס מאָל האָט עס זייַן הערצל געפּייַניקט, און ער האָט דעם ווייטיק אָנגעהויבן פילן לענגער און טיפער ווי פריער. פריער האָט ער קייַן ש א ל ו ת ניט געפרעגט, קייַן ט ע נ ו ת ניט געהאַט, פאַר וואָס מען שלאָגט אים; ער האָט בלויז איין זאַך געוואוסט, אַז אַ שמייץ טוט וויי, אַז הונגער איז אַ פּייַן. נאָר איצט האָט ער דערפילט, כאָטש ניט קלאָר, אַז אויסער קלעפּ און הונגער איז דאָ עפּעס, וואָס טוט נאָך מער וויי און פּייַניקט מער ווי קלעפּ און הונגער, און דאָס איז די אָרימקייַט און אומגערעכטיקייַט, וואָס ווערט צוליב זייַן אָרימקייַט געטאָן... ער האָט עס ניט איבערגערעדט, ניט געטראַכט אַ פ י ל ו, נאָר דאָס הערצל זייַנס האָט געפילט, אַז נאָר זייַן מאַמעס אָרימקייַט איז שולדיק אין אַלע זייַנע לייַדן, און ער האָט אָנגעהויבן צו וועלן זייַן רייַך... אַזוי ווי לייבעלע, אַזוי ווי מ ש ה׳לע און ווי אַלע אינגלאַך אין ח ד ר... און אַז ער פלעגט דאַוונען, פלעגט ער זיך שוין ניט צוהערן צו די ווערטער, וואָס ער דאַוונט, ווי פריער, נאָר דאָס הערצל פלעגט בייַ גאָט בעטן: „גאָט, מאַך, איך זאָל נאָך אַמאָל אַ בייַטעלע מיט געלט געפינען, אַ ס ך, אַ ס ך געלט, מייַן מאַמע זאָל רייַך זייַן ווי לייבעלעס מאַמע, ווי מ ש ה׳לעס מאַמע; זי זאָל ניט וויינען, דער טאַטע זאָל ניט הוסטן, ניט שעלטן, און דער ר ב י זאָל מיך ניט שלאָגן!“

אין אַזעלכע געדאַנקען פלעגט ער אויך פאַרטראַכט זייַן און

אַמאָל ניט וויסן, וואָס דער ר ב י פרעגט און לערנט מיט אים. ניט הערן, ווי די ר ב י׳צן רופט אים, און פלעגט כאַפּן אַ שמײַן, אַ קלאַפּ פאַר זײַן ניט ענטפערן צו דער מינוט, פאַר זײַן ניט אָפּרופן זיך, ווען די ר ב י׳צן שרײַט צו אים. אָפּט, אַזוי פאַרטראַכטערהײַט, פלעגט ר׳ בערל זיך אַ שפּאַסל מאַכן און אים געבן אַ שנעל אין נאָז, אים זאָגן, אַז דאָס קומט אים פאַר זײַן פאַרטראַכטקײַט. ר׳ בערל פלעגט אויך די קינדער הײסן אים אַ שנעל אין נאָז געבן, ווען זײ וועלן אים זען אַזוי פאַרטראַכט, פאַר׳ח ל ו מ׳ט. ח ב ר ה האָט עס מער ניט באַדאַרפט, און יאָסעלעס נעזל איז שטענדיק רויט און געשוואָלן געווען פאַר זײַנע מ ח ש ב ו ת, וועלכע קײנער האָט ניט געוואוסט. גײענדיק פון דער הײם אין ח ד ר און פון ח ד ר אַהײם, האָט ער אָנגעהויבן האַלטן דעם קאָפּ אַראָפּגעבויגן, די אײגעלאַך זײַנע האָבן אַ מ צ י א ה געזוכט, אַ מ צ י א ה, וואָס גאָט מוז אים צושיקן, ווי ער בעט אים דרײַ מאָל אַ טאָג אין יעדן דאַוונען. אויך אין שלאָף פלעגט זיך אים ח ל ו מ׳ען: ער שטײט אין שול, אַלע אידן דאַוונען, ער דאַוונט אויך און בעט גאָט, די מאַמע זאָל רײַך זײַן, דער טאַטע זאָל ניט הוסטן, דער ר ב י זאָל ניט שלאָגן, ניט שנעלן אים אין נאָז, און ער זאָל זײַן גלײַך מיט אַלע אינגלאַך אין ח ד ר...

אָפּט פלעגט זיך אים ח ל ו מ׳ען: ער געפינט געלט. אָט ליגט אײן מ ט ב ע, ער הײבט אויף און וויל שוין לויפן צו דער מאַמען; נאָר אָט זעט זיך פון זאַמד אַרויס נאָך אײנע, און נאָך אײנע, אַ ס ך. ער האָט שוין פולע הענט, פולע קעשענעס. נאָר אײדער ער האָט צײַט אַלע אויפצוקלײַבן, גיט דער טאַטע אַ הוסט, ער כאַפּט זיך אויף, עס איז אַ ח ל ו ם געווען. עס גלויבט זיך אים נאָך ניט, און ער טאַפּט אַרום זיך; נישטאָ, גאָרנישט דאָ... און עס טוט אים נאָר דאָס הערצל ווײ.

אַן אַנדערש מאָל ח ל ו מ׳ט זיך אים ווידער, ער געפינט געלט, אַ ס ך, אַ ס ך געלט, נאָר ער גלויבט זיך שוין ניט, צי איז דאָס

באמת, צי נאָר אַ חלום, ווי נעכטן, ווי אַלע מאָל. ער מאַכט סימנים, פּרוּווט, צי איז דאָס אויף אַן אמת, און דאַכט זיך, הײַנט איז שוין געווים אַן אמת: אָן זעט ער די מאַמען אין קיך, אָט זיצט דער טאַטע און הוסט; ער הערט דעם הוסט, ער הערט אויך, ווי די ברידערלאַך זײַנע אין וויג ווײַנען, און ער מײַנט, איצט איז שוין געווים קיין חלום ניט. נאָר ער ווײס נישט, ווי אַזוי דאָס ווערט; עס הײבט זיך אָן גאָר צו חלומ׳ען אַנדערע זאַכן: דער חדר, דער רבי, די רבי׳צן און דאָס גרעט אירע בײַם טײַכל. אויף דאָס געפונענע געלט פאַרגעסט ער גאָר און דערמאָנט זיך ערשט, אַז ער האָט געלט געפונען, ווען ער כאַפּט זיך אויף, און ער פילט, עס איז אים אויפ׳ן הערצל אַזוי שווער, אַזוי אומעטיק...

כיענע האָט באַמערקט, אַז איר יאָסעלע איז אַן אַנדער קינד געוואָרן; עפּעס איז ער פאַרטראַכט, שטענדיק אומעטיק און רעדט ווײניקער, ווי אַלע מאָל.

— וואָס איז דיר, מײַן קינד? — האָט זי געפרעגט. — טוט דיר דער קאָפּ וויי? — זי האָט צוגעלײגט איר האַנט צו יאָסעלעס שטערן, זען—צי האָט ער ניט וואַרימקײט.—אפשר דער בויך, יאָסעלע?— פרעגט זי, מיט רחמנות קוקנדיק אים אין זײַנע אומעטיקע אײגעלאַך.

—מיר טוט גאָרנישט וויי, מאַמע! — ענטפערט יאָסעלע.

— וואָס דען ביסטו אַזוי אומעטיק און מ׳זעט קיין פרײַע מינע ניט פון דיר?

— מאַמע, — האָט יאָסעלע געענטפערט, — ווען וועסטו אויך רײַך ווערן ווי לײבעלעס מאַמע?

— ווען גאָט וועט וועלן, מײַן האַרציק קינד! דו ווילסט, דײַן מאַמע זאָל רײַך זײַן?

— איך וויל, מאַמע, איך בעט בײַ גאָט, דו זאָלסט רײַך ווערן!

— פֿאַרוואָס ווילט זיך דיר דאָס אַזוי? — האָט זי ווידער געפֿרעגט.

— אַז דו וועסט רײַך זײַן, וועסטו קײנמאָל ניט וויינען, ניט קריגן זיך מיט׳ן טאַטן; וועט דער טאַטע ניט הוסטן און ניט שילטן מיך! — „וועט אים דער ר ב י ניט שלאָגן“ — האָט ער מ ו ר א געהאַט צו זאָגן.

— גאָט מעג טאַקע אונז ענטפֿערן! — האָט כיענע אויפֿהייבנדיק אירע אויגן צום הימל פֿרום אַרויסגערעדט. — זאָרג נישט, יאָסעלע, זײַ ניט אומעטיק; דער אײגענער גאָט, וואָס האָט דיר אײנמאָל צוגעשיקט אַ מ צ י א ה, וועט דיר נאָך אַ מאָל אַ מ צ י א ה און טאַקע אַ גרעסערע צושיקן. אויף אַן אַנדערן א ו פ ן ווי רײַך צו ווערן האָט כיענע גאָר קײן מעגלאַכקײַט בײַ גאָט ניט געפֿונען. — זאָרג נישט, יאָסעלע, — האָט זי אים ווײַטער געטרייסט, — גאָט האָט נאָך אַ ס ך פ ר י צ י ם, און די פ ר י צ י ם קענען נאָך אַ ס ך, אַ ס ך געלט פֿאַרלירן, דו זאָלסט עס געפֿינען צו באַגליקן דײַן מאַמען און זיך אַלײן נאָך מער!

אַזוי זײַנען אַ פּאָר וואָכן אַריבער. אומזיסט בעט ער גאָט, אומזיסט בייגט ער דאָס קעפּל, און די אייגעלאַך זוכן. דאָס אַלץ איז ווי דער ח ל ו ם זײַנער, וואָס ער שטײַט אויף מיט די לײדיקע הענטעלאַך. דערווײַל וויל ער עסן, דערווײַל הוסט דער טאַטע און שילט און רופֿט אים: „פּויער, עשו, ליגט אויף דער מאַמעס קאַרק ווי אַן עקזעקוציע! קראַנק ביסטו צו גײן פֿאַרדינען, ווי אַלע אָרימע קינדער?“ — אַזוי שרײַט ער, און יאָסעלע ווייס ניט פֿאַרוואָס ווי פֿאַרדינט מען? די מאַמע, זעט ער, איז אויך שטענדיק פֿאַרקלעמט און שוואַרץ ווי די ערד, זי הוסט שוין אויך צו צוביסלאַך און כאַפּט זיך אָפּט פֿאַר׳ן האַרצן. אין אין ח ד ר איז אויך ניט בעסער: דאָ האָט ער, ח ו ץ קלעפּ און שנעלן אין נאָז, אַ צונאָמען באַקומען: „דער ב ע ל - מ ח ש ב ה!“ וואָס דאָס איז אַזוינס, ווייס ער נישט,

נאָר דער ר ב י אַליין רופט אים שוין ניט אַנדערש, און אים ווילט זיך נאָך מער ווי פריער רייך זיין.

איינמאָל האָט שיינדעלע געשיקט מיט׳ן מ ש ר ת אירן אַ גאַנץ טיכל מיט זילבער-געלט. „די באַלעבאָסטע האָט אייך געשיקט זעקס רובל!“ — האָט דער מ ש ר ת געזאָגט און איז אַרויסגעגאַנגען.

דער ר ב י האָט אָנגעהויבן פאַנאַנדערקלייבן די מ ט ב ע ו ת. אָבער אין דער ר ג ע האָט ער דערזען דורכ׳ן פענסטער — פ נ ח ס סטאָליער, דער פאַראַיאָריקער באַלעבאָס זיינער, ביי וועמען ער האָט געוואוינט, גייט צו אים, און ער האָט מיט ביידע הענט אַ כאַפּ געטאָן דאָס געלט אין קעשענע אַריינשיטן. כאַפּנדיק האָבן זיך עטלאַכע מ ט ב ע ו ת אויף דער ערד אַראָפּגעקייקלט, און עטלאַכע זיינען אויך יאָסעלען אויפ׳ן שויס אַרויפגעפאַלן. אַ פּאָר אינגלאַך האָבן געוואָלט אונטער׳ן טיש אַרונטערקריכן אויפקלייבן די מ ט ב ע ו ת, וואָס האָבן זיך אַראָפּגעקייקלט. נאָר דער ר ב י האָט אַ וואונק געגעבן, קיינער זאָל זיך ניט אַ ריר טאָן, און יאָסעלע האָט אויך מ ו ר א געהאַט דעם ר ב י׳ן צו דערלאַנגען די, וואָס זיינען אים אויפ׳ן שויס אַרויפגעפאַלן.

— גוט מאָרגן, ר׳ בערל! — האָט פּ נ ח ס געזאָגט אַריינ־קומענדיק.

— גוט מאָרגן, גוט יאָר! — האָט דער ר ב י געענטפערט. — זיצט, ר׳ פּ נ ח ס!

— איך בין ניט געקומען זיצן, — ענטפערט פּ נ ח ס, — פּ ט ר׳ט מיך אָפּ און לאָזט מיך גיין. שוין צייט ר׳ בערל! איבער זעקס רובל, וואָס מיר קומט נאָך ד י ר ה־געלט, לאָזט איר מיך לויפן באַלד אַ יאָר צייט.

— וואָס דאַרפט איר לויפן? — פרעגט דער ר ב י. — אַז איך וועל האָבן, וועל איך אייך מיט אַ דאַנק אין שטוב אַריינטראָגן.

— הייסט עס, איר ענטפערט מיר איצט אויך דאָסזעלבע, וואָס מיט אַ האַלב יאָר צוריק? ניין, איצט וועל איך ניט אָפּטרעטן.

איצט מוזט איר מיר מײַנס אָפּגעבן! רעדט שוין פּ נ ח ס מיט כ ע ס.

— נו, און אַז איך האָב אָבער ניט? — פרעגט דער ר ב י.

— וואָס הײסט איר האָט ניט? וואָס איז דאָס מײַן ד א ג ה? גיט איצט וויפיל איר קענט; גיט דרײַ רובל, וועל איך מיט די אַנדערע דרײַ צוואַווארטן אַ ח ו ד ש.

— א פ ש ר נאָך ש ב ת, הײַנט האָב איך ניט, ר׳ פּ נ ח ס!

— איך קען אײַך שוין ניט גלויבן, ר׳ בערל! אַלע מאָל ענט-פערט איר מיר, איר האָט ניט. איר ווײסט גאַנץ גוט, אַז אײַערע באַלעבאָטים זײַנען גוט געלט, ה ל ו ו א י האָב איך ש כ נ י ם אַזעלכע גוטע צאָלער! — ווינשט זיך פּ נ ח ס.

הײַנט האָב איך ב א מ ת ניט, אויף מײַן ה ן - צ ד ק, איך האָב ניט! ווי איר זעט מיך אַ אידן, כאָטש קוילעט מיך פאַר אַ גראָשן! — שווערט ר׳ בערל.

יאָסעלע הערט, ווי דער ר ב י שווערט פאַלש. — טאָר מען שווערן פאַלש? — שרײַט עס בײַ אים אין הערצל, דאָס בלוט הײבט אים אָן צו קאָכן, ער גיט אַ טאַפּ די פאַר מ ט ב ע ו ת, וואָס ליגן בײַ אים אויפ׳ן שויס, ער ווײס ניט, וואָס ער טוט, נאָר ער באַהאַלט זײ ערגעץ בײַ זיך.

פּ נ ח ס איז אַוועק אָן געלט. דער זײגער האָט געשלאָגן אײנס, און דער ר ב י האָט זײַנע ת ל מ י ד י ם געהײסן גײן עסן וואַרמעס.

יאָסעלע איז אַהײם געלאָפן און מיט אַ געמאַכטער ש מ ח ה ווידער אַ געשרײ געטאָן: — מאַמע, איך האָב ווידער געפונען געלט!

כיענע איז אַ לעבעדיקע געוואָרן. זי האָט ב א מ ת געגלויבט אַז גאָט טוט נ י ס י ם מיט איר, זי האָט שוין לאַנג געוואַרט, איר קינד זאָל איר די גוטע ב ש ו ר ה אָנזאָגן מיט אַ נײַער מ צ י א ה: אָבער הײַנטיקס מאָל טאַקע מיט אָן א ו צ ר אַ גאַנצן. אַז יאָסעלע איז אַ מ ז ל׳דיק קינד, און גאָט העלפט איר צוליב אים, האָט ער איר שוין

אַ מאָל באַוויזן. פאַרוואָס איר אַ צווייט מאָל נישט באַוויזן, אַז איר קינדס מ ז ל איז שוין טאַקע אויפגעריכט געוואָרן אין גאַנצן? אָבער ווי אומעטיק איז זי געוואָרן, ווען יאָסעלע האָט צוויי צוואַנציק־קאָפּיקעס און איין צען־קאָפּיקעס אַרויסגענומען און איר דערלאַנגט.

— און דאָס איז גאָר? — האָט זי געפרעגט. — ניט כ ד א י געווען מיין ש מ ח ה! — יאָסעלע, זיך פילנדיק שולדיק, האָט מ ו ר א געהאַט די אויגן אויפצוהייבן און איז אַליין אויך אומעטיק און ווי צעמישט געשטאַנען.

— כיענע, עס איז ניט גלאַט! — האָט זיך דער טאַטע אַרויס־געכאַפּט. — דאָס איז ניט אַ גלאַטע מ ע ש ה, פאַרוואָס געפין איך ניט, פאַרוואָס געפינסטו ניט? דו גייסט מער פון אים.

— נאָך ו ו אָ ס וועסטו זאָגן? — האָט זיך כיענע אָפּגערופן.

— ליכטיקערע אייגעלאַך ווי מיינע, ער דערזעט און איך ניט. און פאַרוואָס זאָל ער ניט מ ז ל׳דיקער זיין פון מיר?

— וואו האָסטו געפונען? — האָט ב ר ו ך האַלב געשריען, האַלב געפרעגט.

יאָסעלע האָט געשוויגן.

— וואָס שטייסטו ווי אַ באַגראָבענער? שייגאַץ, וואו האָסטו דאָס געלט גענומען? — האָט ב ר ו ך מיט׳ן גאַנצן כ ו ח געשריען.

יאָסעלע האָט אָנגעהויבן ציטערן ווי פון ק ד ח ת.

— נאַדיר אַ האַנט, כיענע, ער האָט עס גע׳ג נ ב׳עט. — האָט ב ר ו ך אויסגערעדט און זיך פאַרהוסט פון כ ע ס.

— איך זאָל עס בעסער ניט דערלעבן, ר י ב ו נ ו - ש ל - ע ו ל ם! — האָט כיענע ברעכנדיק די הענט געשריען.

— דו האָסט עס געפונען, יאָסעלע? — האָט זי זיך געפּרואווט פרעגן, כאָטש דאָס האַרץ האָט איר שוין געזאָגט, אַז דאָ איז ניט גלאַט.

— געפונען!—האָט יאָסעלע שטיל און ציטערנדיק געענטפערט.

— געפונען? דו האָסט עס ניט געפונען! ווי געפינט מען דאָס

לויזע געלט אין גאַס? — האָט זי אַלץ מיט מער ח ש ד שוין שרייענדיק געפרעגט.

יאָסעלע האָט שוין ניט געענטפערט, נאָר אָנגעהויבן צו וויינען שטילערהייט.

— אַ י מ ח - ש מ ו זאָלסטו ווערן! — האָט דער טאַטע אויפשפּרינגענדיק אַ געשריי געטאָן. — לאָז מיך, כיענע, איך וועל אים אַ טויט מאַכן! וואו האָסטו עס געפונען? גיכער, קום, ווייז מיר, אַז ניט וועל איך דיך מ מ י ת'ן! — יאָסעלע וויינט און ענטפערט אַ וואָרט ניט.

— וואו האָסטו עס געפונען? — האָט אויך כיענע געשריען. — זאָג, ווייז, וויי צו מיינע יאָרן! דו שווייגסט? גע'ג נ ב'עט? אַ קלאָג צו דער וויסטער מאַמען דיינער!

מיט די רייד האָט זי זיך אַ וואָרף געטאָן צו אים, אים ווי אַ ווילדע גענומען רייסן, קנייפּן און בייסן. אוי, אוי! — האָט זי גע־שריען. — בעסער אַ קליינעם באַגראָבן דיך, איידער אויסהאָדעוועןאַ ג נ ב, וואָס זאָל מיר מיין פּ נ י ם פאַרשוואַרצן! פאַרוואָס קומט עס מיר, ר י ב ו נ ו - ש ל - ע ו ל ם? האָב איך מיך וויייניק מ ק ר י ב געווען פאַר אים? זיך וויייניק געבלוטיקט? פון זיך דעם ביסן ברויט אַרויסגעריסן און אים אַ העמדל, אַ שוך, אַ ב ג ד'ל געמאַכט!... מיין קינד וועט אַ ל מ ד ן זיין, מיין קינד וועט קענען לערנען! מער ווי דאָס האָב איך דאָך ביי דיר ניט געבעטן, ר י ב ו נ ו - ש ל - ע ו ל ם, און דאָס איז מיין טרייסט, די נ ח מ ה מיינע, וואָס איך האָב זי דערלעבט?...

טרערן האָבן זיך אָנגעהויבן גיסן פון אירע אויגן; זי האָט זיך היסטעריש אַזוי פאַנאַנדערגעווייינט, אַזוי געכליפּעט, ווי יאָסעלע האָט זי אַזוי וויינענדיק נאָך קיינמאָל ניט געזען. ער האָט געוואוסט, אַז ער איז שולדיק, ער האָט ערשט פאַרשטאַנען, וואָס ער האָט געטאָן, און האָט שטאַרק ח ר ט ה געהאַט, נאָר ווי צו פאַרריכטן

ניט געוואוסט, און ער האָט נאָר געשריען: „מאַמע, וויין ניט, איך זועל ניט מער!“

— זאָג שוין, וועמעס געלט איז דאָס? — האָט ב ר ו ך הוסטנדיק געשריען.

— דעם ר ב י׳נס, דעם ר ב י׳נס. — האָט יאָסעלע וויינענדיק זיך מ ו ד ה געווען.

— זעסטו שוין, מאַמע געטרייע, — האָט ב ר ו ך צו זיין ווייב געשריען, — זעסטו שוין, ווער איז אַ מ ב י ן אויף אים, איך אָדער דו? לאָז מיך, איך וועל אים אַ לעבעדיקן ניט לאָזן! — און דאָ האָט ער זיך ערשט גענומען צום עלנדן קינד.

— ב ר ו ך, דו וועסט אים פאַר אַ קאַליקע מאַכן! — האָט כיענע געשריען און האָט דאָס אומגליקלאַכע קינד קוים נאָך אַ לעבעדיקן אַרויסגעריסן פונ׳ם טאַטנס הענט.

— אַ ג נ ב איז ערגער פון אַ קאַליקע! — האָט ער געשריען. — אַ קאַליקע איז נאָר אַ שטראָף פון גאָט, קיין ח ר פ ה ניט, אַ ג נ ב אָבער איז אַ שטראָף און אַ ח ר פ ה אי אויף דער וועלט, אי אויף יענער וועלט! ר ח מ נ ו ת איז אַ כ ז ר י ו ת! ווייז, אַז דו ביסט אַ מאַמע, און רעכן זיך אַליין אָפּ מיט אים. איך האָב שוין קיין כ ו ח ניט, דער הוסט דערשטיקט מיך אין גאַנצן... אוי, ער איז מ ק ר ב מיין מ י ת ה, אַ מ י ת ה - מ ש ו נ ה אויף אים!

— אַ ג נ ב איז מיין קינד, אַ ג נ ב?! פינסטער איז מיר מיין וועלט, ביטער איז מיר! — האָט די אומגליקלאַכע מאַמע גע-שריען. — ווער האָט עס אים געלערנט? איז דיין טאַטע אַ ג נ ב? איז די פינסטערע מאַמע דיינע אַ ג נ ב׳טע? זאָג, באַגראָבן זאָל איך דיך היינטיקן טאָג... פון וועמען האָסטו זיך געלערנט זיין אַ ג נ ב?

— דאָס דאַרף מען ניט לערנען, דאָס ווערט שוין אַזוי געבוירן, אַזאַ בלוט, ר ח מ נ א ל צ ל ן! — האָט ב ר ו ך נאָך הוסטנדיק דערקלערט.

— געבוירן! אַזאַ בלוט?! ווי קומט צו אים אַזאַ בלוט?

— האָט כיענע די הענט ברעכנדיק איבערגעפרעגט. — האָב איך דען אין מײַן משפחה גנבים? ער מעג זײַן אַזאַ צדיק און ערלאַכער איד, ווי מײַן טאַטע, עליו השלום, איז געווען, ווי מײַנע ברידער, זײַ צו לענגערע יאָר, זײַנען; סײַדן אין דײַן משפחה איז ווער געווען, און פון זײַ האָט מיר די קויל געטראָפן, מײַן קינד זאָל אַ גנב זײַן!

— ער מעג געראָטן זײַן אין מײַן משפחה, — האָט זיך ברוך אָפּגערופן, — און ניט דאָס מײַן איך גאָר!... דו ביסט אַ אידענע, כיענע, און ווי קבלה־ספרים שרײַבן, איז אַ אידענע קײַנמאָל ניט זיכער, אַז אירע קינדער זאָלן אין איר אָדער אין איר מאַנס משפחה געראָטן זײַן. אַמאָל איז שולדיק אַ בײַזע באַגעגעניש, אַמאָל אַ שלעכטע מחשבה, אַמאָל מאַכט זיך, הערט זי זיך אָן פון נאַרישע ווײַבער, וואָס האָבן גײַן מאָס רײַד, מעשׂות פון גנבים, כל־ב׳ניקעס. און דאָס קינד ווערט שוין געבאָרן מיט אַזאַ בלוט, רחמנא לצלן. פאַרשטייסטו? אָט דאָס מײַן איך...

— אַ קנאַפּע נחמה פאַר מיר, אַז איך פאַרשטײ דאָס. — האָט כיענע געקלאָגט. — נײַן, נײַן! — האָט זי פלוצלונג אָנגעהויבן שרײַען ווי משוגע. — ער וועט קײַן גנב ניט בלײַבן! אַ יונג בײַמעלע קען מען נאָך בײַגן אַהער און אַהין, און טאָמער האָט ער עס פון אַ בײַזער באַגעגעניש אין זײַן בלוט, וועל איך עס אים ביז אַ טראָפּן אויסצאַפּן, אויסזויגן!... מײַנס אַ קינד, ר׳ יאָסעלע מגיד׳ס אַן אייניקל, וועט קײַן גנב ניט זײַן.

— קום, דו קלײנער וואָרעם, קום צום רבי׳ן דײַנעם, גיב אים אַוועק זײַן געלט, זאָל ער דיר די הויט אַראָפּנעמען. זאָלן אַלע אינגלאַך זען, וועסטו וויסן אויף נאָך אַ מאָל אפשר געהײלט צו ווערן פון דער קליפּה, וואָס האָט זיך צוגעטשעפּעט צו דיר! —

און זי האָט איר ביז איצט ליב קינד אָנגעכאַפּט פאַר׳ן הענטל, עס

אַ שלעפּ געטאָן אָן ר ח מ נ ו ת און געלאָפן, ווי דער אימפּעט וואָלט זי געטראָגן, ניט געפילט גאָר, אַז זי שלעפּט נאָך זיך אַ שוואַך, הונגעריק, צעשלאָגן און צעביסן קינד, וואָס האָט שוין קיין כ ו ח און קיין אָטעם ניט כ מ ע ט נאָכצולויפן נאָך איר.

— גאָט העלף אייך, ר ב י קרוין! — האָט זי קוים אויסגערעדט אַריינקומענדיק, און געמוזט אַ פּאָר מינוט אָפּרוען, דעם אָטעם אָפּצוכאַפּן.

— אַ מ ס י ר ה׳לע אַ ו ו ד א י! — האָט ר׳ בערל געוואָלט טרעפן. — איך האָב אַלץ געקלערט, ער איז מיר אין ח ד ר צו שטיל, דערפאַר קערט ער אין דער היים אַ ו ו ד א י די שטוב איבער. א מ ת, יאָסעלע?

— וואָלט ער אַזוי פון קיין אַנדער שלעכטס ניט וויסן, — האָט ביינע מיט טרערן אין די אויגן געענטפערט, — ווי ער ווייס אין דערהיים ניט פון שטיפן. דערפאַר איז דאָך טאַקע מיין קלאָג אַזוי גרויס! אַלע מאָל אַ גוט קינד, אַ שטיל קינד געווען, און פּלוצים איז אַ בייזע ש ע ה אויף אים אָנגעפאַלן און נעמט און ברענגט מיר גאָר געלט!... געפונען געלט, האָט ער געזאָגט; געמיינט אַ ו ו ד א י, ער וועט דער מאַמען אַ ש מ ח ה מאַכן. — אַ קלאָג צו מיר! און איך נאַר, אַ אידענע, וואָס ווייס טאַקע אַ זינדיקע א י ש ה, איך האָב טאַקע געמיינט, ער האָט געפונען. דער מאַן אָבער מיינער — זאָל ער אַזוי געהיילט ווערן פון דער קרענק זיינער, וואָס פּייניקט אים שוין נעבאַך דריי יאָר — ווי מיט׳ן ערשטן קוק האָט ער דער־קענט; אַז דאָס איז נישט קיין מ צ י א ה קיין כ ש ר׳ע! וואָס קלערט איר, איך האָב אים אַ האַלב-טויטן פון זיינע הענט אַרויס־געריסן, און פאַר איטלאַכן קניפּ און ביס, וואָס ער האָט פון מיר געהאַט, מעג מיר גאָט אַ מ ז ל׳דיק יאָר געבן! נאָר וואָס זאָל איך אייך לאַנג ברייען, די קויל האָט מיך שוין גוט געטראָפן: ער האָט זיך מ ו ד ה געווען, אַז דאָס איז אייער געלט. ווי־אַזוי איז דאָס געקומען צו אים, בין איך אַזוי צעמישט געווען, אַז איך האָב גאָר

פאַרגעסן אים צו פרעגן. נאָט אײַך, ר ב י, איך האָב עס אײַך אָפּגעבראַכט; ס ם זאָל איך בעסער נעמען, אײדער צונעמען געג נ ב'עט געלט! פריער גאָט, דערנאָך איר, ליבער ר ב י, אַלץ אין דער וועלט, קײַן ג נ ב זאָל מײַן קינד ניט זײַן!

— ל א ה! — האָט דער ר ב י אַ געשרײַ געטאָן צו דער ר ב י'צן — זעסט, מען טאָר אַ מענשן אומזיסט ניט ח ו ש ד זײַן; אָט איז דער האַלבער רובל, וואָס פעלט פון שײַנדעלעס זעקס רובל! און דו האָסט געשריען, אַז נאָר דער מ ש ר ת האָט עס אַראָפּגעג נ ב'עט, און דערווײַל האָט ער געכאַפּט אַ פּאָר פּעטש פון ר' ש ל מ ה'ן, ער זאָל זיך מ ו ד ה זײַן. זעסט שוין, ווער ס'איז דער ג נ ב? וואָלסטו גאָר אַמאָל געטראַכט אויף אים? אַזאַ שטילער וואָרעם, אַזאַ שײַגאַץ!

— שטיל וואַסער גראָבט טיף, אַ מ פּ ל ה וואָלט איך אויף אים געטראַכט! — האָט זיך די ר ב י'צן אָפּגערופן, אים מיט איר האַנט די מאָרדעטשקע אויפהײבנדיק. — זאָג, דו קלײנער ג נ ב, ניט געדאַכט זאָלסטו ווערן, וואָס נאָך האָסטו ביז אַהער שוין געג נ ב'עט, וואָס איך ווײס נאָך ניט?

— ל א ה, האָט קײַן פאַריבל ניט, — האָט זיך כיענע אַרויסגעכאַפּט, — קלערט ניט אַזעלכע זאַכן! עס איז טאַקע מײַן שטראָף, מײַן ח ר פּ ה, אָבער איך שווער אײַך, אַז דאָס איז די ערשטע בײזע ש ע ה אויף אים געוועזן, די ערשטע און די לעצטע, ל א ה קרוין! ער האָט שוין גענוג געהאַט פון טאַטן זײַנעם, פון מיר אויך, און איך בין געקומען בעטן אײַער מאַן, זאָלן אים געזונט זײַן זײַנע הענט, ער זאָל אים אויך גוט באַשטראָפן, מײַן קינד זאָל פאַרזאָגן אַ צענטן נאָך אַמאָל גאָר אַזאַ שלעכטע ד ע ה צו האָבן.

כיענע האָט גאָר פון דאָס נײַ אָנגעהויבן ביטער צו וויינען.

— וויינט ניט, כיענע, — האָט זי דער ר ב י געטרייסט, — איך בין זיכער, אַז דאָס האָט יאָסעלע ב א מ ת דאָס ערשטע מאָל די נאַרישקייט געטאָן. אַ דאַנק אײַך פאַר דעם האַלבן רובל, וואָס

איר האָט מיר אָפּגעבראַכט; איך האָרעווע מיך גענוג אָן, אײדער איך האָרעווע אויס אַ האַלבן רובל... מיך אַרט נאָר איצט, וואָס איך בין צוליב דעם צו אַ מ כ ש ו ל געקומען ח ו ש ד צו זײַן דעם מ ש ר ת שײנדעלעס; און ב נ א מ נ ו ת זאָג איך אײַך: איך ווײס איצט גאָר ניט, ווי זאָל דאָ זײַן? עס פעלט נאָר, אַז שײנדעלע זאָל זיך דערוויסן, אַז אײַער יאָסעלע איז דער ג נ ב געוועזן... נו, נו, וועט זי שוין האָבן ט ע נ ו ת, וואָס איך האָב אַזאַ אין ח ד ר אַרײַנגענומען. איך פאַרגין איר גאָר ניט, אַז זי זאָל מיך נאָך אַמאָל פרעגן, ווער איז גערעכט: זי צי איך? „פון ק ב צ נ י ם באַדאַרף מען זיך צו היטן, ווי פון פײַער!“ „כ ל - ב ו איז אין זײערע קינדער!“ — זאָגט זי מיר ת מ י ד, און איך שווער איר אַלץ, אַז עס איז ד ו ו ק א ניט אַזוי, אַז זי האָט אַ ט ע ו ת. פון דער אַנדערער זײַט איז אַ י ו ש ר מ פ י י ס צו זײַן דעם ב ח ו ר דעם מ ש ר ת, וואָס איך האָב אים ח ו ש ד געווען, און ר׳ ש ל מ ה האָט אים דערווײַל מ כ ב ד געווען מיט אַ פאָר פײַערדיקע פעטש. אָט וואָס איך קלער: דעם ב ח ו ר וועל איך זאָגן, אַז איך האָב דאָס געלט געפונען, שײנדלען גאָר קײַן מ ע ש ה ניט דערצײלן. אײַך, אינגלאַך, זאָג איך אָן, די הויט וועל איך אַראָפשינדן, טאַקע ניט אויף צו פלײַסן, ווער עס וועט עפעס אויסזאָגן, וואָס איר זעט און וואָס איר הערט דאָ. געדענקט, ש ק צ י ם, וואָס איך זאָג, און שווערט, אַז איר וועט ניט אויסזאָגן? — אַלע אינגלאַך האָבן געשוואָרן.

— און איצט, יאָסעלע, וועל איך זיך נעמען צו דיר. האָט קײַן מ ו ר א ניט, כיענע! — האָט ר׳ בערל געזאָגט. — אַ גרויסער כ ו ח ליגט אין דער רוט. און טאָמער האָט ער ב א מ ת אַ מ ח ש ב ה געהאַט צו ווערן אַ ג נ ב און האָט פאַרזוכט דעם ט ע ם פון אַ קלײן ג נ ב ה׳לע, וועט ער באַלד וויסן, ווי ביטער און זויער דאָס איז, און וועט שוין אויסשפײַען... נישקשה, עס וועט אים צו ר פ ו א ה זײַן!

מיט די ווערטער האָט ר׳ בערל פונ׳ם נײַעם בעזים עטלאַכע

גוטע ריטער אַרויסגעצויגן, געגומען יאָסעלען בײַם הענטל, אַלײן די הײַזלאַך לויז געמאַכט און אים אויפ׳ן בענקל אַוועקגעלײגט.

— כיענע, אײַער מ צ ו ו ה איס טאַקע פאַר די פיס צו האַלטן!

— האָט די ר ב י׳צן, צו כיענען זיך ווענדנדיק, געזאָגט. — לאָז אַזאַ טאַקע וויסן, אַז די מאַמע אַלײן הײסט און וויל, אַז מ׳זאָל אים שמײַסן פאַר אַזאַ זאַך. גאָט וועט אײַער צ ע ר צוזען און אײַער קינד וועט געראַטעוועט זײַן.

כיענע האָט אירע אַלע כ ו ח ו ת צוזאַמענגענומען דערבײַ צו שטײן, נאָר קוים האָט זי דערזען זײַן צעביסן און צעשלאָגן לײַבעלע פון נײַע און אַלטע קלעפּ און שלעג, האָט זיך אין איר אַ געפיל פון ר ח מ נ ו ת אויפגעכאַפּט, דער קאָפּ האָט איר אָנגעהויבן שווינדלען, אין די אויגן איז איר פינסטער געוואָרן, און זי האָט געפילט, אָט-אָט פאַלט זי ח ל ש ו ת. דער ר ב י האָט זיך ניט אומגעקוקט אויף איר און האָט דערווײַל געשמיסן ווי ער האָט געקענט. פּלוצים האָט כיענע ווי מיט די לעצטע כ ו ח ו ת אַרויסגעשריען:

— מיט ר ח מ נ ו ת, ר ב י, האָט ר ח מ נ ו ת!... — און איז אין ח ל ש ו ת געפאַלן.

ז.

אַז כיענע איז צו זיך געקומען און האָט מיט איר פאַרטוך אָפּ- געווישט דעם פּ נ י ם פונ׳ם קאַלטן וואַסער, וואָס די ר ב י׳צן האָט אויף איר פונ׳ם מויל געשפּריצט, האָט זי יאָסעלען דערזען שטײענדיק לעבן זיך, און ער שרײַט ווי אַ ווילדער: „מאַמע! מאַמע! אוי, מאַמע, ניט שטאַרב!“... זעענדיק, ווי דער ר ב י דריקט די מאַמען זײַנע פאַר דער נאָז; די ר ב י׳צן נעמט אַ שלוק נאָך אַ שלוק וואַסער אין מויל און שפּריצט אויף איר; נאָך אַ איד אַ ש כ ן איז אַרײַנ- געלאָפן, איר געקוועטשט די שלײפן, און זי איז בלאַס ווי אַ טויטע,

גיט זיך קײַן ריר ניט, קײַן קרעכץ ניט אַ פּ י ל ו, — האָט יאָסעלע געמײנט, די מאַמע זײַנע איז שוין געשטאָרבן. און זײַן שרעק און אַנגסט האָט אים אויף אַ ווײַלע געלאָזט פאַרגעסן זײַנע אײגענע י ס ו ר י ם און פּײַן. „אוי, מאַמע, ניט שטאַרב, ניט שטאַרב, טײַערע מאַמע מײַנע, איך וועל מער קײנמאָל, קײנמאָל ניט ג נ ב׳ענען!“ האָט ער געשריען און דער מאַמעס נאַסע קאַלטע הענט געקושט.

— דו לעבסט, יאָסעלע? דו שטײסט נאָך אויף דײַנע פיסעלאַך, מײַן אָרים קינד? — האָט כיענע מיט אַ פאַר׳ח ל ש׳ט ק ו ל געפרעגט.

— וואָס רעדט איר עפּעס, כיענע, גאָט איז מיט אײַך! — האָט די ר ב י׳צן מיט גרוים פאַריבל איר אויסגערעדט. — וואָס האָט איר געמײנט, אַ ג ז ל ן איז מײַן מאַן, ער וועט אײַער קינד ביז׳ן טויט ח ל י ל ה פאַרשמײַסן? ער האָט א פ ש ר ניט פאַרדינט נאָך שטאַרקערע שמיץ? אָפּגעשמיסן, ווי מען שמײַסט אַלע אינגלאַך, אַביסל ציטעריקערע פון אים אויך!...

— איך רעד, איך ווײס דען וואָס איך רעד? — האָט זיך כיענע פאַרענטפערט. — מײַן ווײטיק רעדט אין מיר. ניט געפּרוואווט זאָל גאָר ווערן אַ אידישע מאַמע צו אַזאַ צ ע ר, צו אַזאַ ווײטיק... האָט נישט קײַן פאַריבל, ר׳ בערל! א ד ר ב ה, געזונט זאָלן זײַן אײַערע הענט, און אַז אײַערע ריטער וועלן אים צו ר פ ו א ה זײַן, ער זאָל שוין מער אַזוינס נישט טאָן, וועל איך מײַן גאַנץ לעבן גאָט בעטן פאַר אײַך און וועל אײַך אײביק דעם ח ס ד נישט פאַרגעסן.

כיענען איז אין האַלז טרוקן געוואָרן.

— גיב, יאָסעלע, אַביסל וואַסער! — האָט כיענע געבעטן, און אַז זי האָט אַ שלוק געגעבן, געפילט זיך אַביסל שטאַרקער, האָט זי זיך ווידער צו איר קינד געווענדט:

— זעסט, וואָס דו האָסט פון דײַן מאַמען געמאַכט? נאָך אײן ר ג ע און איך וואָלט שוין א פ ש ר מײַנע אויגן אויף אײביק ניט געעפנט... ניט מיט מ י ר נאָר מיט ד י ר, מיט דײַן קראַנקן טאַטן און מײַנע אָרימע קינדער האָבן די גוטע מענשן ח ס ד געטאָן,

וואָס זײַ האָבן מיך ניט געלאָזט שטאַרבן פֿאַר דער צײַט. זאָג, יאָסעלע, דו ווילסט, איך זאָל נאָך לעבן, דו און דײַנע שוועסטער און ברידערלאַך זאָלן קײַן פֿאַרוואָגלטע עלנדע י ת ו מ י ם׳לאַך ניט בלײַבן, זאָלסטו פֿון הײַנט אָן ניט טאָן מער אַזאַ נאַרישקײַט, אַזאַ זינד אַ שווערע און אַ ח ר פּ ה ווי ג נ ב׳ענען! געדענק, זאָל דיר ניט גלוסטן גאָר יענעמס, פֿײַנט האָבן ווי ח ז י ר זאָלסטו יענעמס געלט, יענעמס האָב, ווי פֿײַנט עס האָט עס די מאַמע דײַנע, דער טאַטע דײַנער, און דער גוטער טרײַער ר ב י דײַנער! זאָג עס אים צו, דעם גוטן ר ב י׳ן דײַנעם, גיב אים אַ קוש אין האַנט און שווער אים, אַז דו וועסט ניט מער, וועט ער דיר מ ו ח ל זײַן, וועל איך דיר מ ו ח ל זײַן, וועלן דײַנע ח ב ר י ם דיר מ ו ח ל זײַן, און גאָט וועט שטאַרקן דײַן האַרץ, דו זאָלסט עס מער טאַקע ניט וועלן.

יאָסעלע האָט דעם ר ב י׳ן אַ קוש אין האַנט געטאָן, נאָר שווערן האָט ער שוין ניט געקענט.

— וואָס שווערסטו ניט? — האָט כיענע געפֿרעגט.

— נעם מיך אַהיים, מאַמע! — האָט יאָסעלע קוים אַרויסגערעדט. — דער קאָפּ טוט מיר וויי. אוי, אין שטוב איז אַזוי פֿינסטער געוואָרן!

— נעמט אים, כיענע, טאַקע אַהיים. — האָט דער ר ב י געראָטן, זעענדיק, ווי דאָס קינד האָט זיך פּלוצים אַזוי פֿאַרענדערט.
— איך בין אים מ ו ח ל, ער וועט מאָרגן אויך צײַט האָבן צו שווערן!

כיענע, שוואַך און דערשלאָגן, האָט מיט די לעצטע כ ו ח ו ת איר געפּײַניקט קינד אַהיים אַוועקגעטראָגן און אין איר בעט עס באַלד אַוועקגעלייגט.

— צו ר פ ו א ה! — האָט ב ר ו ך זײַן ווײַב באַגעגנט. — איך זע שוין, עס האָט געמוזט זײַן אַ גוטע באָד. אָט אַזוי ווייס איך, אַז דו ביסט אַ מאַמע! ווי דען, לאָזן אים זײַן אַ ג נ ב?

כיענע האָט א פ י ל ו געוואָלט אויסלאָזן איר האַרץ צו אים, נאָר זי איז אַזוי פֿאַרקלעמט געווען, אַז זי האָט אַ וואָרט ניט געקענט

אויסרעדן. אַ גאַנצע נאַכט האָט יאָסעלע געברענט ווי אַ פייער, אומרואיק געשלאָפן און פון שלאָף געקרעכצט. אַ שטראָם רחמנות האָט דער אָרימער מוטערס הארץ פאַרטרונקען. זי האָט זיך ערשט דערמאָנט, אַז אַ חוץ אַ שטיקל טרוקן ברויט אין דער פרי האָט יאָסעלע אַ גאַנצן טאָג אין זיין מויל ניט געהאַט... און אַ הונגעריק קינד האָט זי אַליין אַזוי פיל געקניפּן און געביסן, האָט דער טאַטע אַזוי פיל געשלאָגן, און דערנאָך — דער רבי!... און פאַר אירע אויגן האָט זיך פאַרגעשטעלט זיין צעריסן לייבעלע אין דער מינוט, ווען דער רבי האָט אים דעם ערשטן שמיץ געגעבן. זי האָט אויפגעהויבן דאָס העמדל און איר איז פינסטער געוואָרן אין די אויגן: ווי צעשניטן, צעריסן דאָס עלנדע לייבעלע איז:

— אַליין מיין קינד צו דער עקדה געפירט! — האָט זי מיט אַ געוויין געקלאָגט. — אַליין מיין קרבן צום מזבח געבראַכט און דעם שוחט דאָס מעסער דערלאַנגט!... ווי קענסטו עס צוזען, ריבונו-של-עולם, און ניט טרייסטן נאָך אַמאָל דאָס געפייניקטע קינד און די אָרימע מאַמע זיינע נחת אַסך צו דערלעבן!? פאַרוואָס, פאַרוואָס? פאַר גאָר נישט! באַנאַרישט זיך אַמאָל, דערויף איז ער דאָך אַ קינד. וואָלט זיין מאַמע שיינדעלע און ניט כיענע געוועזן, וואָלט ער עס גאָר ניט געטאָן די נאַרישקייט, און אַז יאָ, וואָלט מען אים ניט אַזוי געפייניקט... פאַררעכנט זאָל עס אונז ביידן זיין, טאַטע געטרייער, און שיק אים צו די רפואה, געזונט צו זיין און ערלאַך צו זיין, גאָט אין הימל!

אויף מאָרגן איז יאָסעלע אויפגעשטאַנען, כאָטש שוואַך ווי נאָך אַ קרענק. אָבער אַז די מאַמע האָט אים געפרעגט: „וואָס טוט אים וויי?“ האָט ער געענטפערט: „גאָר ניט, גאָר ניט!“

כיענע האָט געוואָלט אים ניט לאָזן היינט גיין אין חדר, נאָר ברוך האָט געשריען:

— זאָל ער גיין! רעד אים נאָר איין, אַז ער איז קראַנק! ער האָט שוין געע״ד רש״נ׳ט דער תנא ברא דיינער! זי האָט שוי;

פאַרגעסן; וואָס געכטן איז געווען!

און יאָסעלע איז אַוועק אין ח ד ר. ביי דער טיר אָבער איז ער שטיין געבליבן און מ ו ר א געהאַט אין ח ד ר אַריינצוגיין, ביז די אינגלאַך האָבן אים דערזען און געזאָגט דעם ר ב י ן. ר׳ בערל איז אַרויסגעגאַנגען, אים פאַר אַ הענטל אַריינגעפירט, צוגעפירט צום טיש און האָט געעפנט פאַר אים אַ ח ו מ ש.

— זאָג! — האָט דער ר ב י געטייטלט אין ח ו מ ש און אים געהייסן די ווערטער פאַרטייטשן.

— ל א ת ג נ ו ב! זאָלסט ניט ג נ ב׳ענען! — האָט יאָסעלע פאַרטייטשט און טרערן גרויסע זיינען אויף די ווערטער פונ׳ם ח ו מ ש געפאַלן.

— נאָך אַ מאָל!

— ל א ת ג נ ו ב! זאָלסט ניט ג נ ב׳ענען! — און אַזוי דריי מאָל.

— איצט נעם דאָס ח ו מ ש אין האַנט און שווער, אַז דו וועסט ניט ג נ ב׳ענען מער קיינמאָל.

יאָסעלע האָט געשוואָרן.

— געדענק, דו האָסט געשוואָרן ביים ח ו מ ש. — האָט דער ר ב י ווייטער גערעדט. — זייט ע ד ו ת אַלע אינגלאַך, אַז טאָמער וועסטו נאָך אַ מאָל עפעס וואָס ג נ ב׳ענען, וועל איך דיר פריער די הויט אַראָפּשינדן און דערנאָך דיך פון ח ד ר אַרויסטרייבן!

— מיר זיינען ע ד ו ת! — האָבן די קינדער זיך אָפּגערופן.

— און קיינער זאָל אים מער ניט רופן ג נ ב, איר הערט? — האָט ר׳ בערל אָנגעזאָגט.

— איצט קומט לערנען!

— און דו, שיינער מענש, — האָט די ר ב י׳צן געזאָגט צו יאָסעלען, — גיי וויג צו דאָס קינד, נאָר נעם דאָרט גאָר נישט צו, דו הערסט? — צו די ח ד ר־אינגלאַך האָט זי געזאָגט שטילערהייט: — קינדער, איר זאָלט שטענדיק אַכטונג געבן אויף אים, ב ע ת איך

גיי אוועק! ער איז טאַקע אַ גוט אינגל, אַ שטיל קינד אָבער אביסעלע צו לאַנגע הענטלאַך!...

ח ב ר ה האָט עס מער ניט באַדאַרפט.

קליינע קינדער זיינען צייטנווייז אויך גרויסע ח י ו ת ווילדע; קיין ר ש ע ו ת איז זיי ניט צו קליין פון זייער פאַרגעניגן וועגן. באַגעגענען זיי אין קאָמפּאַניע אַמאָל איינעם, וואָס האָט נאָך זיין גאַנג און קליידער דאָס אומגליק זייער אויפמערקזאַמקייט אויף זיך צו ווענדן, איז ביי זיי רעכט, גאָר אָן אַ שום פּאַרוואָס, נאָכצולויפן נאָך יענעם מיט אַ געשריי און געפילדער, מיט בלאָטע און מיט שטיינער; עס העלפט קיין גוטע און קיין בייזע רייד ניט, ח ב ר ה באַגלייט דעם גאַסט ווי איר געפעלט... און ג ו מ ל מעג יענער בענטשן, ווען ער ווערט אַנטרונען פון זיי אָן אָן אָפּגעריסענעם ב ג ד אָדער נאָך ערגער — אָן אַ לאָך אין קאָפּ.

כאָטש יאָסעלע האָט קיינמאָל קיין אינגל אין ח ד ר נישט פאַרטשעפּעט און אַ פ י ל ו נישט צוריקגעגעבן אַ אינגל, וואָס האָט אים געטשעפּעט, האָט ער אַלע מאָל מ ו ר א געהאַט. און כאָטש דער ר ב י האָט אָנגעזאָגט, אַז קיינער זאָל אים ניט רופן ג נ ב, האָבן זיך אָבער די קינדער ניט געקענט אָפּזאָגן פון זייער נאַטור, זיך ניט צו רייצן און ניט פאַרגינען זיך יאָסעלען אַלע קרענקונג און י ס ו ר י ם אָנצוטאָן; קוים האָט זיך דער ר ב י אָפּגעקערט, האָט אים באַלד איינער אָדער עטלאַכע מיט אַמאָל אַ געשריי געטאָן: „ג נ ב!". מ ש ה'לע מ ז י ק איז אַ ב ע ל ן געווען צו נעמען אַ שטריקל און גיין אויסמעסטן, ווי לאַנג יאָסעלעס הענט זיינען.

יאָסעלע האָט דערפון שרעקלאַך געליטן, מער ווי פון ר ב י'נס קאַנטשיק, מער אַ ס ך ווי פון זיינע ריטער אַ פ י ל ו. נאָר דאָס איז נאָך ווייניק געווען, און אין ח ד ר האָבן די אינגלאַך אַ לידעלע אָנגעהויבן צו זינגען. ווער עס האָט דאָס לידעלע אויסגעטראַכט, האָט קיינער ניט געוואוסט, נאָר אַלע האָבן געזונגען:

אַ ג נ ב איז יאָסעלע,

געשמיסן אים אין טאָסעלע,
געשמיסן מיט אַ ריטעלע,
אויף אַ ג נ ב ברענט דאָס היטעלע!

דאָס לידעלע האָט יאָסעלען הייסע, ביטערע טרערן געקאָסט. און ווי ער פלעגט אַמאָל גאָט בעטן, זײַן מאַמע זאָל רײַך זײַן ווי שײנדעלע, לײבעלעס מאַמע, ווי א ס ת ר, מ ש ה׳לעס מאַמע; זײַן טאַטע זאָל ניט הוסטן, אים ניט שילטן און דער ר ב י זאָל אים אומגערן ניט שלאָגן, — אַזוי האָט איצט אין דער פרי און בײַנאַכט, צו יעדן מאָל דאַווגען, זײַן הערצל צו גאָט געשריען: „גאָט, זײַ מיר מ ו ח ל, איך וועל מער ניט ג נ ב׳ענען, מער קײנמאָל, קײנמאָל ניט ג נ ב׳ענען. נאָר זאָל מיך די ר ב י׳צן ניט היטן, זאָלן מײַנע ח ב ר י ם ניט רופן מיך ג נ ב, און זאָלן זײ דאָס לידעלע ניט זינגען!"

אַ פּאָר וואָכן זײַנען אַריבער, און די מאַמע האָט בּיסלאַכווײַז אויפגעהערט צו זאָגן אים איר מ ו ס ר, וואָס פלעגט בײַ אים צונעמען דאָס לעצטע ביסל געזונט; אויך דער טאַטע האָט כ מ ע ט זײַן ש נ א ה צו אים פאַרגעסן, און סײַדן בײַ אַ גרויסן כ ע ס פלעגט ער נאָך אַמאָל צו די ווערטער: „פויער, ע ש ו" אויך צולײגן דאָס וואָרט „ג נ ב!". אין ח ד ר אַ פ י ל ו האָט זיך דאָס לידעלע האַלב צוגעגעסן, נאָר דער קאַנטשיק דעם ר ב י׳נס האָט זײַן ט ע ו ת ניט געוואָלט פאַרגעסן, און ת מ י ד, ווי פריער, פלעגט ער איצט א י ם טרעפן, ווען נאָר דער ר ב י האָט זיך געצילט אויף אַן אַנדער אינגל. און כאָטש דער קאַנטשיק איז ניט בעסער און ניט ווײכער געוואָרן און פלעגט יאָסעלען ניט ווײניקער ווײ־טאָן ווי פריער, פונדעסטוועגן פלעגט מען פון אים אַ געשרײ הערן אָדער אַ כליפּ — זעלטענער, אַ ס ך זעלטענער, ווי פריער.

יאָסעלע האָט אַלצדינג פאַר גוט אָנגענומען, דעם קאַנטשיק, דאָס קינד ניאַנטשען, צום טײַך מיט דער ר ב י׳צן מיט׳ן גרעט גײן, אַלץ גוט, אַבי ניט הערן דעם נאָמען „ג נ ב", אַבי ניט הערן דאָס לידעלע, וואָס טוט אים אַ ס ך מער ווײ, ווי די אַלע זאַכן. און ער

איז שוין כ מ ע ט צופרידן געווען, אַזוי אַז עס האָט זיך אים שוין אויפגעהערט צו ווילן רײַך זײַן; ווען ער איז געגאַנגען אַהיים, האָבן שוין זײַנע אײגעלאַך מער ניט געזוכט צו געפינען ניט קײַן קלײנע, ניט קײַן גרויסע מ צ י א ה, און ער האָט ווײַטער געלערנט און האָט געוואָלט לערנען. נאָר אײנמאָל האָט לײבעלע, שײנדעלע דער ב ע ל-טאַקסעטעס ב ן - י ח י ד אין ח ד ר געבראַכט אַ מעסערל, אַ קלײן מעסערל מיט אַ שפּאַקטיווע, וואו עס זעט זיך דורך אַ פּיצל גלעזל גאַנץ ק ר י א ת - ש מ ע. אַ פעטער זײַנער האָט עס אים אַ מ ת נ ה מיטגעבראַכט פון אויסלאַנד.

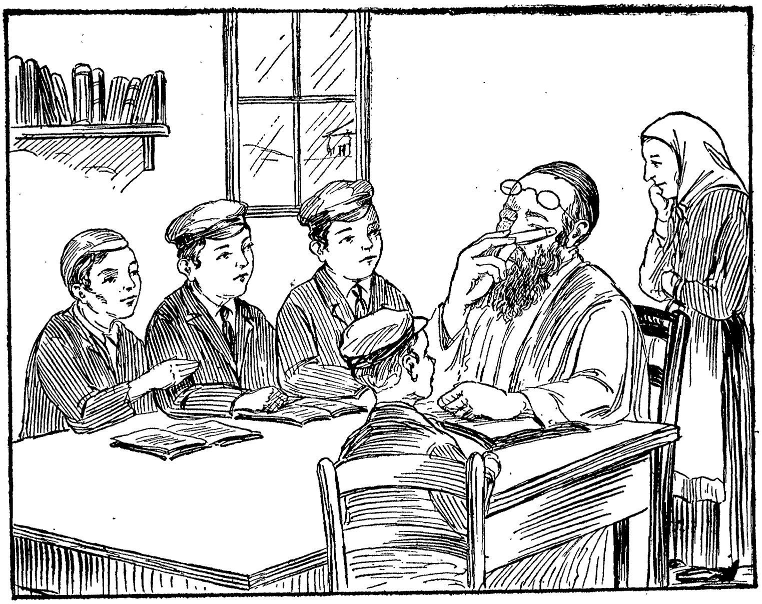

דער ר ב י אַלײן איז טשיקאַווע געווען אין שפּאַקטיווע אַרײַנ־צוקוקן און האָט די ח י ד ו ש י ם באַלד דער ר ב י׳צן געוויזן; זי אָבער האָט ב ש ו ם א ו פ ן ניט געקאָנט פאַרשטײן, ווי קען אַזאַ גרויסע ק ר י א ת - ש מ ע אין אַזאַ קלײן מעסערל אַרײַנקריכן? דער

רבי האָט אַפילו געמאַטערט זיך איר צו געבן צו פאַרשטיין, אַז דאָס איז מיט אַזאַ מין שפּאַקטיווע, וואָס ליגט אַ גרויסער שכל דערין, נאָר זי האָט ניט אויפגעהערט צו טענה׳ען, אַז איר מוח פאַרנעמט עס ניט.

אַ גאַנצן טאָג האָבן זיך אַלע אינגלאַך אָנגעשפּילט מיט דעם מעסערל, געקוקט מיט איין אויג און געליינט די ווערטער, און אַפילו מנשה מילנערס ביידע בנים, וואָס אין סידור האָבן זיי מיט מאַטערניש קוים עברי געזאָגט, האָבן אין דער שפּאַקטיווע כמעט אַ האַלבע קריאת־שמע איבערגעליינט. דאָס מעסערל איז אומגעגאַנגען פון איין אינגל צום אַנדערן, ביז דער רבי האָט זיך ענדלאַך אָנגעבייזערט און געהייסן לייבעלען דאָס מעסערל באַהאַלטן, און לייבעלע האָט עס באַהאַלטן. יאָסעלען האָט זיך אויך געוואָלט אַ קוק טאָן אין שפּאַקטיווע, און ער האָט זיך געבעטן אים צו ווייזן, וואָס אַלע זעען דאָרט, נאָר משה׳לע מזיק האָט ניט צוגעלאָזט. „ווייז אים ניט, לייבעלע, ער וועט עס גנב׳ענען! וועסט זען, געדענק, וואָס איך זאָג דיר!“ — האָט משה׳לע געשריען. און לייבעלע האָט אים ניט געוויזן. פאַרנאַכט, אַז דער רבי האָט שוין מיט די קינדער געבענשט און קריאת־שמע געליינט, האָט לייבעלע אַ טאַפּ געטאָן אין קעשענע און אָנגעהויבן צו וויינען: „דאָס מעסערל איז נישטאָ“... דער רבי אַליין האָט געהאָלפן זוכן אין לייבעלעס אַלע קעשענעס, — נישטאָ!

איין אינגל האָט אַ געשריי געטאָן: יאָסעלע האָט דאָס מעסערל גע׳גנב׳עט!“ — און משה׳לע מזיק האָט עדות געזאָגט, אַז ער האָט אַליין געזען, ווי יאָסעלע האָט זיין האַנט אַריינגעשטעקט אין לייבעלעס קעשענע.

— יאָסעלע! — האָט דער רבי אַ געשריי געטאָן.

— איך האָב אים געשיקט אין קרעמל נאָך זאַלץ! — האָט די רביצין זיך אָנגערופן. — וואָס איז, וואָס דאַרפסטו אים?

— איך האָב מורא, אַז ס׳הייבט זיך אָן אַ נייע חתונה. —

האָט דער ר ב י געענטפערט זײַער אומצופרידן. אין דער מינוט איז יאָסעלע אַרײַנגעקומען מיט אַ לײמענעם טעפּל מיט זאַלץ און דערלאַנגט דער ר ב י׳צן צוזאַמען מיט דעם רעשט פון אַ צענער.

— יאָסעלע, — האָט דער ר ב י גאָר מיט אַ פרײַנדלאַכער מינע געזאָגט, — קום אַהער, איך וויל דיך וואָס פרעגן.

יאָסעלע איז צוגעגאַנגען, נישט פילנדיק די שוואַרצע וואָלקנס, וואָס האָבן זיך מיט אַ מינוט פריער אָנגעקליבן איבער זײַן אָרים קעפּעלע.

—זאָג, יאָסעלע,—האָט דער ר ב י אים גלעטנדיק געפרעגט,— דו האָסט צוגענומען לײבעלעס מעסערל? אויף צופלײַסן, מ ס ת מ א, פאַרוואָס לײבעלע רופט דיך: ג נ ב! זײַער רעכט, גיב אים טאַקע ניט אַוועק, גיב עס מיר, וועל איך שוין קײנמאָל ניט אָפּגעבן. עס וועט ליגן בײַ מיר, ביז לײבעלע וועט שווערן, אַז ער וועט דיך קײנמאָל ניט שלאָגן, קײנמאָל ניט זינגען דאָס נאַרישע לידעלע זײַנס... א מ ת?

דאָס הערצל האָט דערפילט, אַז דאָ הײבט זיך עפּעס ניט גוט אָן, און מיט טרערן אין די אײגעלאַך האָט ער געענטפערט:

— ר ב י, איך האָב דאָס מעסרל ניט גענומען, ניט געזען אַ פ י ל ו!

דער ר ב י האָט אים שטאַרק אין די אויגן אַרײַנגעקוקט אַ פּאָר מינוט נאָכאַנאַנד. יאָסעלע האָט דעם קוק ניט געקענט אַריבער־טראָגן און האָט אָנגעהויבן צו װײנען.

— אַז דו האָסט דאָס מעסערל ניט גענומען, פאַרוואָס װײנסטו?

— האָט דער ר ב י שוין ערנסטער אָנגעהויבן. — אַז דו װײנסט, איז דאָך טאַקע אַ ס י מ ן, אַז דו ביסט שולדיק, טאָ גיב טאַקע בעסער מיט גוטן אַוועק, אײדער איך נעם די ריטער.

— ווי דאָס איז אַ ס פ ר פון גאָט, איך האָב דאָס מעסערל אַ פ י ל ו ניט געזען! — שווערט זיך דאָס עלנדע קינד בײַם ח ו מ ש און ציטערט שוין מיט אַלע א ב ר י ם.

— ניט געזען? אָבער גענומען האָסטו עס? — לערנט דער ר ב י דעם פ ש ט.

— גענומען אויך ניט!

— האָסטו עס געג נ ב'עט!

— געג נ ב'עט אויך ניט, ר ב י! מען טאָר ניט ג נ ב'ענען, איך האָב דריי מאָל ביים ח ו מ ש געשוואָרן: איך וועל מער ניט ג נ ב'ענען, און וועל קיינמאָל, קיינמאָל מער ניט ג נ ב'ענען!

— דער וואָס קען ג נ ב'ענען, קען שווערן פאַלש, פאַר־שטייסטו? — גיט דער ר ב י אים צו פאַרשטיין.

— און ווער עס ג נ ב'עט איינמאָל, ג נ ב'עט נאָך אַמאָל אויך!

— לייגט צו די ר ב י'צן. — אַ שאָד אַזאַ שיין מעסערל, ער וועט עס אַוועקגעבן פאַר אַ קאָפּיקע. נאַ דיר אַ האַנט! פאָלג מיך, בערל, טרייסל אים אוים די קעשענעס, וועסטו געפינען!

און ר' בערל נעמט, טאַפּט איבער יאָסעלעס שטיקל ב ג ד'ל, הייסט אים די שיכלאַך און די זעקלאַך אויסטאָן, נעמט אויך זיין היטעלע אַראָפּ פונ'ם קעפּל, טאַפּט דעם אויבערשלאַג און אונטער־שלאַג, נישטאָ... און ר' בערל הייבט אָן צו גלויבן, אַז יאָסעלע איז ניט שולדיק. נאָר לייבעלע, וואָס וויינט און קלאָגט אויף זיין טייער מעסערל און מיינט נישט מער, דאָס מעסערל זאָל זיך געפינען, און מ ש ה'לע מ ז י ק, וואָס האָט גיכער דאָס מעסערל אַליין צו־גענומען און ערגעץ באַגראָבן, — שרייען און שווערן, אַז יאָסעלע האָט דאָס מעסערל געג נ ב'עט און אין הויף ערגעץ באַגראָבן.

— אַ מ י א ו ס'ע מ ע ש ה! — שרייט דער ר ב י. — דאָס מעסערל זאָל ווערן, עס מעג מיך מיין לעבן קאָסטן! — און אַזוי שרייענדיק, ציט ער אַרוים עטלאַכע פייכטע ריטער פונ'ם בעזים און לייגט יאָסעלען אויפ'ן בענקל.

— זיי זיך מ ו ד ה! — שרייט ר' בערל מיט ר צ י ח ה און שמייסט. — זיי זיך מ ו ד ה, זאָג, וואו האָסטו דאָס מעסערל באַ־האַלטן?

יאָסעלע שרייַט פון ווייטיק, נאָר אָן ווערטער.

— זיי זיך מ ו ד ה, שייגעץ! — הייבט בערל ווידער אָן. — ווערט אַ פ י ל ו די מאַמע דייַנע דערפון ניט וויסן, זיי זיך מ ו ד ה, גיכער, וואו האָסטו דאָס מעסערל באַגראָבן?

יאָסעלע רעדט אַלץ ניט, נאָר ער שרייַט נאָך מיט די לעצטע כ ו ח ו ת.

— זאָג, גיכער, דו קליינער ג נ ב, אַז ניט שלעפּ איך דיך פאַר די אויערן צו דער מאַמען דייַנער, זאָל זי דיך שלאָגן. פאַר איר וועסטו זיך מ ו ד ה זיין! — פּרוּווט דער ר ב י און לאָזט די רימער מיט מער כ ו ח ווי פריער.

— אוי ר ב י, איך שטאַרב, ניט שמייַסט מער, איך וועל שוין זאָגן. — שרייַט דאָס געפּייַניקטע קינד.

דער ר ב י הערט אויף צו שמייַסן: „שאַ, עס גייט אויף אַ ד ר ך!“ — זאָגט ער און וואַרט, יאָסעלע זאָל אָנהייבן אויסצוזאָגן. נאָר יאָסעלע וויינט נאָך און זאָגט נישט.

— וואָס זאָגסטו ניט? — פרעגט בערל אומגעדולדיק.

— וואָס זאָל איך זאָגן? — פרעגט יאָסעלע כליפּענדיק.

— וואו דו האָסט דאָס מעסערל באַגראָבן, זאָג!

— איך ווייס ניט!

— ווידער איך ווייס ניט? — קומט דער ר ב י אַרייַן אין ר צ י ח ה און הייבט אים אָן צו טרייסלען ווי אַ ל ו ל ב. — וואַרט, דו וועסט באַלד וויסן. צו דער מאַמען קום! זאָל זי שטאַרבן פון מייַנטוועגן, וואָס זי האָט אַזאַ טייַער קינד! שטום האָט זי געמעגט ווערן, איידער איך האָב מיך געלאָזט איבעררעדן פון איר, דיך אין מייַן ח ד ר אַרייַנצונעמען! — האָט ר׳ בערל געשריען ווי אַ ווילדער. — מייַן נאָמען וועל איך מיר צוליב דעם אייַנעם איבערפירן! צו דער מאַמען קום, לאָם איך מייַן כ ע ס אויסלאָזן צו איר. — און ר׳ בערל האָט אָנגעטאָן דאָס היטל, גענומען דעם שטעקן אין איין האַנט, מיט דער אַנדערער האַנט האָט ער יאָסעלען אַ כאַפּ געטאָן און אים אַרויס-

געשלעפּט פון חדר און נאָכגעלאָפן געשריען: „צו דער מאַמען קום!"

— אוי, רבי, פירט מיך ניט צו דער מאַמען! זי וועט שטאַרבן. — האָט יאָסעלע געבעטן.

— טאָ זאָג, וואו האָסטו דאָס מעסערל באַגראָבן?

— אין הויף, אין אַ גריבעלע! — האָט ער געענטפערט, מען זאָל אים נאָר צו דער מאַמען ניט פירן.

— קום, ווייַז וואו?

— איך וועל ווייַזן, ווייַזן, רבי! פירט מיך ניט צו דער מאַמען!

און דאָס אָרימע קינד האָט דעם רבין אין הויף געוויזן, וואו ער האָט דאָס מעסערל כלומרשט באַגראָבן. געגראָבן מיט ציטערנדיקע הענטעלאַך די ערד, אַלייַן ניט וויסנדיק, וואָס עס גראָבט, וואָס עס זוכט!

— פאַרוואָס געפינסטו ניט? — האָט בערל ווידער מיט כעס אָנגעהויבן.

— רבי גוטער, רבי טייַערער! — האָט יאָסעלע פלוצים אָנגענומען דעם רבינס האַנט און האָט אָנגעהויבן קושן און מיט ביטערע טרערן באַגיסן. — איך האָב דאָס מעסערל ניט גענומען, ניט גע׳גנב׳עט, ניט געזען אַפילו און ניט באַגראָבן. אונטערן בלויזן הימל שווער איך, און גאָט איז אַן עדות, אַז איך האָב דאָס מעסערל ניט גענומען!... שלאָגט מיך ניט, אַז ניט וועט גאָט אייַך שטראָפן! ער איז מייַן עדות, און ער וועט זיך אָננעמען פאַר מיר.

יאָסעלע האָט עס אַזוי פייַערלאַך און רירנד אַרויסגערעדט, אַז די עטלאַכע ווערטער זייַנע האָבן אויפן רבין געווירקט אַ טראַכט צו טאָן: „טאָמער ווייס דאָס קינד טאַקע פון קיין זאַך ניט, מוז זיך גאָט באמת אָננעמען פאַר אים!" און ער האָט כמעט אָנגעהויבן ציטערן פאַר דער שטראָף, וואָס אים קומט דערפאַר.

— טאָ ווער דען האָט דאָס מעסערל גענומען? דאָס מעסערל

איז דאָך געווען, ליבעלע איז פון ח ד ר ניט אַרויס, ווער זשע איז דער ג נ ב?

— איך ווייס ניט, איך ווייס ניט, ר ב י! — האָט יאָסעלע געע׳ט ע נ ה׳ט.

ר׳ בערל האָט אָנגעהויבן איבערטראַכטן אַלע קינדער, ווער פון זיי קען פּויאיק זיין אַזאַ מעסערל צו ג נ ב׳ענען. און ער האָט זיך דערמאָנט, אַז מ ש ה׳לע מ ז י ק האָט די גאַנצע צייט זיך געהאַלטן עפּעס ניט ווי אַלע מאָל, ניט ווי אַלע קינדער. „עס קען זיין זיין אַרבעט, — האָט ער צו זיך גערעדט, — נאָר גיי טשעפּע זיך מיט אים. טאָמער געפינען איך ביי אים ניט, בין איך פּ ש ו ט מיט מיין לעבן ניט זיכער! איטשע שניטקרעמער, דער טאַטע זיינער, קען מיך אין אַסטראָג אַריינזעצן, אָדער קומען אין ח ד ר מיר אַראָפּ־לאָזן אַ פּאָר פּעטש... אַ פ י ל ו איך זאָל ביי אים יאָ געפינען, וועל איך זיך ניט קענען אויסצאָלן... אַזוי איז שלעכט, און ניט אַזוי איז אויך ביטער! וואָלט עס כאָטש געווען אַ פּ ש ו ט מעסערל, וואָלט איך באַדאַי אַ האַלב קערבל פון קעשענע אָנגעווערן, אָפּקויפן ליבעלען אַזאַ מעסערל און גיי ווארג זיך. דאַרף עס מ ע ש ה ־ ש ט ן זיין אַ מעסערל מיט אַ שפּאַקטיוועו; מיט אַ ק ר י א ת ־ ש מ ע... אויסברעכן זיך האָט געמעגט יענער אויסלענדער די האַנט, וואָס האָט געמאַכט אַזאַ מעסערל, און מיר זאָל דאָס אומגליק דורך אים טרעפן!“

— קום אַהיים צו דער מאַמען דיינער. — האָט בערל פּלוצלונג געזאָגט צו יאָסעלען גאָר מיט אַן אַנדערן טאָן. — דערציייל איר קיין מ ע ש ו ת ניט, אַז איך האָב דיך געשמיסן, און עס פּאַרדריסט מיך טאַקע, א פ ש ר ביסטו טאַקע ניט שולדיק. איך בין אָבער אויך ניט שולדיק, און אויף מיר וועט פּאַרט ליבעלעס מאַמע שרייען.

— פירט מיך ניט צו דער מאַמען, ר ב י טייערער! — בעט זיך דאָס קינד, — זי וועט שטאַרבן, איך האָב מורא.

— אַז דו האָסט ניט גענומען, — טרייסט אים ר׳ בערל, — דאַרפסטו ניט מורא האָבן, וועט זי דיך ניט שלאָגן, נאַרעלע!

— פאַרוואָס האָט מיך דער רבי געשמיסן און געשלאָגן, כאָטש איך האָב ניט גענומען! — פרעגט דאָס קינד כליפּענדיק.

— איך ווייס דאָך ניט, צי יאָ, צי ניין, — פאַרענטפערט זיך ר׳ בערל.

— פאַרוואָס האָט דער רבי נאָר מיך אַליין געשמיסן? — פרעגט יאָסעלע ווידער. — אפשר האָט אַן אַנדערער דאָס מעסערל גענומען?

— פאַרשטייסט, פאַרוואָס נאָר דיך? — דערקלערט אים דער ר׳ בי. — ווייל דו האָסט שוין געפּרואווט אַמאָל זיין אַ גנב... געדענקסט, אפשר איז דענסטמאָל אויך אַ ליגן געווען? אַ אינגל, וואָס מען האָט שוין געכאַפּט אַמאָל ביי אַ גנבה, דאַרף ניט אין כעס זיין, אַז מען איז אים חושד נאָך אַמאָל, כאָטש אפשר אומזיסט... פאַרשטייסט?

יאָסעלע האָט נישט געענטפערט, נאָר די טרערן זיינע האָבן זיך פון דאָס ניי אָנגעהויבן גיסן, און ניט רעדנדיק מער קיין וואָרט, איז ער ציטערנדיק מיט׳ן רבי׳ן צו זיין הויז געקומען.

כיענע איז ווי אַ פאַרשטיינערטע געבליבן זיצן און ניט געקענט אַ וואָרט אויסריידן, אַז זי האָט אויסגעהערט בערלס סיפור וועגן מעסערל. ברוך אָבער האָט זיך באַלד מיט כעס אַ וואָרף געטאָן צו זיין קינד און עס אָנגעהויבן שלאָגן.

— אָן כעס, ר׳ ברוך, מיט בייזן מאַכט מען ערגער! — האָט דער רבי זיך אַריינגעמישט. — נאָר מיט גוטן, און ניט איר וועט ביי אים דערגיין, די מאַמע זיינע מוז אים אויספאָרשן, מיט גוטן, ווי אַ מאַמע קען.

— ווי זאָל מען ניט זיין אין כעס, אַ גנב!? — האָט דער טאַטע געשריען. — איך וועל אים אַ לעבעדיקן ניט לאָזן. אָט שוין

זאָל מיר ווערן דאָס מעסערל! דו הערסט, דו ג נ ב! — און ער האָט זיך ווידער גענומען צו יאָסעלען.

— אַוועק פונ׳ם קינד! — האָט כיענע אַ געשריי געטאָן ניט מיט איר ק ו ל. — מיין ג נ ב! איך וועל פאַר אים ליידן. און דו, וויסטער טאַטע, פרואוו נאָר אַ פינגער אויף אים נאָך אַ מאָל אַרויפ־לייגן, וואָס מיר ווערט אין האַנט אַריינפאַלן, וועט פליען דיר אין קאָפּ אַריין!

— זייער שיין, זייער פיין! — האָט דער קראַנקער ש מ ש הוסטנדיק געזאָגט. — זעט איר שוין, ר׳ בערל, אין וועמען דער ג נ ב איז געראָטן? שעמען דאַרפסטו זיך! זאָגט, ר׳ בערל, צי האָב איך רעכט!

— כ ע ס איז ב כ ל ל אַ מ י א ו ס ׳ע מ י ד ה, און וויבאַלד איר זייט אין כ ע ס, איז שוין ניט גוט! — האָט זיך ר׳ בערל אָפּגערופן.— כיענע, איר וועט מיט גוטן דעם גאַנצן א מ ת דערגייין, נאָר מיט גוטן, איך בעט אייך, כיענע, נאָר מיט גוטן! פריער, שפּעטער, מוז זיך דער א מ ת באַווייזן. און טאָמער וועט זיך טאַקע אַרויסווייזן, אַז שולדיק איז אַן אַנדער אינגל, ניט יאָסעלע, איז ב א מ ת אַ זינד אַ גרויסע אומזיסט אים צו שלאָגן!

— אַזוי שולדיק זאָל איך קומען פאַר׳ן ר י ב ו נ ו - ש ל - ע ו ל ם, ווען מיין ש ע ה וועט קומען! — האָט כיענע געשוואָרן. — אַ מאַמעס האַרץ פילט, ווען איר קינד איז שולדיק און ווען ניט!... איך האָב גיט פאַריבל אויף אייך, ר ב י, וואָס איר זייט מיין קינד ח ו ש ד. וואָס זאָל אַ פרעמדער זאָגן, אַז אַן אייגענער טאַטע רעדט ניט בעסער? נאָר אָפּדאַרן מעג יענעם די הענט, וועד עס האָט דאָס מעסערל גע׳ג נ ב׳עט, און איבער אים האָט מען מיין אָרים קינד אַזוי געפּייניקט!... ר י ב ו נ ו - ש ל - ע ו ל ם! באַווייז דיין א מ ת, דיין מ ש פ ט אויף דער וועלט, אַ ז זאָל מיין ק ל ל ה דאָס איין מאָל אין מיין לעבן יענעם אָנקומען, ווער עס האָט זי כ ׳ש ר פאַרדינט!

— צום ח ד ר האָט עס ניט. — האָט בערל ווי זיך פאַרענט־

פערנדיק געזאָגט. — זאָל יאָסעלע קומען מאָרגן אין ח ד ר. דאָס מעסערל וועט זיך געפינען. איצט גלויב איך אַליין, אַז אַנער קינד ווייס פון דעם ניט. אַ גוטע נאַכט!

— אַ גוט יאָר! — האָט כיענע געענטפערט. און ר׳ בערל איז אַוועק אַהיים זייער צעטראָגן: וואָס וועל איך ענטפערן שוינדעלען, וואָס וועט מיר אַ ו ו ד אַ י ניט שווייגן, וואָס ביי מיר אין ח ד ר זאָל מען ביי איר אייניציק קינד צו׳ג נ ב׳ענען אַזאַ טייער מעסערל! און נאָך ערגער, ווי דערקלערט מען איר, אַז ד ו ו ק אַ דער, וואָס מען איז אים מער ח ו ש ד, איז ווייניקער שולדיק און אַ פּ ש ר טאַקע גאָר ניט שולדיק? זאָגן איר, אַז מ ש ה׳לע מ ז י ק האָט געקענט דאָס צונעמען? עס פעלט מער ניט! נו, אַן אָנשיקעניש, אַ נ י ס י ו ן אַן אַ מ ת׳ער!...

קומענדיק אין ח ד ר האָט ער שוין די קינדער ניט געפונען. זיי זיינען זיך אַלע צעלאָפן, און אויך לייבעלע, וואָס האָט אַליין ניט געוואָלט וואַרטן ביז דער ר ב י וועט קומען מיט׳ן מעסערל, איז אַהיים אַוועק מיט פאַרשוואָלענע אויגן פון וויינען. קומענדיק אַהיים, האָט ער באַלד כליפּענדיק דער מאַמען זיינער דערציילט, אַז דאָס טייערע מעסערל האָט יאָסעלע כיענע דער ש מ ש׳טעס אינגל ביי אים צוגע׳ג נ ב׳עט. „יאָסעלע איז אַ ג נ ב, — האָט דאָס ציטעריקע קינד דערציילט, — וואָס האָט ביים ר ב י׳ן אַליין אַמאָל געלט גע־ג נ ב׳עט, די 50 קאָפּיקעס, וואָס ס׳האָט אַמאָל פון דעם געלט געפעלט, ב ע ת דער טאַטע האָט געשלאָגן כאַצקל דעם מ ש ר ת. די ר ב י׳צן זאָגט: „יאָסעלע האָט לאַנגע הענט, און אַז ער ציט אויס זיינע הענט, קען ער פון צען איילן ווייט אַרויסנעמען פון קעשענע!“ — די לעצטע ווערטער האָט דאָס קינד געהערט פון די ח ד ר־אינגלאַך אַ דערקלערונג, וואָס מיינט „לאַנגע הענט“.

— פאַרוואָס האָסטו מיר גאָר קיינמאָל ניט געזאָגט, אַז דער יאָסעלע, אַ מ י ת ה־מ ש ו נ ה אויף אים, איז אַ ג נ ב? — האָט די מאַמע געפרעגט. — וואָלט איך געוואוסט, וואָלט ער שוין לאַנג

אין ח ד ר ניט געווען און וואָלט היינט דיין מעסערל ניט גע׳ג נ ב׳עט.

— דער ר ב י האָט ניט געהייסן אויסזאָגן; אַלע אינגלאַך האָבן געשוואָרן ניט אויסצוזאָגן פונ׳ם ח ד ר. — האָט ליבעלע וויינענדיק דערציילט. — איצט האָט דער ר ב י אים אויך געשמיסן, און ער האָט צוגעזאָגט עס אָפּצוגעבן אין דערהיים ביי אים.

שיינדעלע איז אַן אָנגעצונדענע געוואָרן, אויסהערנדיק איר ציטעריק קינדס ביטערע נייעס און האָט שוין געוואָלט לויפן זיך אָפּרעכענען מיט בערלען. נאָר דער מאַן האָט זי אָפּגעהאַלטן און האָט געזאָגט:

— האָב צייט. עס קען זיין, דער ר ב י וועט עס באַלד אָפּברענגען.

— מיינסט אַ ו ו ד א י, איך וועל זיך פוילן אַריבערצוגיין צו כיענען, דעם ג נ ב׳ס מאַמען? — האָט שיינדעלע געשריען. — זאָל דער ר ב י ניט אָפּברענגען, זי וועט מיר מוזן אָפּגעבן דאָס מעסערל כאָטש קראַנקערהייט! אַזאַ ש פ ל ה, מיט וואָס פאַר ש ב ו ע ו ת און ח ר מ ו ת זי האָט זיך געשוואָרן, אַז איר קינד וועט זיך אַ פ י ל ו ניט צורירן צו מיין קינדס אַ קאָפּיקע אָדער אַן אָנבייסן! און איך נאָר האָב מיך געלאָזט איינרעדן און געהייסן דעם ר ב י׳ן איר יאָסעלען אין ח ד ר אַריינגעמען, כ ד י ער זאָל ביי אים אויסנאַרן און אַוועק׳ג נ ב׳ענען אַלץ, וואָס דאָס קינד נעמט מיט, און אַוועקגעבן דער מאַמען זיינער! היינט גיי דערקען אַ מענשן: רעדט, דאַכט זיך, מיט גאָט און לערנט גאָר איר קינד ג נ ב׳ענען ביי די ה ד ר־אינגלאַך און ברענגען אין שטוב אַריין!

איך האָב דיר לאַנג געזאָגט,—האָט זיך ר׳ ש ל מ ה אָפּגערופן,— אַז אַן אָרימאַן איז אַ ג נ ב! קומט צו דיר אַן אָרימאַן אַריין, לאָז אים שטיין ביים טיר, גיב אים זיין נ ד ב ה, אַז דו האָסט אַ גוט האַרץ, און לאָז ער גיין געזונטו! קומט אַריין צו דיר כיענע אָדער אַנדערע אַזעלכע זאָגערנס און וואוילגעלערנטע, רוקט מען איר אין האַנט אַריין אַ פּאָר גראָשן און אויס מ ח ו ת נ ת׳טע! דו אָבער

ביסט ניט בעסער פאַר אַלע ווײַבער: קומט אַרײַן אַ כיענע, נעמסטו זי אַרײַן אויבנאָן, האָסטו מיט איר ע ס ק י ם, הערסט אויס אירע אויסגעטראַכטע מ ע ש ו ת: זי האָט אַ קינד מיט אַ פײַן קעפּל, וויל אים ת ו ר ה לערנען, גלויבסטו און הײַסט דעם ר ב י'ן פון אונזער אײנציק קינד, ער זאָל אים אין ח ד ר אַרײַננעמען, צו אונזער ליבעלען אַ ח ב ר! נאַ דיר אַ ח ב ר! אָן ע ם ל א ה י ה זײַנען זיי די ווײַבער, און זיי זײַנען נאָך גערעכט!

— נו, נו, איך וועל זיך מיט איר אָפּרעכענען! — האָט שײנ־דעלע זיך אָפּגערופן ווי אויף ל ה כ ע י ס פאַר איר מאַנס מ ו ס ר. — אַ קראַנקע וועט זי מיר דאָס מעסערל אָפּגעבן און איר פּוס וועט מער אויף מײַן שוועל ניט אַרויפטרעטן! וואָס האָב איך מ ו ר א פאַר איר? זי וועט מיך שילטן און פלוכן, זי האָט אַ גוט פּיסקל? וועלן אירע ק ל ל ו ת פאַלן אין טיפן י ם און אויסגיין צו אירע הענט און פים! אומזיסטע ק ל ל ות, נ י ש ק ש ה, קומען ניט אָן!

— אָבער וואָס האָסטו דאָס אין גאַנצן באַדאַרפט? — האָט דער מאַן ניט אויפגעהערט צו מ ו ס ר'ן זי, — ווילסט זײַן אַ גוטע? מען טאָר קײַן גוטער ניט זײַן צו ק ב צ נ י ם! זאָלסט זיי די העמד פון לײַב אַוועקגעבן, וועסטו פאַר זיי ניט י ו צ א זײַן. איז דאָך טאַקע גלײַכער, אַז מען האָט ל כ ת ח י ל ה מיט זיי קײַן מ ג ע ־ ז מ ש א ניט... גוט געוועזן צו כיענען, געגעבן איר, געשטאָפּט, — נאַ דיר איר דאַנק; איצט וועט זי דיר נאָך מאַכן אַ ש ם און נאָך פלוכן אויך... אַ מ צ ו ו ה אויף דיר!

— זאָל זי עס מער ניט האָבן בײַ איר לײַב און נ ש מ ה, וואָס איך האָב איר דײַנס איבערגעגעבן! — האָט שײנדעלע שוין אויף איר מאַן זיך געוואָרפן. — איך ווײס דאָך, אַז דו מײנסט, אַז איך גיב אַזאַ כיענען איבער דײַן באָבעס י ר ו ש ה. פאַרקרענקען מעג איך עס, וואָס זי האָט פון מיר געהאַט ח ו ץ אַ גילדן פאַר פאַראַ־יאָריקן ע ר ב ־ י ו ם ־ כ י פ ו ר'דיקן ליכט־מאַכן! איך וואָלט גע־

וואוסט, אַזאַ מ פּ ל ה אויף איר, וואָלט איך זי מיט שטעקנס געיאָגט פון מײַן שטוב.

און אַזוי האָבן זיך מאַן און ווײַב געקריגט אַ שטיק אין דער נאַכט, ביז לײַבעלע איז אַ ווײנענדיקער אַנטשלאָפן געוואָרן.

ח.

ר׳ בערל, קומענדיק צוריק פון כיענען, האָט אויך אַ גוטע ש ע ה מ ל ח מ ה געהאַלטן מיט זײַן ווײַב: זי האָט געשריען, אַז ער איז אַ שמאַטע, אַ לײמענער דישל, און בײַ אים איז רעכט, אַז יאָסעלע האָט דאָס מעסערל ניט גענומען, ווײַל כיענע, מ ס ת מ א, האָט דיך מיט איר געשליפן צינגעלע, זאָל עס איר נאָר אָפּגענומען ווערן, אײַנגערעדט. אַז ניט, גרויסער נאַר מיט דער לאַנגער באָרד, — האָט זי געשריען, — אַז ניט יאָסעלע האָט גענומען, קומט דאָך אויס, אַז איך אָדער דו זײַנען די ג נ ב י ם!

אַז דאָס האָט געקענט צונעמען יעדעס אינגל אין ח ד ר, פּונקט אַזוי ווי יאָסעלע, אַז אויף אַזאַ קונציק מעסערל וואָלט א פ ש ר דער גרעסטער צ ד י ק אַ אינגל ניט געקענט בײַשטײן בײַם נ ס י ו ן, און מער פאַר אַלעמען האָט עס געקענט און טאַקע א פ ש ר געווים צוגענומען מ ש ה׳לע מ ז י ק, ווי אים איז אַלץ מער קלאָר געוואָרן. האָט ער מ ו ר א געהאַט צו זאָגן: אַ אידענע האָט אַ לאַנגע צונג, האָט ער געטראַכט, און האָט זײַן ח ש ד אויף מ ש ה׳לע מ ז י ק ניט אויסגעזאָגט.

— בײַ אַן אַנדערן מ ל מ ד וואָלט ער זיך מ ו ד ה געווען! — האָט די ר ב י׳צן אַלץ ג ע׳ט ע נ ה׳ט.

— קײַן אַרעסטאַנט ווערט מען דאָך ניט שמײַסן, ווי איך האָב אים געשמיסן! — האָט בערל געענטפערט. — ביסט, דאַכט זיך, אַלײן דערבײַ געשטאַנען און האָסט געזען! און שטעל דיר פאָר, דו נאַרישע

אַ שׁ ה, ווען דאָס אָרימע קינד איז היינט גראָד ניט שולדיק, מיינסטו, שווייגט גאָט פאַר אַזאַ'ן אומזיסט פייניקן אַן אומשולדיקן?

— וואָס וועסטו אָבער ענטפערן שוינדעלען? ווייסט דען ניט, אַז דו שפּילסט דאָ מיט פייער? — האָט זי אירם געשטע נ ה'ט.

— דערפאַר טאַקע הייבט זיך מיר דער מ ו ח! — האָט בערל געקרעכצט, און האָט טאַקע אַ גאַנצע נאַכט ניט געקענט שלאָפן פון ע ג מ ת - נ פ ש.

גוט און רואיק, כ מ ע ט רואיקער ווי אַבי ווען, האָט כיענע די נאַכט געשלאָפן. זי האָט טאַקע נאָך ר' בערלס אַוועקגיין זיך געגומען צו יאָסעלען אויספרעגן מיט גוטן און מיט ביזן, טאָמער ווייס ער פאָרט כאָטש פון אַ שטיקל ש י י כ ו ת צו דעם מעסערל. און אַז זי האָט זיך איבערצייגט פון אַלע זיינע ת ש ו ב ו ת, אַז ער איז אין גאַנצן, פון אָנהייב ביז'ן ס ו ף, אומשולדיק, האָט זי זיך גוט אויס־געוויינט, קוקנדיק, ווי צעשניטן זיין געפייניקט לייבעלע איז, אים גוט אָנגעקושט, געדאַנקט גאָט, וואָס איר קינד איז קיין ג נ ב ניט, זיך געלייגט שלאָפן און ביז טאָג א פ י ל ו זיך ניט אויפגעכאַפּט. אויף מאָרגן פרי האָט זי יאָסעלען אין ח ד ר געשיקט און אים געזאָגט, ער זאָל ביי זיך גאָר ניט אַראָפּגעפאַלן זיין: גאָט וועט זיין אומזיסט פּיין און י ס ו ר י ם צוזען, און דער א מ ת וועט זיך באַוויזן!

דער ר ב י האָט אים אַ וואָרט ניט גערעדט, ניט צו גוטן, ניט צו ביזן, נאָר ל א ה די ר ב י'צן האָט גענומען דיפּלאָמאַטיש און אײדל אים אויספרעגן, טאָמער וועט איר געראָטן מיט רייד, וואָס איר מאַן איז ניט געראָטן מיט ריטער און קלעפּ.

— זאָג, דו ג נ ב, אַ כ פ ר ה זאָלסטו ווערן, דו וועסט טאַקע ניט אַוועקגעבן דאָס מעסערל? געבן זאָל דיר גאָט י ס ו ר י ם פאַר אַלע אידן!

יאָסעלע האָט זי נאָר אָנגעקוקט, אָבער ניט געענטפערט.

— וואָס שטומסטו, שטום זאָלסטו ווערן? איך פרעג דיך דאָך!

—איך האָב ניט גע׳ג נ ב׳עט דאָס מעסערל, ניט געזען אַ פּ י ל ו! האָט יאָסעלע געענטפערט קורץ און שאַרף.

— זאָלסטו שוין אַזוי ניט זען ליכט אין דיינע אויגן, ווי דו האָסט שוין דאָס מעסערל יאָ געזען! וואַרט, דו ג נ ב קליינער, איך וועל זיך ערשט נעמען צו דיר. דיין ר ב י איז ניט ווערט, וואָס ער גייט אויף דער וועלט, וואָס ער האַלט אַזאַ ג נ ב אין ח ד ר!

יאָסעלע האָט נאָר אָנגעקוקט די נאַרישע אידענע, וועלכע ער האָט אַלע מאָל געפאָלגט אין פייער און אין וואַסער, און ער האָט זי אין דער ר ג ע פיינטער געהאַט פאַר אירע רייד, ווי דעם ר ב י׳ן פאַר זיינע שמיץ. פּלוצלונג האָט זיך ברייט די טיר פאַנאַנדערגע־עפנט און שיינדעלע מיט איר ב ן ־ י ח י ד זיינען אַריין.

שיינדעלע, אַ דיקע אידענע מיט אַ דריי־עטאַזשנעם גוידער, מיט אַ האַלז פּערל גרויסע, אין גאַנצן רויט ווי פייער, האָט פאַר־געסן פון כ ע ס אַ פּ י ל ו „גוט־מאָרגן!" צו זאָגן. ר׳ בערל האָט איר פריער געזאָגט: גוט מאָרגן!

— נו, ר ב י, שוין האָב איך אויסגעפירט. אָט דאָס קומט מיר פאַר אַלעם גוטן, וואָס איך האָב געטאָן פאַר אייך, איר זאָלט צו מיין קינד אַ ח ב ר אַ ג נ ב צוזעצן, אַ ק ב צ נ׳יש קינד, אַ שלעפּער ערגעץ, זאָל עס ניט אויסגערעדט זיין, און ער זאָל אים טאָג־טעגלאַך באַ׳ג נ ב׳ענען פון קאָפּ ביז די פיס!?... וואו איז דער ר ב י? איך מיין; וואו זייט איר, ר׳ בערל? וואו איז אייער ה ש ג ח ה, אייער ה ד ר כ ה, פאַר וואָס איר נעמט ש כ ר ־ ל י מ ו ד? אַ שיינע ה ד ר כ ה קען שוין זיין, אַז ביים ר ב י׳ן איז רעכט אַריינצונעמען אַ ג נ ב, ניט געדאַכט זאָל עס ווערן, די קינדער זאָלן זיך פון אים אויס־לערנען כ ל ־ ב ו!

— זעצט זיך, שיינדעלע, רוט אָפּ אַביסל! — האָט דער ר ב י געבעטן, צורוקנדיק צו איר אַ בענקל, וואָס ער האָט פון דעם מיט זיין פאָלע די שטויב אָפּגעווישט.

— איך בין ניט געקומען זיצן ביי אייך, — האָט שיינדעלע

ווײַטער אָנגעהויבן, — איך בין געקומען דאָס מעסערל אָפּנעמען, עס מעג מיר אַ האַלב לעבן קאָסטן. עס גײַט מיר ניט אַזוי וועגן ע צ ם מעסערל, כאָטש אַ טײַער אויסלענדיש מעסערל, אויף וואָס איר זײַט גאָר קיין מ ב י ן ניט; ווי קומט איר דאַרויף גאָר אַ מ ב י ן צו זײַן? איר זײַט דען אַמאָל געווען אין אויסלאַנד, זינט איר לעבט? נאָר אַ כ פּ ר ה דאָס מעסערל פאַר מײַן לײַבעלעם מינדסטן נעגעלע, איך וואָלט פאַר זײַן ווײַנען און קלאָגן אַ גאַנצע נאַכט מ י ־ י ו ד ע וואָס ניט גענומען. אָפּגענומען זאָל ווערן כּיענעס אינגל דעם ג נ ב דאָס לעבן, ווי עס איז מײַן אײַנציק קינד אָפּגענומען געוואָרן אַ שטיק געזונט! צו וואָס האָב איך עס באַדאַרפט? צו וואָס האָט עס מיר געטויגט, איר זאָלט אַזעלכן אין ח ד ר האָבן? איר, ר ב י, זײַט שולדיק! איך בין אַ אידענע, וואָס האָב איך געוואוסט? איך האָב געמיינט, אַז איר נעמט אים אַרײַן אין ח ד ר, מ ס ת מ א ווייסט איר דאָך, אַז עס איז אַן ערלאַך קינד. הײַנט נאָט אײַך זײַן ערלאַכ־קײַט! נאָר וואָס רעד איך, וואָס עפּעס הײַנט? שוין דרײַ וואָכן, אַז איר ווייסט, אַז ער איז אַ ג נ ב אַ ווײַסל פון אויג; בײַ אײַך אַלײן האָט ער געלט געג׳ג נ ב׳עט, אַלע קינדער ווייסן עס און רופן אים ג נ ב, נאָר איר האָט זײַ פאַרשוואָרן ניט אויסצוזאָגן. און דאָס וועל איך אײַך קיינמאָל ניט מ ו ח ל זײַן! אַ שײנע מ ע ש ה כ׳לעבן: ניט אויסזאָגן הײסט מען אַ קינד, אַז אַ ר ב י גיט אַמאָל אַ שמיץ, אַ קלאַפּ. אָבער ניט אויסזאָגן, אַז אין ח ד ר איז דאָ אַ אינגל אַ ג נ ב, און נאָך וואָס פאַר אַ ג נ ב! אַ שלעפּער ערגעץ! ניין, ר ב י, דאָס פאַרשטײ איך שוין גאָר נישט, סײַדן... נאָר גלײַכער אַז מען שווײַגט.

— שײנדעלע, באַרואיקט זיך, — האָט ר׳ בערל מיט ה כ נ ע ה געבעטן, — איר זײַט טאַקע גערעכט, ווי איך בין אַ איד, גערעכט! אָבער איך בין אויך ניט שולדיק. אַ קינד, האָב איך גערעכנט, טוט אַמאָל אַ נאַרישקײַט, האָב איך אים גאַנץ גוט אָפּגעשמיסן פאַר זײַן כאַפּן אין די אויגן און האָב עס גאָר ניט גענומען פאַר אַ ג נ ב ה. אַ שטיל קינד, פרעגט אַלע אינגלאַך, צי האָט ער אַמאָל וועמען

אַ פ י ל ו אַ האָר געקרימט? מיט דעם מעסערל איצט איז טאַקע אַ מ י א ו ס׳ע מ ע ש ה, אָבער איך ווייס נאָך ניט, צי האָט ער גע־ג נ ב׳עט, צי האָט מען עס ב כ ל ל גע׳ג נ ב׳עט. א פ ש ר האָט עס ליבעלע פאַרלאָרן ערגעץ?

— אַלע בייזע ח ל ו מ ו ת צו מיינע ש ו נ א י מ׳ס קעפּ! — האָט שיינדעלע אַ שפּיי געטאָן און זיך אַ וואָרף געטאָן אויפ׳ן ר ב י׳ן.

— וואָס מיינט איר עפּעס, ר ב י, איך בין אַ קליין מיידעלע, וואָס איר ווילט פון מיר ח ו ז ק מאַכן? איך ווייס ניט, מיינט איר, אַז ער האָט זיך מ ו ד ה געווען, אַז ער האָט עס זיין מאַמען אוועקגעגעבן? געגעבן זאָל צו איר ווערן אַלע קרענק און י ס ו ר י ם, וואָס האָט געזאָלט זיין מיר, מיין מאַן און מיין איינציק קינד! נאַ דיר גאָר אַ נייעס! איך האָב געמיינט, אַז דאָס מעסערל האָט איר שוין לאַנג אָפּגענומען, און ליבעלע האָט אויך אַנדערש ניט געמיינט, אַז דער ר ב י וועט אים באַלד, ווי ער וועט אין ח ד ר אַריינגיין, עס אָפּגעבן, איך בין נאָר געקומען אייך אויסריידן די ע ו ל ה, וואָס איר האָט אַ ג נ ב ביז יעצט אין ח ד ר געהאַלטן, און טאַקע זען, אַז פּאַר מיינע אויגן טרייבט איר אים אַרויס. ערשט איצט הער איך גאָר, אַז דער ר ב י אַליין מאַכט גאָר ח ו ז ק דערפון... פון וואַנען ווייס איך, זאָגט איר, צי דער ג נ ב האָט גע׳ג נ ב׳עט? — אַז עס טרעפט זיך אַ ג נ ב ה, קומט אויס נאָך איערע רייד, דאַרף מען פריער זיך נעמען צום ר ב, דערנאָך ערשט צום בעדער? פריער מ ס ת מ א איז מיין ליבעלע דער ג נ ב און נאָך אַזעלכע באַלע־באַטישע קינדער, און דערנאָך וועט איר אַ קלער טאָן: עס קען א פ ש ר זיין, אַז כיענעס ג נ ב האָט געקענט צונעמען דאָס מעסערל!... פע, שעמען זיך דאַרפט איר, ר ב י! ער האָט זיך מ ו ד ה געווען. וואָס ווילט איר מיך איינרעדן, אַז איר ווייסט נאָך ניט, צי ער האָט עס גע׳ג נ ב׳עט?

— אַז איך האָב אים געשמיסן, האָט ער זיך כ ל ו מ ר׳שט מ ו ד ה געווען. — האָט דער ר ב י איר געוואָלט דערקלערן. — אָבער

באמת האָט ער אַליין ניט געוואוסט, וואָס ער איז זיך מודה.

— אַזאַ שמייסן איז דאָס ממש תמא געווען! — האָט שיינדעלע מיט אַ ביטערן געלעכטערל געזאָגט. — וואָס קומט אַרויס פון די רייד? איך זע דאָך, אַז איר האַלט פאַר אים שטאָל און אייזן. איר מיינט: ער וועט נאָך בלייבן ביי אייך אין חדר? זאָג איך אייך, אַז דאָס זאָלט איר זיך גאָר ניט איינרעדן, סיידן איר ווילט, מיין ליבעלע זאָל נאָך היינט פון אייער חדר אַרויס; און מיט גאָטעס הילף, וואָס שיינדעלע וועט טאָן, וועט אויך טאָן אסתר'ל און שרה'לע און הוה'לע, און ניט איין רעכטע מאַמע וועט איר קינד צו אייך אין חדר לאָזן גיין. איר ווילט אים האַלטן? געזונטערהייט! האָט אייך אַ חדר פון גאַלע גנבים און כל-בו'ניקעס, וועט עס אייך אפשר מער לוינען, ווי צו זיין אַ מלמד פון באַלעבאַטישע, אָרנטלאַכע, ערלאַכע קינדער... נאָר צום מעסערל האָט עס ניט; דאָס מעסערל זאָל מיר ווערן, עס מעג זיך די גאַנצע וועלט איבערקערן. דאָס מעסערל זאָל איך שוין האָבן! וואו איז דער גנב! ווייזט מיר אים, איך וועל אייך ווייזן אַ קונץ, אַז מיר וועט ער עס אָוועקגעבן.

יאָסעלע, — האָט דער רבי אַ געשריי געטאָן, — קום אַהער!

יאָסעלע איז צוגעגאַנגען, אין מויל האָבן אים די ציינדלאַך געציטערט פאַר שרעק.

— אָט דאָס איז ער? — האָט שיינדעלע אים אָנקוקנדיק געזאָגט און אַ שפיי געטאָן. — אָט מיט דעם קליינעם שלעפּער וועל איך ניט אויספירן? איבער דעם פאַרזעעניש האָט מיין ליבעלע אַ גאַנצע נאַכט געוויינט? מיר ווערן זען, צי וועל איך אויספירן צי ניט! ביי מיר האָט זיך אַ סאָלדאַט אַ גנב מודה געווען, אַז איך האָב אים אַ פּאַטש נאָך אַ פּאַטש אַראָפּגעלאָזן, און מיין גנבה מיר אין שטוב אַריינגעטראָגן, וועט דער קליינער גנב זיך ניט מודה זיין?

— דאָס מעסערל גיב אַהער, דו גנב! — האָט פּלוצלונג שיינדעלע אַ געשריי געגעבן צו יאָסעלען און אים מיט דער פולער-

האַנט אַראָפּגעלאָזן אַ פּאַטש איבער זײַן גאַנץ פּ נ י מ׳ל. — דאָס מעסערל גיב אַוועק, אַז ניט וועלן זיך דאָ דײַנע ט ר פ׳ענע בײַנדלאַך צעשיטן אונטער מײַנע הענט! — און ניט קוקנדיק, וואָס ס׳האָט זיך אָנגעהויבן גיסן בײַם קינד בלוט פון נעזל, האָט זי עס ווײַטער געשלאָגן, געריסן און געשריען: „דאָס מעסערל גיב אַוועק, איך וועל דיך ניט אָפּלאָזן, ביז איך וועל דאָס מעסערל האָבן!“ — ר׳ בערל האָט ב א מ ת מ ו ר א געהאַט, זי זאָל דאָס קינד דאָ בײַ אים אין ח ד ר ניט טײַטן, און האָט געבעטן:

— שײַנדעלע, איך בעט אײַך, לאָזט אים אָפּ, וויפיל איז ווערט אַזאַ מעסערל? אַ האַלבן רובל? אַ רובל? רעכנט מיר אַראָפּ פון ש כ ר - ל י מ ו ד; אים טרײַב איך אַרויס פון ח ד ר, ווי איר זאָגט, נאָר שלאָגט ניט אַ פּרעמד קינד, ער איז שוין גענוג געשלאָגן און געפּײַניקט געוואָרן.

— טאָ טרײַבט אים שוין אַרויס! די מינוט זאָל זײַן פוס דאָ ניט זײַן! — און ניט וואַרטנדיק, ביז דער ר ב י וועט עס טאָן, האָט זי אַ כאַפּ געטאָן דאָס צעבלוטיקטע קינד און עס אַרויסגעשטויסן פון טיר.

— וואָן, אַרויס! דײַן פוס זאָל דאָ ניט זײַן, דו ג נ ב! — האָט זי געשריען.

— ל א ה, — האָט דער ר ב י געהײַסן, — גײ נעם אים אַרײַן אין הויף און וואַש אים אַרום דאָס בלוט.

— וואָס האָט איר מ ו ר א? — האָט שײַנדעלע געשריען. — איך וויל נאָר מײַנע הענט ניט פּאַטשקען: איך וואָלט זײַן מאַמען אַלײן דאָס פּ נ י ם אויספּראַסקען. וואָס נעמט זי צו ג נ ב ו ת בײַ איר קינד! דאָס איז דאָך איר גאַנצע כ ו ו נ ה געווען, וואָס זי האָט אים צו אײַך אין ח ד ר געשיקט! ת ו ר ה דאַרף ער לערנען... אויך מיר אַ מענש אויף דער וועלט! ג נ ב׳ענען דאַרף ער, און זי האָט קיין בעסערן אָרט ניט געפונען, ווי דאָ בײַ אײַך!! קום, לײַבעלע, אַהײם. הײַנט וועסטו ניט לערנען. איך וועל דיר קויפן אַ שענער

מעסערל, און דאָס מעסערל זאָלן זײַ האָבן צו שטעכן זיך, ר י ב ו נ ו־ש ל־ע ו ל ם, פאַר מײַן קינדס צ ע ר און טרערן נעבאַך!

ט.

יאָסעלע איז אַהײַים געקומען אַ צעבלוטיקטער, אַ צעבײַלטער. די מוטער האָט אים קוים דערקענט.

— ווידער דער ר ב י? — האָט זי אַ דערשראָקענע געפרעגט.— ווער האָט דיך אַזוי צעשלאָגן? אײַנגעשלאָגן זאָל יענער ווערן פון גאָט!

— ניט דער ר ב י, מאַמע! — האָט דאָס קינד געענטפערט. — לײַבעלעס מאַמע האָט מיך געשלאָגן, געה'ר ג'עט, איך זאָל דאָס מעסערל אָפּגעבן, דאָס מעסערל, וואָס איך האָב ניט געזען אַ פ י ל ו.

— און דער גוטער ר ב י דײַנער האָט געלאָזן שלאָגן דיך בײַ אים אין ח ד ר?

— ער האָט ניט געוואָלט לאָזן, נאָר זי האָט מיך געשלאָגן און פון ח ד ר אַרויסגעטריבן! — האָט דאָס קינד מיט נאָך מער געווײַן דערציילט. — אוי, מאַמע, פאַרוואָס לאָזט גאָט מיך אַזוי אומזיסט שלאָגן? ער ווייס דאָך, אַז איך בין ניט קײַן ג נ ב, אַז איך האָב דאָס מעסערל ניט געזען אַ פ י ל ו!

כיענע האָט געציטערט פון כ ע ס, דאָס געזיכט איז איר בלאַס געוואָרן, זי האָט די ליפּן מיט די צײַנער פאַרביסן און ניט ענטפערנדיק איר צעבלוטיקט קינד אויף זײַן פראַגע, האָט זי עם אַ כאַפּ געטאָן פאַר'ן הענטל און געזאָגט:

— קום, מײַן אָרים קינד! קום אָט אַזוי צעשלאָגן און צעבלוטיקט צו שווינדעלען. זאָל די גאַנצע וועלט זען, ווי מען שלאָגט אַן אָרים, פרעמד קינד אומזיסט און אומנישט! קום! וואָס איך האָב אויף מײַן פאַרקלעמט, ביטער האַרץ, וועל איך אויסלאָזן צו איר קאָפּ! זאָל זי וויסן, אַז אַן אָרים קינד האָט אויך אַ מאַמען און איז ניט

ה פ ק ר, יעדער זאָל עס מעגן שלאָגן און בלוטיקן, ווי אים זײַן ווילד, שלעכט האַרץ געלוסט. זי וועט מײַן קינד אַרויסטרײַבן פון ח ד ר? אַרויסטרײַבן זאָל גאָט די נ ש מ ה אירע פון איר גראָבן גוף!

— און איך זאָג דיר, גײ ניט, כיענע! — האָט זיך ב ר ו ך אַרײַנגעמישט. — גײ ניט, טשעפּע זיך ניט מיט די ג ב י ר י ם! זײ האָבן נישט קײַן גאָט אין האַרצן... און וואָס קען אַ ק ב צ ן קעגן אַ ג ב י ר אויספירן?

— איך האָב ניט וואָס אָנצואווערן! — האָט כיענע געענטפערט. וואָס איך האָב פון שײַנדעלען, זאָל זי עס האָבן פון גאָט! איך מוז איר ווײַזן, אַז מײַן קינד איז ניט קײַן געפונענס; כאָטש אויסקילן מײַן האַרץ אויף איר, אַז איך האָב קײַן אַנדערן קלאָגער און ריכטער ניט.

און כיענע איז אַוועק צו שײַנדעלען מיט'ן צעבלוטיקטן קינד.

שײַנדעלע און איר מאַן זײַנען בײַם טיש געזעסן און געגעסן פרישטיק, ווען כיענע איז אין שטוב אַרײַן. שײַנדעלע האָט גאָר אַנדערש ניט געמײנט, ווי זי האָט כיענען דערזען, אַז דאָס האָט זי אָפּגעברענגט דאָס מעסערל, און האָט מיט ש מ ח ה אַ געשרײ געטאָן:

— ווער איז גערעכט? איך האָב געזאָגט, מען וועט דאָס מעסערל אין שטוב אַרײַנטראָגן. איך האָב אַלע מאָל געזאָגט: כיענע איז אַן ערלאַכע און וועט ניט וועלן, איר קינד זאָל זײַן אַ ג נ ב!

— מײַן קינד איז קײַן ג נ ב ניט, שײַנדעלע! — האָט כיענע' זיך אָנגערופן, און דאָס האַרץ איז איר אַזוי פאַרקלעמט געווען, אַז זי האָט כ מ ע ט ניט געקענט ווײַטער אַ וואָרט אויסרעדן, כאָטש וואָס צו רעדן האָט זי גענוג געהאַט.

— פאַרוואָס האָט איר, שײַנדעלע, מײַן אָרים קינד געשלאָגן?— האָט כיענע אין אַ ווײַלע אַרום ווידער גערעדט. — זאָלן אידן זען, ווי אַ אידענע האָט אַ האַרץ אַ פרעמד אָרים קינד צו שלאָגן און צע- בלוטיקן... פאַר וואָס, פאַר ווען? וואָס האָט ער אײַך געטאָן? וואָס האָט ער אײַער קינד געטאָן? ווי האָט מען עס קײַן גאָט אין האַרצן

ניט, צו מײנען, אַז אַ מאַמע קען עס צוזען און זיך ניט מאַכן ווי סנדיק, ווײַל איר זײַט שײנדעלע, אַ ג ב י ר ה, און ווײסט ניט פון די פּײַן און י ס ו ר י ם, וואָס אַן אָרימע מאַמע טראָגט אין איר האַרצן!

— זאָל ער ניט זײַן קײן ג נ ב! נאָך ניט אַזוי האָב איך אים באַדאַרפט שלאָגן; אַ לעבעדיקן האָב איך אים ניט באַדאַרפט אַרויס־לאָזן פון מײַנע הענט. זאָל ער נאָר דאָס מעסערל אָפּגעבן, געגעבן זאָל צו אים ווערן קרענק און י ס ו ר י ם!

— קײנער איז פון י ס ו ר י ם ניט פאַרזיכערט, שײנדעלע! מײנט ניט, אַז איר זײַט די ג ב י ר ה און איך — די ק ב צ נ׳טע, האָב איך עפּעס מ ו ר א פאַר אײַך. איך האָב ניט אַזאַ ג ז ל נ׳יש האַרץ אין מיר, איך זאָל אײַער קינד שלאָגן אָדער שילטן אַ פּ י ל ו, ווי איר האָט מײַן קינד געשלאָגן און געשאָלטן. נאָר בײַ גאָט בעט איך — ער זאָל אײַך באַצאָלן, אײַך, ניט אײַער קינד, זאָלן די הענט אָפּדאַרן, איר זאָלט געשלאָגן ווערן פון גאָט, אַז קײן דאָקטער און קײן ר ו פ א זאָל אײַך ניט קענען העלפן. אײַער בלוט זאָל זיך אַזוי גיסן פון האַרצן און פון האַלז, ווי מײַן אָרים קינדס בלוט האָט זיך געגאָסן פן אײַערע הענט!

— שטיל, הולטײַקע! — האָט ר׳ ש ל מ ה דער ב ע ל־טאַקסע אַ געשרײ געטאָן. — כאַצקל! — האָט ער אַ רוף געטאָן דעם מ ש ר ת. — נעם זי אָן די ח צ ו פ ה פאַר די האָר און וואַרף זי אַרויס ווי אַ הונט הינטער׳ן טיר!

— כאַצקל! — האָט זיך אויך שײנדעלע אַרויסגעכאַפּט. — אָט איבער דעם קלײנעם ג נ ב האָסטו פון באַלעבאָס צווײ פּעטש געלײזט: ער, אָט דער ג נ ב, האָט דעמאָלט דעם האַלבן רובל גע׳ג נ ב׳עט בײַם ר ב ײן, און דיך האָט מען ח ו ש ד געווען און געשלאָגן אומזיסט. גײ, רעכן זיך כאָטש אָפּ פאַר דײַנע ב ז י ו נ ו ת! דאָס וואָס זי שילט מיך, זאָל עס מיך גאָר אַרן. זיך צוהערן וואָס אַ ווערעמדיקע צויג בילט? צו איר קאָפּ, צו איר לײַב און לעבן! אַ ה ע ז ה אַ ביסל פון אַזאַ ש פ ל ה, זי איז נאָך גערעכט?...

— כאַצקל, אַ רובל אַ פּאַטש! — האָט ר׳ ש ל מ ה געבאָטן.— צוויי רובל באַקומסטו מ ז ו מ ן פאַר די צוויי פּעטש, וואָס איך האָב דיר דאַמאָלסט איבער אָט דעם ג נ ב געגעבן, נאָר לערן אָן די ק ב צ נ׳טע פאַר דער ה ע ז ה, ביי מיר אין שטוב מיין ווייב צו שילטן פאַר דעם, וואָס מען איז אידן און מען וויל זי מיט איר ג נ ב אין ג ו י׳אישע הענט ניט אַריינגעבן.

— ש ק ר, באַוויי ז יך! — האָט כאַצקל אַ געשריי געטאָן. — זעט איר, באַלעבאָס, אַז ס ו ף ג נ ב ל ת ל י ה? אָט וועל איך אים מ כ ב ד זיין פאַר מיינע ב ז י ו נ ו ת און אומזיסטע קלעפּ! מיט די

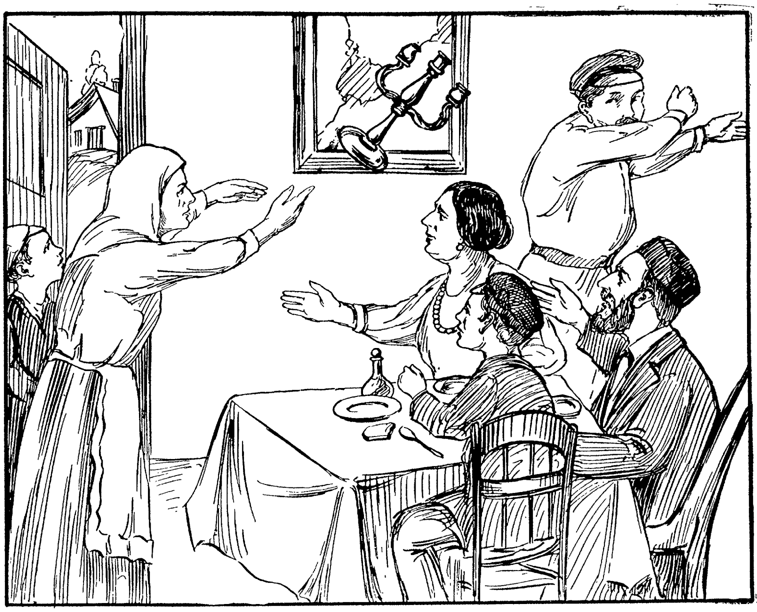

רייד האָט ער זיך געוואָלט אַ וואָרף טאָן אויף יאָסעלען און אויף זיין מאַמען. נאָר כיענע האָט געכאַפּט אַ לייכטער, וואָס איז איר ביי דער האַנט געשטאַנען און אַ וואָרף געטאָן אים אַנטקעגן. כאַצקל האָט דעם קאָפּ איינגעבויגן, דער לייכטער איז געפלויגן אין שפּיגל, וועלכער

איז אין שטיקלאַך צעפֿאַלן. כאַצקל איז ווילד געוואָרן, און אײדער כיענע האָט צײַט געהאַט נאָך עפּעס צו כאַפּן, מיט וואָס זיך אָפּצו־באָרען פֿון אים, האָט ער זי שוין אין זײַנע געזונטע הענט געהאַלטן, געשלאָגן מיט די פֿויסטן אין רוקן, אין האַרצן און וואו ער האָט גע־טראָפֿן. כיענע האָט זיך מיט די צײנער אײַנגעשטשעמעט אין אים, און דאָס האָט כאַצקלען נאָך ווילדער געמאַכט. ר׳ ש ל מ ה האָט אַ פֿענסטער געעפֿנט, דעם קאָפּ אַרויסגעשטעקט און געשריען: „גאָר־דאַוואָי, ראַזבאָי!“ — שײַנדעלע האָט שפּאַזמען באַקומען און גע־שלוקערצט. לײַבעלע האָט געשריען פֿון שרעק. אידן זײַנען פֿון גאַס אַרײַנגעלאָפֿן: מען האָט כאַצקלען אָפּגעריסן פֿון כיענען, און זײַן ערשטע זאַך איז געווען אַ פּאַטש אַראָפּצולאָזן דעם פֿאַרצווייפֿלטן יאָסעלען.

— נאַ, ווײַס אויך, וואָס פֿאַר אַ ט ע ם עס האָט דער כ י ב ו ד, וואָס איך האָב דײַן מאַמען מ כ ב ד געווען! — האָט ער געזאָגט. עס איז אַרײַנגעקומען אַ גאָרדאַוואָי, געפֿונען אַ פֿולע שטוב מיט אידן, מאַנסלײַט און ווײַבער, קלײן און גרויס, צעבלוטיקטע, צעשלאָגענע מענשן, אַ צעבראָכענעם שפּיגל און איבערגעקערטע שטולן; אַלע רעדן, אַלע שרײַען, און עס איז שווער אַ וואָרט צו פֿאַרשטײן. באַלד איז אויך אַ קוואַרטאַלנע געקומען; אידן האָבן די היטלען אַראָפּגע־כאַפּט, אויף אַ ווײַלע איז שטיל געוואָרן, און ר׳ ש ל מ ה האָט דערצײלט די גאַנצע געשיכטע, דאָס הײסט: ווי דאָס קלײנע יאָסעלע איז אַ באַוואוסטער ג נ ב פֿון אַלע מאָל; ער האָט איצט אויך גע־ג נ ב ע׳ט אַ מעסערל. נו, איז זײַן מאַמע, וואָס איז ניט בעסער פֿאַר אים און לערנט אים אָן ג נ ב ע׳נען, געקומען צו מיר אין שטוב, געמאַכט אַזאַ סקאַנדאַל, צעבראָכן אַ טײַערן שפּיגל, איבערגעשראָקן די גאַנצע פֿאַמיליע, צעביסן, צעבלוטיקט כאַצקלען, פֿאַרוואָס — ווײַס איך אַלײן נישט!

דער קוואַרטאַלנע האָט געבעטן טינט און פֿעדער, האָט אויפֿ־געשריבן אַ פּראָטאָקאָל, געפֿרעגט כיענען, ווער זי איז? ווי זי הײסט?

וואָס איז איר פ ר נ ס ה ? געפרעגט אויך יאָסעלען, ער זאָל אים זאָגן, ווי לאַנג באַשעפטיקט ער זיך שוין מיט ג נ ב ו ת ?... כיענע האָט אויף אַלע זײַנע ש א ל ו ת נישט געענטפערט. יאָסעלע האָט גלאַט ניט פאַרשטאַנען, וואָס מען פרעגט אים. דער קוואַרטאַלנע האָט דעם פּראָטאָקאָל איבערגעלייענט, ר׳ ש ל מ ה האָט אונטערגעשריבן, און דער גאָרדאָוואָי האָט די מאַמען מיט איר קינד אַוועקגעפירט אין צירקל. שײַנדעלע האָט נאָך אַלץ שפּאַזמירט, ביז אַ דאָקטער איז געקומען, האָט באַלד אין אַפּטייק געשיקט, און שײַנדעלע האָט זיך באַרואיקט, אַוועקגעלייגט קראַנק אין בעט מיט אַ פאַרבונדענעם קאָפּ. דערנאָך האָט דער דאָקטער אויך כאַצקל דעם מ ש ר ת פאַרבונדן זײַן צעביסענע האַנט און אים אַ צײַגעניש אַרויסגעגעבן, אַז ביז די וואונד וועט זיך אין גאַנצן ניט פאַרהיילן, איז ער ניט פייאיק צו קיין שום אַרבעט.

אידן זײַנען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען דערציילן די ניט געווײנ־לאַכע נײַעס, וואָס זיי האָבן מיט זייערע אויגן געזען און מיט זייערע אויערן געהערט. אין שטאָט האָט געקאָכט און געקלונגען.

אַז יאָסעלע כיענעס קען זײַן אַ ג נ ב, האָט מען נאָך געקענט גלויבן; נאָר אַז כיענע זאָל האָבן אַזאַ ה ע ז ה — ש ל מ ה׳ן און זײַן ווײַב קומען שילטן בײַ אים אין שטוב און נאָך מער — באַווײַזן אַזאַ ג ב ו ר ה צו צעברעכן אַ טײַערן שפּיגל פון הונדערט רובל און צעקאַלעטשען כאַצקל דעם מ ש ר ת, וואָס האָט אַ ג ב ו ר ה דעם געזינטסטן ק צ ב פון שטוב אַרויסצוואַרפן, — דאָס איז אַלעמען געווען אַ ח י ד ו ש נ פ ל א. און ווען מען דערציילט ניט, אַז מען האָט עס מיט די אייגענע אויגן געזען, וואָלט א פ ש ר קיינער ניט געגלויבט. ו ה א ר א י ה, אַז עס איז א מ ת, מען האָט כיענען אַרײַנגעזעצט, און זי זיצט.

עס האָבן זיך אַ פ י ל ו געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן כיענען גערעכט געגעבן, ניט ווײַל זיי האָבן געוואוסט פאַרוואָס, נאָר גלאַט אַזוי, ווײַל זיי האָבן ת כ ל י ת ש נ א ה פײַנט געהאַט ר׳ ש ל מ ה׳ן

און נאָך מער שײנדעלען; און די האָבן בײַנאַכט צו מעריב אין בית־המדרש, געמאַכט אַ גאַנץ געשפּרעך דערפון.

— הערט איר, אידן, — האָט יונה וואַסערטרעגער געזאָגט,— מילא כיענע מיט איר אינגל זײַנען פאַרפאַלענע; זײ זיצן פעסט, אָבער אויף ר׳ ברוך שמש מיט זײַן צווילינג איז אַן עלנד. איך האָב הײַנט אַן עמער וואַסער אַרײַנגעטראָגן און האָב געזען, ווי ער גיאַנ־טשעט זיך נעבאַך מיט די קינדער. ער האָט מיר געשוואָרן, אַז ער האָט נאָך אין זײַן מויל ניט געהאַט, ניט ער, ניט דאָס צווילינג. ער האָט אַפילו ניט געוואוסט, אַז זײַן ווײַב זיצט. איך האָב עס אים דערצײלט, און איך האָב געמײנט, אַז אָט ענדיקט ער זיך, אַזוי האָט ער זיך פאַרהוסט. אַז ער איז צו זיך געקומען, האָט ער נאָר געשריען: „איך האָב איר געזאָגט, זי זאָל זיך ניט גײן קריגן מיט אַ גביר!“ און ער איז אַפילו מצדיק את הדין אויף איר, נאָר אַ רחמנות איז אַ גרויסער.

— אידן, — האָט זיך אָפּגערופן ר׳ שואל דער שוחט, זײער אַ חשוב׳ער איד אין בית־המדרש, — מען טאָר אײן צד ניט אויסהערן! איר ווײסט דאָך: איך קום דאָך אַרײַן צו אונזער בעל־טאַקסע כמעט אַלע טאָג און קען אײַך זאָגן, אַז מעשה שהיה כך היה: כיענעס אינגל האָט געלערנט בײַ ר׳ בערלען, שײנדעלעס אינגל לערנט אויך בײַ ר׳ בערלען. פאַרשטײט איר מיך, האָט שלמה׳ס אינגל געבראַכט אין חדר אַ מעסערל; האָט כיענעס אינגל, זאָגט מען, גע׳גנב׳עט דאָס מעסערל; האָט שײנדעלעס אינגל צעבלוטיקט; האָט כיענע שײנדעלען אָנגעשאָלטן פאַר דעם; האָט זיך שלמה אײַנגעשטעלט פאַר זײַן ווײַב און געהײסן כאַצקלען, ער זאָל זי שלאָגן; האָט כאַצקל זי געשלאָגן, האָט כיענע צעבראָכן אַ שפּיגל. עד שנתגלגל הדבר און כיענע זיצט! אָט דאָס איז דער גוף־הענין, און דער טײַטש איז: ברוך מיט זײַן צווילינג, וואָס זײַנען לכל־הדעות ניט שולדיק, גײען אויס פשוט פון הונגער. און אַזוי ווי פדיון־שבויים איז גלאַט

א מצוה א גרויסע, בפרט אז די געפאַנגענע איז אַ ווייב פון א קראַנקן מאַן, אַ מאַמע פון קליינע עופֿות'לאַך, איז טאַקע אַ גרויסע זינד, מען זאָל זיי לאָזן שטאַרבן פאַר הונגער; על כן איז א יושר־גדול, אז אידן, וואָס קענען רעדן מיט א פּריץ, זאָלן טאַקע באַלד גיין צום פּריסטאַוו, דערציילן אים דעם גוף־הענין, גאָר אָן פּרושים, אַזוי ווי איך דערצייל אייך, און טאָמער דאַרף עם קאָסטן אַ פּאָר קערבלאַך, ער זאָל כיענען באַפרייען, איז אַ מצוה גדולה, אַז יעדער זאָל געבן וויפיל ער קען. איך גיב אַ גילדן.

— אויף להכעיס שיינדעלען, אַ מפּלה אויף איר, — האָט זיך אַרויסגעכאַפּט א קצב, — גיב איך צוויי גילדן. זאָלן אידן געבן כאָטש צו גילדן, וועט זיך צוזאַמענעמען עטלאַכע רובל.

אידן האָבן געגעבן, וויפיל איינער האָט געקענט, עס האָבן זיך געפונען אַ פּאָר, וואָס האָבן זיך אָנגענומען צו רעדן מיט'ן פּריסטאַוו, און מען איז אַוועק אין צירקל. דאָ האָבן זיי זיך דערוואוסט, אַז נאָך מיט אַ שעה פריער האָט דער פּריסטאַוו שוין אַרויסגעלאָזט כיענען מיט איר אינגל. פאַרוואָס, ווייס מען אַפילו ניט, נאָר מען דער־קלערט, אַז דער פּריסטאַוו, כאָטש זייער אַ שטרענגער פּריץ האָט פונדעסטוועגן קיין האַרץ ניט געהאַט צו האַלטן אָן אָרימע אידענע נעבאַך, מיט איר צעשלאָגן, צעבלוטיקט קינד איינגעשפּאַרט, בפרט, אַז ער האָט דערזען, אַז זי שפּייט מיט בלוט און איז טויט־קראַנק פון די קלעפּ, וואָס זי האָט ביי שלמה'ן געכאַפּט.

י.

די עטלאַכע רובל, וואָס מען האָט אין יענעם צו מעריב ביים עולם אין בית־המדרש צוזאַמענגעקליבן, זיינען שטאַרק צונוץ געקומען. כיענע האָט אַ גאַנצע וואָך נאָך דעם צוגעקראַנקט און האָט ניט געקאָנט אין גאַס אַרויסגיין עפּעס פאַרדינען; מיט די

עטלאַכע רובל האָט איר עלטער מײדל, אַ קינד פון צוועלף יאָר, וואָס זי האָט געהאַט מיט אַ יאָר פריער אַוועקגעגעבן צו אַ דאַמסקן שניידער, דאָס גאַנצע געזינדל ביים לעבן דערהאַלטן.

ש כ נ י ם פון אַרום פלעגן אַריינקומען זיך נאָכפרעגן אויף ביענעס געזונט, אַמאָל עפּעס אַריינברענגען פאַר די הונגעריקע קינדער, נאָר יעדעס מאָל זאָגן יאָסעלען מ ו ס ר, ווייזן אים, ווי די מאַמע איז איבער אים קראַנק, ווי עס וואָלט צו קיין אומגליק ניט געקומען, ווען ער, יאָסעלע, וואָלט ניט קיין ג נ ב געווען.

— מיין קינד איז ניט קיין ג נ ב ! — פלעגט ביענע יעדעס מאָל זאָגן. — איך בעט אייך, מאַכט אים קיין שלעכטן נאָמען ניט. וואָלט ער ב א מ ת אַ ג נ ב געווען, וואָלט איך אַ ד ר ב ה דערצו ניט געקומען ! — ביי די ווערטער פלעגן שטענדיק אירע טרערן זיך ווי וואַסער גיסן.

עס האָבן זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן ביענען געראַטן, זי זאָל זיך מ ש פּ ט׳ן מיט שוינדעלען, מיט ר׳ ש ל מ ה׳ן ; רופן אַ דאָקטער און ער זאָל אויפווייזן, אַז זי איז קראַנק און שפּייט מיט בלוט, ווייל מען האָט זי אין שטוב אַזוי געשלאָגן. און פאַר אַזאַ זאַך קענען זיי גיין אין סיביר. נאָר ביענע האָט געענטפערט : „זאָל זיי גאָט מ ש פּ ט׳ן ; ביי מענשן וועל איך גאָר נישט געווינען !“

אַז ביענע איז פון בעט אַראָפּ, צום ערשטן מאָל אויפ׳ן גאַס אַרויס, איז איר ערשטע זאַך געווען, צו גיין זוכן אַ נייעם ר ב י׳ן פאַר יאָסעלען. אומזיסט האָט זי יעדן מ ל מ ד געהייסן פרעגן ר׳ בערלען, צי האָט זי אים ניט ביז אַ קאָפּיקע אָפּגעצאָלט ? און זאָל ער זאָגן, צי איז טאַקע יאָסעלע אַזאַ ג נ ב, ווי דער נאָמען זיינער, וואָס נאָר שוינדעלע האָט אים אין שטאָט געמאַכט. עס האָט איר בעטן ניט געהאָלפן ; ווען ש כ ר - ל י מ ו ד, האָט בערל אָפן געזאָגט, אַז ביענע האָט אים א פּ ש ר נאָך מיט מער כ ב ו ד, ווי די רייכע, באַצאָלט ; נאָר וועגן דעם, צי איז יאָסעלע אַ ג נ ב, האָט ער גע- ענטפערט : „גלייכער, אַז מען שווייגט . . . אַ שאָד, עס האָט געקענט

פון אַזאַ קינד אַרויס אַ כ ל י, אַ אינגל." — כאַטש בערל האָט מיט זײַן ווערטל: „גלײַכער, אַז מען שווײַגט" א פ ש ר גאָר דעם ה י פ ו ך געמיינט, פונדעסטוועגן האָט קיין מ ל מ ד אַ פ י ל ו אַ ס פ ק - ג נ ב ניט געוואָלט אין ח ד ר אַרײַננעמען, ב פ ר ט, אַז אַלע ח ד ר-אינגלאַך האָבן שוין יאָסעלען געקענט, און וואו זיי פלעגן אים נאָר באַגעגענען, פלעגן זיי שרײַען: „יאָסעלע ג נ ב! אָט גייט דער מעסערל-ג נ ב!".

בײַ כיענען האָט דאָס צוגענומען דאָס לעצטע ביסל ח י ו ת.

לאָזן יאָסעלען אָנקומען צוריק צום טאַטן, ער זאָל מיט אים לערנען ווי אַמאָל, האָט זי ניט געקענט. ב ר ו ך, וואָס איז פריער צו יאָסעלען נישט מער געווען ווי אַ שטרענגער, בייזער פאָטער, איז איצט אים טאַקע אַ ש ו נ א אין לעבן געוואָרן: „איבער אים, איבער דעם פויער, איבער דעם ג נ ב וועלן מיר אַלע אין דער ערד אַרײַן אָן אַ צײַט!" — פלעגט ער וואָרטשען גאַנצע טעג. און כיענע פלעגט מוזן יאָסעלען מיטנעמען מיט זיך וואוהין זי גייט, אים ניט צו לאָזן אַליין מיט'ן טאַטן, וואָס האָט אַזאַ אומזיסטע ש נ א ה אויף אים. קריגן זיך אָדער אויס'ט ע נ ה'ן זיך מיט איר מאַן ווי אַמאָל האָט זי שוין קיין כ ו ח ניט געהאַט: דאָס רעדן איז איר שווער אָנגעקומען, און דער דאָקטער האָט געזאָגט, אַז יעדעם קריגן און אויפרעגן זיך איז איצט פאַר איר אַ גרויסע ס כ נ ה.

נאָר ווי אַזוי האָט זי געקענט ניט אויפגערעגט זײַן? אויפ'ן גאַס פלעגן איר, צוליב איר קינד, נאָכלויפן קליינע ח ד ר-אינגלאַך און שרײַען: „אָט גייט יאָסעלע ג נ ב, יאָסעלע מעסערל-ג נ ב!" און אַמאָל ניט זשאַלעווען זי מיט איר קינד צו באַוואַרפן מיט בלאָטע, מיט שטיינער. און איינמאָל האָט איר אַ גאַנץ שיינע באַלעבאָסטע, בײַ וועלכער כיענע פלעגט ד ו ו ק אַ אָפּט פאַרדינען עטלאַכע גילדן, אָפן געזאָגט, אַז זי האָט אויף איר שטאַרק פאַריבל, וואָס זי קומט צו איר מיט איר יאָסעלען.

— איר זײַט טאַקע ניט שולדיק, כיענע קרוין, — האָט יענע זי געטרייסט, — נאָר וועלכע מאַמע קען ע ר ב זײַן פאַר איר קינד?

קוים האָט עס שוין אַזאַ נאַטור, איז פאַרפאַלן! אַ גרויסער קען זיך אָפּהאַלטן אַמאָל, זאָגט מײַן מאַן, אַ קלײַן קינד קען עס ניט, און מאַכט זיך אים וואָס צוצונעמען, וועט עס צונעמען, מעגן טויזנט מאַמעס זײַן דערבײַ.

כיענע איז אַזוי פאַרקלעמט געוואָרן פון די רייד, אַז זי האָט ב א מ ת ניט געקענט אַ וואָרט אויסרעדן; זי האָט נאָר די אויגן פול פון טרערן צום הימל אויפגעהויבן און דאָס האַרץ אירס האָט געשריען: „ענטפער, גאָט, מײַן אָרים, עלנד קינד; דו ווייסט דאָך דעם א מ ת!“

איינמאָל אין דער פרי האָט דער דעסיאַטניק כיענען אַרײַנגעטראָגן אַ פּאַוויעסטקע: „מען רופט זי מיט איר יאָסעלען אין געריכט“ — האָט דער גאָרדאַוואָי געזאָגט און האָט פאַרלאַנגט, כיענע זאָל אונטערשרײַבן די אַנדערע העלפט פון דער פּאַוויעסטקע.

כיענע האָט די פּאַוויעסטקע אַרײַנגעטראָגן צום ש כ ן, וועלכער האָט זיך פאַר איר אונטערגעשריבן און איר דערקלערט, אַז מען באַשולדיקט זי, וואָס זי האָט אַ סקאַנדאַל געמאַכט בײַ ש ל מ ה אײַזנהערץ אין שטוב, צעבראָכן אַ שפּיגל און צעקאַליעטשעט דעם מ ש ר ת; ח ו ץ דעם באַשולדיקט מען זי מיט איר אינגל יאָסעלע פאַר פאַרשידענע ג נ ב ו ת.

כיענע איז אַ פ י ל ו בלאַס און דערשראָקן געוואָרן, נאָר באַלד האָט זי מוט געפונען און געזאָגט:

— זאָל זײַן אַזוי! וואָס וועט מיר דער ריכטער טאָן? צוויי מאָל שטאַרבט מען ניט, און איינמאָל קען מען ניט אויסמײַדן!... מײַן טויט, ווי איך זע, איז שוין אַ בלויז ניט ווײַט; איך האָב שוין קײַן האַרץ ניט, קײַן לונגען ניט, איך פיל יעדע מינוט, ווי איך גיי אויס ווי אַ ליכט. און וואָס זאָל איך מיך קימערן וועגן זיך? מ ס ת מ א איז מיר דאָך אַזוי באַשערט!... זאָל מײַן מ ל א ך - ה מ ו ת שיינדעלע זײַן... זאָל זי די מ צ ו ו ה האָבן אָפּצונעמען אַ ווײַב פון אַ קראַנקן מאַן, אַ מאַמען פון קליינע ע ו פ ה׳לאך נעבאַך פאַר דער צײַט! איך פאַרגין איר גערן די מ צ ו ו ה, און זאָל זי איר בײַשטיין

צו דעם קומענדיקן יום־הדין, צום ונתנה־תוקף, ריבונו־של־עולם!

עס האָבן זיך געפונען מענשן, וואָס האָבן כיענען שטאַרק צוגערעדט, זי זאָל גיין צו ר׳ שלמה׳ן, צו שיינדעלען, צופאַלן מיט טרערן און בעטן, זיי זאָלן רחמנות האָבן, איר מוחל זיין, עס זאָל צו אַ געריכט ניט אָנקומען. נאָר כיענע האָט געענטפערט: „פאַר גאָט דעם לעבעדיקן פאַל איך אַלע מינוט מיט אַ צעבראָכענעם האַרצן און אַנידערגעשלאָגן, ער זאָל מיר מוחל זיין מיינע זינד און דערלענגערן מיינע יאָרן, איך זאָל נאָך קענען מיינע קינדער אַ מאַמע זיין, כאָטש ביז איך וועל זיי אויף די פיסלאַך שטעלן; צו אים שרייט מיין האַרץ, ער זאָל מיין יאָסעלען באַשיצן פון אַלדאָס שלעכטס, און נאָך מער פון שלעכטע מענשן, וואָס האָבן אים אַזאַ שלעכטן שם געמאַכט. און אַז ער ענטפערט מיר ניט, וואָס קען מיר די זינדיקע גראָבע שיינדעלע ענטפערן? ערגער ווי שלעכט קען מיר שוין ניט ווערן, זאָל איך כאָטש פאַר מיין טויט וויסן, אַז איך האָב זיך פאַר דער עבודה־זרה ניט געבוקט...״

עס האָבן זיך אַפילו געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן אויף זיך די מצווה גענומען ר׳ שלמה׳ן אַליין צו בעטן פאַר דער קראַנקער אָרימער כיענען, ער זאָל איר מוחל זיין, אָדער אַזוי ביים רב איר אַ פּסק אַרויסגעבן און ניט צולאָזן, מען זאָל זי דורכ׳ן געריכט באַשטראָפן, אים דערמאָנט, אַז זי איז פאָרט אַ בת־טובים, ר׳ יאָסעלע מגיד׳ס אַ טאָכטער, אַלע מאָל אַ פרומע, גוטע און ערלאַכע אשה געווען; אים דערציילט, אַז פון יענעם טאָג אָן שפּייט זי מיט בלוט: כאַצקל האָט איר די לונגען אָפּגעשלאָגן, און זי האָט שוין פאַר איר העזה כפל כפלים געהאַט. נאָר ר׳ שלמה האָט געענטפערט: „יעדער איז אַ בעל דעם אַנדערן צו היפּסן זיין אַ גוטער! שטעלט אייך אָבער פאָר. ווען כיענע וואָלט עס אייך געטאָן און ניט מיר, וואָלט איר דען ניט נאָך טויזנט מאָל ערגער געוועזן געגן איר ווי איך? אַ העזה אַ ביסל צו קומען צו

מיר אין שטוב אַרײַן שילטן מײַן װײַב מיט טויטע ק ל ל ו ת פאַר מיר אין די אויגן! פאַרוואָס? וואָס איר אינגל איז אַ ג נ ב! און נאָך ווייניק אירע ק ל ל ו ת, כאַפּט זי אַ לײַכטער און צעברעכט מיר אַ טײַערן שפּיגל, מאַכט מיר אָן אַ ה ז י ק איבער הונדערט רובל, און איך זאָל, ווילט איר, איר נאָך זאָגן: אַ דאַנק, כיענע, איר האָט שײַן ג ע׳ד ר ש׳נט? ניין, אָנלערנען מוז מען אַזעלכע ק ב צ נ י ם, זיי זאָלן וויסן, ווי ד ר ך ־ א ר ץ צו האָבן פאַר אַ באַלעבאָס; ת ר ב ו ת דאַרף מען זיי לערנען, די הינט: הײַנט שענקען כיענען, וועט מאָרגן קומען זעליקל שוסטער, פּיניע שנײַדער און איציקל שמיד און מיר אויפ׳ן קאָפּ אַרויפקריכן... זאָלן, אַ ד ר ב ה, די ק ב צ נ י ם, די הינט, זען, אַז איך האָב קײַן ר ח מ נ ו ת ניט אַ פּ י ל ו אויף אַן א ש ה, אַז איך קוק ניט אַ פּ י ל ו, וואָס זי איז אַ ב ת ־ ט ו ב י ם, און זאָלן זיי וויסן, אַז מען טאָר קײַן שײַגאָץ ניט זײַן געגן אַ אידן אַ נ ג י ד!"

כיענע האָט זיך צום געריכט צוגעגרייט: ניט ט ע נ ו ת האָט זי צוגעגרייט, ניט אַדוואָקאַטן האָט זי געדונגען, נאָר דאָס עלטערע מיידל אירס האָט זי פּונ׳ם שנײַדער אָפּגענומען, זאָל זי כאָטש האָבן, ווער עס זאָל פאַר איר מאַן און די אָרימע קינדער אַ מאָל אָפּקאָכן אַ וואַרמעס, אַז עס וועט זײַן פון וואָס צו קאָכן. פאַר זיך האָט זי אין געריכט גייענדיק נישט מער מיטגענומען, ווי איר „ק ר ב ן ־ מ נ ח ה", אַ ס ל י ח ה און ת ח י נ ו ת אַ גאַנצן פּאַק.

— זײַט געזונט אַלע, — האָט זי ווײנענדיק זיך געזעגנט מיט איר פאַמיליע, — איך גיי א ו ו ד א י זיצן; אַ ברייטע טיר אַרײַן, אַ שמאָלע אַרויס! גאָט ווייס, צי וועל איך דערלעבן נאָך אַמאָל צו מײַן היים צו קומען? אין זײַנע הענט גיב איך אײַך איבער, זאָל ער אויך אײַער מוטער זײַן, ווי ער איז דער אײנציקער פאָטער פון אַלע י ת ו מ י ם! איר זײַט אַלע, אַ פּ י ל ו דער קראַנקער טאַטע אײַערער, לעבעדיקע י ת ו מ י ם! ער וועט אויף אײַך זיך דערבאַרימען; האָב איך געגן אים געזינדיקט, זאָל ער מיך אַליין שטראָפן; איך וועל

ניט זאָגן, אַז זײַן מ ש פּ ט איז אומגערעכט ח ל י ל ה. נאָר אײַך, עלנדע לעבעדיקע י ת ו מ י ם, זאָל ער ניט פאַרלאָזן, פון אײַך זײַן ח ס ד און ר ח מ י ם ניט אַראָפּנעמען... זײַט אײַך אַלע געזונט!

און נאָכדעם ווי זי האָט זיך איבער אירע קינדערס וויגעלע אויסגעוויינט, די קינדער גוט אָנגעקושט, דער עלטערער מיידל אָנגעזאָגט און זי אָנגעבעטן, זי זאָל אויפּפּאַסן דעם טאַטן, היטן די קינדער, האָט זי גענומען יאָסעלען פאַר'ן האַנט, אַ קוש געטאָן די מ ז ו ז ה, און איז אַוועק אין סוד. גאַנצע דרײַ ש ע ה איז כיענע געזעסן און געוואַרט, ביז מען האָט זי אַרויסגערופן. ניט ש ל מ ה, ניט זײַן ווײַב האָבן זיך דאָ געזען; נאָר ר' בערל דעם מ ל מ ד, זײַן ווײַב, און נאָך אַנדערע אידן האָט דאָ כיענע באַמערקט, און זי האָט זיך נאָר געוואונדערט, וואָס שוינדעלע איז ניטאָ. ענדלאַך האָט דער ריכטער אָנגעהויבן לייענען דעם פּראָטאָקאָל פון קוואַרטאַלנעם און ש ל מ ה דעם ב ע ל - טאַקסעם זשאַלאָבע. כיענע האָט זיך גוט צוגעהערט.

— זײַט איר זיך מ ו ד ה אין דעם, וואָס מען באַשולדיקט אײַך? — האָט דער ריכטער געפרעגט, אַז ער האָט געענדיקט דאָס לייענען.

— איך בין מ ו ד ה, — האָט זי געענטפערט, — אַז איך האָב שוינדעלען געשלאָגן בײַ איר אין שטוב, פאַרוואָס זי האָט מײַן אָרים קינד געשלאָגן און צעבלוטיקט. איך בין אַ מאַמע, הער ריכטער, און זאָל מען מיר ווײַזן ערגעץ אַ מאַמען, וואָס וועט לאָזן איר קינד אַזוי שלאָגן און צעבלוטיקן און ניט טאָן דאָס אײגענע. וואָס איך האָב געטאָן, וועל איך איר אַ שפּײַ טאָן אין פּ נ י ם און זאָגן: „דו ביסט קיין מאַמע ניט!“

— און דעם שפּיגל האָט איר צעבראָכן? — האָט דער ריכטער געפרעגט.

— ניט דעם שפּיגל האָב איך געוואָלט צעברעכן. עס טוט מיר טאַקע וויי דאָס האַרץ אויף אַזאַ שאָדן! — האָט זי געענטפערט. —

צעבראָכן האָב איך געוואָלט כאַצקל מ ש ר ת זײַן קאָפּ, וואָס ער האָט זיך ווי אַ בייזער הונט אויף מיר און אויף מײַן קינד געוואָרפֿן, ווײַל זײַן שײַנער באַלעבאָס, האָט אים אַזוי געהייסן.

— ווייסט איר דען ניט, אַז מען טאָר ניט יענעם אַ קאָפּ צע־שלאָגן? — האָט ווידער דער ריכטער געפרעגט.

— פאַרוואָס זאָל איך עס ניט וויסן? איך ווייס גאַנץ גוט, — האָט זי מיט פײַער אָנגעהויבן רעדן, — איך ווייס, אַז מען טאָר אויף קיינעם אַ האַנט אַ פ י ל ו ניט אויפהייבן. און זאָל די גאַנצע וועלט זאָגן, צי האָב איך, זינט איך לעב, אויף וועמען עס איז אַמאָל אַ האַנט אויפגעהויבן? זאָגט, אידן, — האָט זי זיך צום פּובליקום גע־ווענדט, — וואָס שווייגט איר? איר האָט טאַקע אַלע מ ו ר א פאַר שיינדעלען? — דער ריכטער האָט איר אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז זי מוז נאָר מיט א י ם רעדן, און דאָס פּובליקום האָט קיין רעכט ניט צו ענטפערן, כ ל ־ ז מ ן ער פרעגט ניט.

— זאָל זײַן אַזוי! — האָט זי צוגעגעבן. — אָבער זאָל מיר דער הער ריכטער זאָגן: וואָס וואָלט דער הער ריכטער טאָן, אַז אויף אים וואָלט זיך גאָר ניט געריכט אַרויפוואַרפן אַ בייזער הונט אַ גרויסער, וואָס קען אים אויף שטיקער צערײַסן?

— אָבער אויף אײַך איז ניט אַ הונט אָנגעפאַלן, נאָר אַ מענש! — האָט דער ריכטער געענטפערט.

— אַ מענש... א מ ת אַ מענש! — האָט כיענע ביטער איבער־געריסן. — מענשן אָבער זענען דאָ, זאָל מיך גאָט ניט שטראָפן פאַר מײַנע רייד, אַ ס ך בייזערע און ערגערע פאַר הינט!... און אַז איך בעט גאָט אַלע טאָג אין דער פרי: ער זאָל מיך אָפּהיטן פון אַ שלעכטער באַגעגעניש, בעט איך אים ניט, מיך מ צ י ל צו זײַן פון אַ בייזן הונט, נאָר פון אַ שלעכטן ש כ ן, פון אַ שלעכטן ח ב ר און פון אַ שלעכטן מענשן. הער ריכטער! בעסער וואָלטן מיך באַ־געגנט בײַ שיינדעלען אין שטוב צען בייזע הינט, אײדער איין כאַצקל... און דער כאַצקל איז אויך אַ מענש? אים טאָר מען אויך ניט וואַרפן

אַ לײַכטער אין קאָפּ, װען ער פּאָלט אָן אויף אַן אומגליקלאַכער, אָרימער שװאַכער פּרוי, װאָס האָט קײנמאָל אַ װאָרט מיט אים ניט אויסגערעדט?

דער ריכטער האָט געשװיגן, נאָר געשריבן, עטלאַכע מינוט כ ס ד ר געשריבן.

— ח ו ץ דעם שפּיגל, װאָס איר האָט צעבראָכן, און דעם סקאַנדאַל, װאָס איר האָט געמאַכט, — האָט דער ריכטער געזאָגט װײַטער, — באַשולדיקט זיך אײַער צװעלף־יעריק אינגל אין עטלאַכע ג נ ב ו ת. אײנמאָל האָט מען אים פאַר׳ן האַנט געכאַפּט בײַ זײַן ר ב י׳ן בערל שאַץ געלט ג נ ב׳ענענדיק; נאָך עטלאַכע מאָל — בײַ זײַן װײַב פאַרשידענע שטוביקע זאַכן, און דערנאָך — בײַ ש ל מ ה אײַזנהערצס אַ קלײן אינגל פון זיבן יאָר אַ מעסערל אַ טײַערס און בײַ נאָך אַנדערע — פאַרשידענע געגנשטאַנדן. און איר באַשולדיקט זיך, װאָס איר האָט געװאוסט פון די אַלע ג נ ב ו ת און האָט זיך בײַ אײַער אינגל צוגענומען און די ג נ ב ו ת באַהאַלטן. זײַט איר זיך אויף דעם אויך מ ו ד ה?

— הער ריכטער, — האָט כיענע מיט פײַער געענטפערט, — װאָס איך האָב געטאָן, האָב איך ניט געלײקנט און אויך געזאָגט, פאַר װאָס איך האָב אַזוי געטאָן. פון ג נ ב ה װײס איך ניט, און מײַן קינד אויך ניט. דאָס איז אַ ליגן! אַ ר א י ה, אַז דאָס איז אַ ליגן, אַז די ש ו נ א י ם מײַנע האָבן אײַך געשריבן, אַז מײַן יאָסעלע איז שוין צװעלף יאָר. זאָל דער הער ריכטער אַלײן זען זײַער א מ ת. אָט איז מײַן קינד, צי איז אים מער װי זיבן יאָר? א מ ת איז, אַז ניט װיסנדיק װאָס ער טוט, האָט ער זײַן הונגעריקער אָרימער מאַמען אַמאָל געבראַכט פון ח ד ר פופּציק קאָפּיקעס און האָט געזאָגט, ער האָט דאָס געפונען. מײַן מאַן האָט באַלד דערקענט, אַז דאָס איז ניט געפונענע, און װען איך רײַס אים ניט אַרויס פונ׳ם טאַטנס הענט, װאָלט ער שוין פאַרשפּאַרט דאָ צו זײַן!... איך אַלײן האָב מײַן ליב קינד אויך געשלאָגן, געביסן, געריסן! איך בין װילד און מ ש ו ג ע

געוואָרן אין יענער ר ג ע פון דער מ ח ש ב ה, אַז מײַן קינד איז אַ ג נ ב. איך האָב אים אין ח ד ר אַוועקגעשלעפּט, דעם ר ב י׳ן זײַן געלט אין האַנט אָפּגעגעבן און אַלײן אים פאַר די פּיסלאַך גע־האַלטן, ב ע ת דער ר ב י האָט אים פאַר זײַן נאַרישקײַט געשמיסן ערגער, ווי מען שמײַסט אַן אַרעסטאַנט, ביז איך בין אין ח ל ש ו ת געפאַלן. זאָל אַ ד ר ב ה, זײַן ר ב י זאָגן, צי זאָג איך אַ פ י ל ו אײן וואָרט ליגן? וואו איז ער? איך האָב אים דאָ ערשט געזען. ר׳ בערל, — האָט זי זיך ווידער צום פּובליקום געקערט, — פאַרוואָס זאָגט איר ניט דעם א מ ת?

— ער וועט באַלד זאָגן, — האָט זי דער ריכטער באַרואיקט,

— איך וועל אים באַלד פרעגן. נו, און פון אַנדערע ג נ ב ו ת?

—פון קײַן שום אַנדערע ג נ ב ו ת ווײס איך ניט, הער ריכטער, איך זאָל אַזוי פון מײַן אָרימקײַט און ווײטיק אין האַרצן ניט וויסן!

דער ריכטער האָט געהײסן אַרײַנרופן אײנעם פון די ע ד ו ת, דאָס איז די קרעמערן געווען, צו וועלכער די ר ב י׳צן פלעגט יאָסעלען שטענדיק שיקן קויפן. און זי האָט דערצײלט, אַז בײַ איר אין קרעמל פלעגט מען שטענדיק ג נ ב׳ענען: אַמאָל קאָנפעקטלאַך, אַמאָל טײַערע ס ח ו ר ו ת, און אַ פ י ל ו פון טישקעסטל פלעגט זײער אָפט געלט פעלן. נאָר זי האָט קײנמאָל ניט געקלערט, אַז דאָס קען דער יאָסעלע ג נ ב׳ענען, ווײַל ער פלעגט זיך פאַרשטעלן פאַר אַ נעבאַכל, וואָס קען קײַן צוויי ניט צײלן. נאָר זינט זי האָט זיך דערוואוסט, אַז ער האָט בײַ זײַן ר ב י׳ן אַלײן געקענט געלט ג נ ב׳־ ענען, איז איר רעכט געוואָרן, און זי האָט אים געהיט, ווי מען היט זיך פאַר פײַער! קען מען זיך אָבער פון אַ ג נ ב אײַנהיטן? — האָט די קרעמערן ב ת מ י מ ו ת געפרעגט. — מען ג נ ב׳עט ווײַטער, און עס פעלט מיר נאָך איצט מער און גרעסערע זאַכן. און דאָס איז אַליץ זײַן אַרבעט.

— געכאַפּט פאַר׳ן האַנט מיט עפּעס אַ ג נ ב ה האָסטו אים אַמאָל? — האָט דער ריכטער געפרעגט.

— אַז איך וואָלט אים פאַר'ן האַנט געכאַפּט, וואָלט ער שוין, דאַכט זיך, פאַרשפּאָרט נאָך אַמאָל צו ג נ ב'ענען! — האָט די קרעמערן געענטפערט. — דערפאַר טאַקע בין איך דאָך אין כ ע ס אויף אים, וואָס איך קען אים ניט כאַפּן!

— איר מעגט זיך זעצן. — האָט דער ריכטער צו דער קרעמערן געזאָגט און האָט די איבעריקע ע ד ו ת געהייסן אַריינרופן.

די איבעריקע ע ד ו ת האָבן געזאָגט, אַז די גאַנצע שטאָט ווייס שוין פון לאַנג, אַז יאָסעלע איז אַ ג נ ב, רייסט פון די הענט, און אַז ער גייט אין גאַס, לויפן אים נאָך אינגלאַך און שרייען: „יאָסעלע ג נ ב!". אַ פּאָר האָבן נאָך דערציילט, אַז ביי זיי אַליין האָט מען אַ פּאָר מאָל קלייניקייטן גע'ג נ ב'עט. זיי האָבן דעם ג נ ב געכאַפּט, אים אָנגעשלאָגן, און דאַכט זיך, דאָס איז געווען יאָסעלע, אַקוראַט געדענקען זיי אָבער ניט. דער ריכטער האָט געפרעגט: ווען? וואָס? ווי אַזוי? און פון זייער שטאַמלען, פּאַראיקן זיך אי'ן די רייד, האָט מען אַרויסגעזען, אַז דאָס זיינען גלאַט אָנגעשטעלטע ע ד ו ת דריי פּאַר אַ רובל, און ער האָט זיי געהייסן זיך זעצן.

ענדלאַך האָט מען אַריינגערופן ר' בערלען. ביי כיענען האָבן זיך די אויגן אָנגעצונדן. נ י כ ר געווען, אַז אויף זיינע עדות האָט זי איר גאַנצע האָפנונג געהאַט. נאָר ר' בערל האָט זיך אָפּגעקערט פון איר, זי זאָל אים אַזוי שאַרף אין די אויגן ניט אַריינקוקן, און האָט דערציילט, אַז כאָטש ער האָט יאָסעלען ח ו ץ יענע 50 קאָפּיקעס קיינמאָל מיט אַ ג נ ב ה אין האַנט ניט געכאַפּט, קען ער פונדעסט-וועגן ניט זאָגן, אַז ער איז ניט קיין ג נ ב. וואָרים ער האָט זיך אַליין מ ו ד ה געווען, אַז ער האָט גע'ג נ ב'עט דאָס מעסערל און ערגעץ באַהאַלטן; און נאָכדעם, אַז ער האָט אים פון ח ד ר אַרויסגעטריבן, האָט זיך זיין ווייב ערשט אַרומגעקוקט, אַז איר פעלט אַ ס ך שטוביקע זאַכן. נאָר ער איז אויף אים מ ל מ ד ז כ ו ת, ווייל ער ווייס, אַז דאָס קינד איז כ מ ע ט אַלע מאָל אַ הונגעריקער גאַנצע טעג אין ח ד ר געזעסן, און הונגער קען ברענגען צו אַלץ.

— ר׳ בערל!—האָט כיענע אַ געשריי געטאָן ניט מיט איר קול, און מען האָט געזען, ווי אַלע אירע גלידער האָבן אַ ציטער געטאָן. — איר האָט מורא פאַר שוינדעלען צו זאָגן דעם אמת, וואָס איר ווייסט, זי זאָל אייך ניט מאַכן אויס מלמד, פאַרוואָס האָט איר קיין מורא ניט פאַר גאָט אַזאַ ליגן צו זאָגן? פאַר גאָט, ר׳ בערל, וואָס ווייס דעם אמת און וואָס קען אייך מאַכן פאַר אויס „ר׳ בערל״? דערמאָנט אייך נאָר, אַז איר באַגראָבט איצט אַן אָרים אומשולדיק קינד! אַז עס גייט אַ יום-הדין, אַז אָט באַלד וועט איר שטיין פאַר דעם, וואָס זעט, וואָס טוט זיך איצט אין הארצן אייערן... זאָגט דעם אמת!

ר׳ בערל האָט געשוויגן.

— איר שווייגט? גוט, איר האָט מיך און מיין קינד באַגראָבן.— האָט כיענע ווידער אָנגעהויבן. — איר וועט אייך פון דאַנען אהיים אוועקגיין, צו אייער ווייב, צו אייערע קינדער, און איך מיט מיין אומשולדיק קינד — ווי די גנבים גלייך אין אַסטראָג. נאָר עס הערט גאָט און זאָל דער גאַנצער עולם דאָס הערן, אַז מיט אַ סך אַ ריינערן הארצן גייען מיר אין אַסטראָג אַריין, ווי איר — אין אייער היים!...

נאָך ערגער פאַר בערלען האָט זיין ווייב געזאָגט. מיט ניין מאָס רייד האָט זי אויסדערציילט, וואָס פאַר אַ טייערע פרוי שוינדעלע איז: אַז זי האָט אַ גוט הארץ און קען אַפילו ניט זען, ווי אַ קינד מאַכט אַ קרומע מינע פאַר איר. און באמת האָט שוינדעלע יאָסעלען נישט מער ווי אַ גלעט געטאָן. אַי אים האָט אָנגעהויבן גיין בלוט פון נעזל, ווייס זי אַליין ניט, ווער ס׳איז שולדיק אין דעם. איר איז אדרבה אַ גרויסער חידוש געווען, — האָט די רבי׳צן ווייטער דערציילט, — ווי אייגנגעהאַלטן שוינדעלע איז, אַז כאָטש יאָסעלע האָט געג״נ ב׳עט דאָס מעסערל (וואָס זי האָט אַליין געהערט, ווי ער האָט זיך מודה געווען, זי זאָל אַזוי הערן בשורות גוטע אויף איר און אויף כלל ישראל; און אַ גנב איז ער, וואָס

רײַסט פּ ש ו ט פון די הענט אַרויס! פונדעסטוועגן האָט אים שײַנ־דעלע מער ווי אַ גלעט נישט געטאָן און נאָר געבעטן: מען זאָל אים מער אין ח ד ר נישט האַלטן.

דער ריכטער האָט זי אַ פּאָר מאָל דערמאָנט, אַז זי זאָל רעדן צו דער זאַך און ניט דערצײַלן קײַן מ ע ש י ו ת, וואָס געהערן ניט גלײַך צום מ ש פּ ט; נאָר די ר ב י׳צן האָט אירם געטאָן און ווײַטער־דערצײַלט, ווי אַזוי זי ווייס, אַז יאָסעלע איז אַ ג נ ב, אַ ווײַסל פון אויג. כיענע האָט עס רואיק געהערט, אָבער אַ פּ י ל ו אַ וואָרט נישט געענטפערט.

— האָט איר נאָך אַ פּ ש ר וואָס צו באַמערקן? — האָט דער ריכטער כיענען געפרעגט.

— צו באַמערקן האָב איך, הער ריכטער, אַז ערשט דאָ אין געריכט האָב איך אײַנגעזען, ווי נידעריק, ווי פאַלש מענשן קענען זײַן; ערשט דאָ האָב איך דערקענט, אַז אַן אָרימע פרוי איז נאָך שוואַכער ווי אַ פליג, מיט אַזאַ ג ב י ר ה ווי שײַנדעלע זיך צו מ ש פּ ט׳ן. מער צו רעדן האָב איך ניט.

— טאָמער ווילט איר זיך ווי עס איז אויסגלײַכן צווישן זיך און ש ל ו ם מאַכן פאַר דעם סקאַנדאַל און צעבראָכענעם שפּיגל? — האָט דער ריכטער געפרעגט.

— איך פאַרשטײ ניט ווי אַזוי? — האָט כיענע איבערגעפרעגט.

— מ ח י ל ה בעטן, ל מ ש ל, ש ל מ ה׳ן מיט זײַן ווײַב, אָדער אַזוי ווי עס איז דורכקומען.—האָט דער ריכטער געדולדיק דערקלערט.

— איך זאָל נאָך שײַנדעלען מ ח י ל ה בעטן? מ ח י ל ה בעטן, פאַר וואָס זי האָט מײַן אָרים קינד געשלאָגן, צעבלוטיקט און איבער׳ן גאַנצן שטאָט אים אַזאַ שלעכטן ש ם געמאַכט, אַז קײַן מ ל מ ד וויל אים אין ח ד ר ניט אַרײַננעמען? מ ח י ל ה בעטן ר׳ ש ל מ ה׳ן, וואָס ער האָט אָנגערײַצט אויף מיר זײַן ווילדן מ ש ר ת, און ער האָט מיך געבראַכט דעם שפּיגל צו צעברעכן און האָט מיר דערנאָך די לונגען אָפּגעשלאָגן? נײַן, הער ריכטער, וואָס מיט מ י ר

וועט געשעהן, אַרט מיך ניט אַזוי שטאַרק; אָבער דעם צ ע ר פון מײַנע קלײנע עלנדע קינדער, ווען איך וועל שטאַרבן צוליב דעם פאַר דער צײַט, דאָס איז מײַן גאַנצע ד א ג ה; און די ד א ג ה וויל איך פאַר גאָט דעם ד י ן א מ ת ברענגען, ווען מײַן ש ע ה וועט קומען... ווי זאָל איך פאַר א י ם, וואָס זעט מײַן האַרץ, אַזוי פאַלש זײַן און בעטן, כ ל ו מ ר׳שט, מ ח י ל ה מײַנע ר ו צ ח י ם און די ר ו צ ח י ם פון מײַן גאַנצער פאַמיליע דער אומגליקלאַכער? איך בעט אײַך, הער ריכטער, מ ש פ ט מיך! באַשטראָפט מיך, ווען איר דערקענט, אַז איך בין שולדיק! — און אויפ׳ן הימל מיט איר האַנט ווײַזנדיק, האָט זי ווײַטער געזאָגט: — אָבער דאָרטן אויבן, בײַ גאָט דעם לעבעדיקן, איז אויך דאָ אַ מ ש פ ט!... און אויף זײַן מ ש פ ט האָף איך איצט מער ווי אַלע מאָל!...

— און וואָס זאָגט איר? — האָט דער ריכטער געפרעגט דעם אַדוואָקאַט שײַנדעלעס.

— איך בין באַפאָלמעכטיקט נאָר אַ מ ש פ ט צו בעטן. אַזעלכע נידעריקע פרויען, וואָס האָבן אַ ה ע ז ה, דעם געערטסטן מענשן אין שטאָט אַזאַ סקאַנדאַל צו מאַכן, אַזאַ ערנסווירדיקע פרוי ווי שײַנדעלע אַזוי נידעריק צו זידלען און שילטן בײַ איר אין שטוב — אַזעלכע פאַרדינען אין קײן פאַל קײן ר ח מ נ ו ת; און איך בעט וואָס שטרענגער זי צו באַשטראָפן.

כיענע, וואָס האָט די גאַנצע צײַט אומרואיק אַלץ געוואַרט, שײַנדעלע זאָל נאָך קומען דאָ געגן איר ט ע נ ה׳ן, האָט זיך גאָר ניט פאַרגעשטעלט, אַז דער, וואָס שטײט דאָ רעכטס לעבן שטענדער, מישט זיך אַרײַן, פרעגט איבער די ע ד ו ת און פאַרריכט, וואָס זײ דערזאָגן ניט, איז אַן אַדוואָקאַט פון שײַנדעלעס זײַט. זי האָט געמײנט — דאָס איז אויך אַזאַ מין ריכטער. נאָר איצט, אַז זי האָט דערהערט, ווי ער שטעלט זיך אַזוי אײַן פאַר שײַנדעלעס כ ב ו ד, האָט זי אַ געשרײ געטאָן: „הער ריכטער! ווער איז דער? אים זע איך דאָס ערשטע מאָל אין מײַן לעבן. וואָס וויל ער פון מיר!“

דער ריכטער האָט איר געדולדיק דערקלערט דעם אַדוואָקאַטס ראָלע דאָ.

— אַזוי? — האָט כיענע איבערגערעדט. — האָב איך ביז איצט נאָר אין ט ע ו ת געלעבט. איך האָב געהערט רעדנדיק פון אַדוואָ־קאַטן, וועלכע ט ע נ ה'ן פאַר דעם, וואָס מען ברויך פאַר'מ ש פ ט'ן, און זיינען פאַר אים אַ מ ל י ץ - י ו ש ר אין געריכט. ערשט איצט זע איך, אַז אַן אַדוואָקאַט קען אויך זיין אהער און אהין... באַצאָלט אים איינער פון ט ר ף כ ש ר מאַכן, מאַכט ער פון ט ר ף כ ש ר, באַצאָלט אים אַן אַנדערער פון כ ש ר ט ר ף מאַכן, איז אויך רעכט... אַזוי ווייזט דאָך דאָס אויס!...

דאָס פובליקום האָט אָנגעהויבן צו לאַכן, דער ריכטער האָט זיך אָנגעבייזערט.

— אַ ו ו ד א י איז גרינגער מיט פרעמדע הענט צו באַגראָבן, אײידער זיך אַליין פאַטשקען ביי דער ק ב ו ר ה פון אַן אָרימער פרוי מיט איר געזינדל! — האָט כיענע מיט אַ ביטערן געלעכטערל ווידער אָנגעהויבן. — דער נ ג י ד קען זיך אַלץ פאַרגינען: האָט ר' ש ל מ ה געוואָלט מיך גוט אָנשלאָגן, האָט ער געהייסן זיין מ ש ר ת כאַצקל, ער זאָל מיך פון אַלע טרעפ אַראָפוואַרפן. ווייל ער איצט מיך קוילן, האָט ער זיין אַדוואָקאַט... צו וואָס ברויך ער זיינע כ ש ר'ע הענט מיט מיין בלוט איינריכטן, אַז פאַר געלט באַקומט מען אַ ש ו ח ט אויף ט ר ף ווי, אויף כ ש ר? ! דאָס פאַרשטיי איך גאַנץ גוט, הער אַדוואָקאַט. נאָר דאָס פאַרשטיי איך ניט: ווי קענט איר, וואָס איר קענט מיך ניט און ווייסט מיך ניט; וואָס אין אײער לעבנס־טאָג האָט איר קיינמאָל אין מיין פינסטער שטיבעלע ניט אַריינגעקוקט, ניט געזען, אין וועלכער אָרימקייט און ד ח ק ו ת איך לעב מיט מיין אָרים געזינדל; ווי קענט איר, וואָס איר האָט ניט געזען און ווייסט ניט, ווי די קויל איז געפלויגן און ניט וועמען זי האָט געטראָפן, און וועד עס טראָגט די וואונד פון איר; ווי קענט איר, ווי גאָר אַ זייטיקער מענש, וואָס איז אַ פ י ל ו דערביי ניט געווען, — זיך אָננעמען אַ

שטן מקטרג צו זײַן אויף מיר, מיך באַגראָבן און באַשיטן, ווײַל דער גביר שלמה מיט זײַן ווײַב הײַסן אײַך? מען באַצאָלט אײַך דערפאַר? אָבער כאַצקל דעם משרת האָט זײַן באַלעבאָס אויך צוגעזאָגט אַ רובל פאַר יעדן פּאַטש, וואָס ער וועט מיר געבן; טאָ מיט וואָס זײַט איר בעסער פאַר דעם גראָבן יונג כאַצקל, הער אַדוואָקאַט?

דאָס פּובליקום האָט געלאַכט, דער ריכטער אַלײן האָט אויך צוגעשמײכלט.

— איך בעט דעם הערן ריכטער, — האָט דער אַדוואָקאַט זיך צום ריכטער געווענדט, — הײסן דער פרעכער פּרוי פאַרמאַכן אי'ר מויל.

דער ריכטער האָט כיענען דערקלערט, אַז ניט דאָ איז דער אָרט זיך אויס'ט ענה'ן מיט'ן אַדוואָקאַט איבער פראַגן, וואָס געהערן ניט דירעקט צום פּראָצעס, און געהײסן דעם אַדוואָקאַט רעדן.

ערשט איצט האָט דער אַדוואָקאַט אָנגעהויבן, און אין אַ לאַנגער רעדע אַ שעה צײַט האָט ער, פריער פון די עדות'ס רייד אויפגעוויזן, אַז כיענע מיט איר אינגל זײַנען באַקאַנטע גנבים, און אים איז אַ וואונדער, וואָס זי שטײט ערשט פאַר'ן געריכט צום ערשטן מאָל. דערנאָך האָט ער זיך געמיט צו באַווײַזן, אַז עס זײַנען דאָ פיל אַזעלכע מאַמעס, וואָס אונטער דעם אויסרייד: זיי שיקן זייערע קינדער אין חדר, פירן זיי אוים גרויסע און קלײנע גנבות טאָקע דורך דיזעלבע קינדער. אַזוי ווי כיענע די באַשולדיקטע דאָ האָט געטאָן. אַז כיענע האָט קײן אַנדער כוונה ניט געהאַט, נאָר איר אינגל זאָל באַגנב'ענען די רײַכע קינדער און דורך די רײַכע קינדער אָן אײַנגאַנג צו מאַכן איר קלײנעם גנב צו די רײַכע מאַמעס פון זײַנע חברים צו קענען דאָרט שפּעטער באַגנב'ענען, באַווײַזט שוין דער פאַקט, וואָס אַזאַ אָרימע אידענע האָט איר קינד דווקא צו בערלען אין חדר אַוועקגעגעבן, וואו עס געפינט זיך נאָר רײַכע קינדער; און אַז מען זאָל אין אַכט נעמען, אַז פאַר אַלע

אָרימע קינדער איז דאָ ביי אידן אַ תלמוד-תורה, וואו אָרימע עלטערן דאַרפן איין קאָפּיקע ניט צאָלן פאַר לערנען זייערע קינדער, און באַטראַכטנדיק, אַז אידן זיינען בכלל אַ פאָלק, וואָס לעבט מיט אַ רעכענונג, קיין איבעריקן גראָשן אָן אַ צוועק ניט אויסצוגעבן, זעט מען באַשיינפערלאַך, אַז דער גאַנצער צוועק כיענעם איז געווען: איר קינד זאָל איר נאָר גנבות איבערטראָגן דורך דעם חדר. באַטראַכטנדיק ווידער כיענען אַליין, ווי זי האָט זיך דאָ אין געריכט געהאַלטן, דאַרף מען אַ גאַנץ קלײנער מבין זיין, האָט דער אַדוואָקאַט ווייטער דערוויזן, וואָס פאַר אַ מין פּרוי זי איז, און אַז אַ געריכט איז ביי איר אַ שפּילכל. איבערהויפּט דאַרף דער הער ריכטער וויסן, אַז ביי אידן זיינען דאָ אַ קלאַס ווייבער אונטער דעם נאָמען: זאָגערנס, גאָטספאָרכטיקע און וואוילגעלערנטע, וואָס דער רוב פון זיי באַנוצט די פּראָפעסיע נאָר צו האָבן איינגאַנג אין רייכע הייזער, צו קענען גנב'ענען און אַרויסטראָגן אַלץ, וואָס זיי קומט צו דער האַנט, וואָס דורך דעם קומט אָפט פאָר דאָ אין געריכט אַזוי פיל משפטים, וואָס אידישעווירטנס באַשולדיקן זייערע שטוביקע באַדינטע אין פאַרשידענע גנבות, וואָס באמת איז די שולדיקע גאָר צו זוכן צווישן הייליקע זאָגערנס און וואוילגעלערנטע. און מען קען זיכער זאָגן, אַז נאָר איבער אַזעלכע ווייבער ליידט אַזוי פיל די אומשולדיקע דינערשאַפט ביי אידן, ווי דער פאַל האָט געטראָפן מיט דעם משרת כאַצקל, וועלכער איז אומזיסט שלעכט באַהאַנדלט געוואָרן און שלעג באַקומען איבער דעם קליינעם גנב'ל, ביי דער געשיכטע מיט דעם האַלבן רובל, וואָס ער האָט ביי זיין רב'ין גענ'בעט. על-כן, כדי אמת'ע גערעכטיקייט געשען צו לאָזן, דאַרף מען איינמאָל פאַר אַלע מאָל כיענען, וואָס איז געוויס אַן אָנפירערן פון אַ גאַנצער אָרגאַניזירטער באַנדע גנב'ישע ווייבער אונטער דער מאַסקע זאָגערנס, שטרענג באַשטראָפן, זי זאָל פאַר אַ משל דינען אַנדערע! איך בעט דעם הער ריכטער אין אַכט נעמען איר באַגיין זיך ביי דעם באַפולמאַכטער מיינעם אין הויז און

דערמאָנען זיך, אַז ש ל מ ה שמערעלאָוויץ אײַזנהערץ איז דער רײַכ־טטער ס ו ח ר אין שטאָט, אַ מענש, וואָס פאַרדינט מיט רעכט אַכטונג פון יעדן, און די פרוי זײַנע, וואָס איז אַ פרידלאַכע פרוי־ענצימער, וואָס טוט נאָר ח ס ד און ר ח מ י ם פאַר אָרימע און האָט קײַן האַרץ ניט שלעכטס צו טאָן אַ פּ י ל ו אַזאַ ג נ ב, וואָס האָט בײַ איר אײַנציק קינד שטענדיק דעם לעצטן ביסן אויסגענאַרט, ווי עס האָבן דאָ דערציילט אײניקע פון די ע ד ו ת און באַזונדערס — ל א ה שאַץ, דעם מ ל מ ד בערלס ווײַב. באַטראַכטנדיק די ה ע ז ה פון אַזאַ כיענען אַרײַנצופאַלן אין אַ שטיל, פרידלאַך הויז אין מיטן טאָג, שילטן און זידלען ערנהאַפטע מענשן, צעברעכן שפּיגלען און מעבל אין שטוב, וואָס פון שרעק אַליין איז די ערנסווירדיקע פרוי אײַזנהערץ קראַנק געלעגן אַ פּאָר טעג, אין וואָס די באַשולדיקטע אַליין לייקנט ניט, — דאָס אַלעס צוזאַמען גיט מיר דאָס רעכט צו פאַרלאַנגען די שטרענגסטע שטראָף פאַר דער באַשולדיקטער, אין וואָס איך צווייפל גאָר ניט.

האָט איר נאָך וואָס צו זאָגן? — האָט דער ריכטער כיענען געפרעגט, ווי דער אַדוואָקאַט האָט זײַן לאַנגע רעדע געענדיקט.

— איך האָב נאָר דאָס צו זאָגן, — האָט כיענע געענטפערט, — אַז ניט איך, ניט מײַן קינד זײַנען קײַן ג נ ב י ם! אַז פון אַלץ וואָס דער געדונגענער ש ט ן מ ק ט ר ג האָט דאָ אָנגערעדט, ווייס איך ניט. וואָס איך האָב געטאָן, האָב איך ניט פאַרלייקנט; און געפינט דער הער ריכטער מיך פאַר שולדיק, זאָל ער די גאַנצע שטראָף אויף מיר אַליין אויסגיסן; איך וועל אַלץ פאַר גוט אָננעמען. נאָר מײַן אָרים קינד ניט ווי אַ ג נ ב פאַר׳מ ש פּ ט׳ן! מיר, אַן עלטערער, קען אײַער שטראָף קײַן גרויסע שלעכטס ניט טאָן. מײַן טרייסט איז: גאָט ווייס דאָך דעם א מ ת! אַ קליין קינד אָבער, וואָס דאַרף ערשט צו לעבן אָנהייבן, וואָס וועט באַלד א פ ש ר קײַן מאַמען אויך ניט האָבן און וועט מוזן אָנקומען צו לײַטישע ח ס ד י ם, קען אײַער שטראָף זייער פיל שלעכטס טאָן... ח ס ד פאַר מײַן קינד. הער ריכטער! גע

רעכטיקייט און ר ח מ י ם פאַר אַן אומשולדיקן בעט די עלנדע מאַמע זײַנע! מער האָב איך קיין כ ו ח, קיין ט ע נ ו ת און קיין ווערטער ניט!

דער ריכטער האָט געשריבן און געשריבן; ענדלאַך האָט זיך דאָס פּובליקום אויפגעשטעלט און דער ריכטער האָט דעם אורטייל געלייענט:

— פאַר׳ן סקאַנדאַל און אומרו אין ש ל מ ה שמערלאָוויץ אײַנז-הערצס הויז פאַראורטייל איך כיענען זיצן צען טעג. די באַשולדיקונג אויף איר אינגל, יאָסל באָרוכאָוויץ ש מ ש, אין פאַרשידענע קליינע און גרעסערע ג נ ב ו ת, אַזוי ווי די באַשולדיקונג פון דער מוטער זײַנער, כיענען, אין באַהאַלטן אַן פאַרבאָרגן אַט די ג נ ב ו ת, רעכנט דאָס געריכט פאַר ניט דערוויזן און דערקענט זיי פאַר אומשולדיק.

דער ריכטער האָט געגעבן אונטערשרײַבן פריער דעם אַדוואָ-קאַט, דערנאָך כיענען.

— איך דאַנק אײַך, הער ריכטער! — האָט כיענע געזאָגט. — איך בין מיט אײַער מ ש פ ט צופרידן, אַבי מײַן קינד איז ניט פאַר׳מ ש פ ט געוואָרן ווי אַ ג נ ב. נאָר אײַן ב ק ש ה האָב איך נאָך: זאָל מען מיך באַלד, טאַקע פון דאַנען אַוועקפירן אַהין, וואוהין איך דאַרף זיצן. איך וויל נאָך אויף ר א ש - ה ש נ ה, צו אַ געזונטע צו אַ קראַנקע, נאָר אַ לויזע, קומען צו מײַן מאַן און אָרימע קינדער!

דער ריכטער האָט געהייסן דעם גאַרדאַוואָי כיענען אָפּפירן אין פּאָליציע.

— גיי, מײַן קינד, אַהיים, — האָט כיענע יאָסעלען אָנקושנדיק געזאָגט, — זאָג דעם טאַטן, דאָס געריכט אַליין זאָגט, אַז דו ביסט ניט קיין ג נ ב! זאָג אים, אַז איך בעט אים, ער זאָל דיך אומזיסט ניט שלאָגן, וועט מיר מײַן ת פ י ס ה גרינגער זײַן. און דיך בעט איך, געוויין זיך, מײַן קינד, אויסצוקומען אָן דער מאַמען; ווער ווייס, א פ ש ר וועט דיר דאָס באַלד צונויץ קומען. זײַ נאָר ערלאַך,

פרום און גוט צו אַלעמען, וועט גאָט ברוך־הוא אויך דיינען צער צוזען!

יא.

אַ פּאָר טעג פאַר ראש־השנה איז כיענע באַפרייט געוואָרן. די וואָס האָבן איר מוטער געקענט, האָבן געשוואָרן, אַז זיי האָבן געמיינט, אַז דאָס גייט רחל׳ע די מגיד׳יכע, אַן איינגעבויגענע, קראַנקע אידענע, און ניט איר טאָכטער כיענע, וואָס איז אַלע מאָל אַזאַ לעבעדיקע, אַזאַ בריה געוועזן! בסך־הכל צען טעג איז כיענע געזעסן, און מער ווי מיט צען יאָר איז זי געעלטערט געוואָרן. גייענדיק פון פּאָליציע אַהיים, האָט זי זיך אַוודאי צען מאָל אַנידערגעזעצט אָפּרוען, מיט קיינעם אַ וואָרט ניט גערעדט. זי איז נאָר ווי אַ שאָטן פון דער אַמאָליקער כיענען, — האָט מען גערעדט, — און עס זעט אויס, אַז זי קוקט שוין אין קבר אַריין!

ראש־השנה אין שול איז כיענע ווי אַ פאַרשטיינערטע געזעסן, ניט געזאָגט, ניט געלייענט, אַפילו ניט געוויינט!... געזעסן איז זי אויך ניט אויף איר אָרט, נאָר ביים טיר ערגעץ, נענטער צו דער לופט.

דערפאַר יום־כיפור — דערציילן ווייבער — האָט כיענע די וועלט איינגעלייגט מיט איר וויינען און יאָמערן, און ווען מען איז אין קאָפּ געלעגן זיך צוצוהערן צו דעם חזן מיט זיינע העלפער? די וואָס האָבן כיענען געהערט, אירע תפילות צו גאָט, איר רחמים בעטן פאַר איר מאַן און קינדער, האָט ערשט זיך דערוואוסט, וואָס הייסט יום־כיפור און וואָס הייסט בעטן גאָט מיט אַ צעבראָכענעם האַרצן!

און ניט אומזיסט האָט זי אַזוי די שול איינגעלייגט: דאָס האַרץ האָט איר געזאָגט אַ פנים, — דערציילן ווייבער, — אַז דאָס איז

איר לעצטער י ו ם ־ כ י פּ ו ר... זי האָט זיך טאַקע מיט אַלע אַרומיקע ווײַבער געזעגנט, זיך מ ח י ל ה געבעטן, טאָמער האָט זי וועמען פון זיך ניט ווילנדיק אַמאָל פּ ו ג ע ־ ב כ ב ו ד געווען; געבעטן ניט פאַרלאָזן אירע קלײנע קינדער. און אַז ווײַבער האָבן זי געטרייסט: זי וועט איר צ ע ר אין פרײדן אַמאָל דערציילן, האָט זי געענטפערט: מײַנע קינדער סײַדן; איך וועל זייער עלנד באַלד דעם לעבעדיקן גאָט דערציילן, אויב איך וועל נאָר ווערט זײַן צו זײַן הייליקן כ ס א ־ ה כ ב ו ד צוצוטרעטן.

צו נ ע י ל ה פונקט איז זי פּלוצלונג שוואַרץ געוואָרן ווי די ערד, פון האַלז האָט זיך איר אַ גאָס געטאָן אַ טײַך בלוט, עס האָט קײַן וואַסער, קײַן געשרײַ און געוואַלד ניט געהאָלפן. מען האָט זי נאָך פאַר מ ע ר י ב, האַלב געטראָגן האַלב געפירט, צו איר היים געבראַכט, און ביז טאָג איז זי שוין געלעגן אויף דער ערד, איבער־געדעקט מיט דעם שוואַרצן געוואַנט, וואָס אַ ש מ ש האָט געבראַכט. צווײַ ליכטלאַך האָבן אין אירע בענשלײַכטער געברענט איר צוקאָפּנס, און לעבן אירע פיס האָבן זיך אויף דער ערד געוואַלגערט, שוין אָן כ ו ח פון וויינען און קלאָגן, איר קראַנקער מאַן און איר עלטער מיידל. דאָס אַנדערע מיידל האָט אײנעם פונ׳ם צווילינג אויף דער האַנט געהאַלטן און געוויינט; דאָס אַנדערע קינד האָט אַ ש כ נ ה אַרײַנ־גענומען צו זיך. נאָר מער פון אַלעמען האָט יאָסעלע געוויינט, זיך געריסן די האָר און געשלאָגן דאָס קעפּל אָן וואַנט.

— אוי, מאַמע, מאַמע! — האָט דאָס אָרימע קינד געשריען. — שטאַרב ניט, טײַערע מאַמע מײַנע! שטיי אויף, שטיי אויף, בעסער וועל איך שטאַרבן, אוי מאַמע, מאַמע מײַנע!

די וואָס זײַנען אַרײַנגעקומען, האָבן געוויינט, הערנדיק, ווי דאָס פאַרצווייפלטע אינגל האָט זײַן גוטע מאַמען באַקלאָגט.

עס האָט ניט לאַנג געדויערט, דער אָ ר ו ן איז געקומען, ח ב ר ה׳שע ווײַבער האָבן כיענען איר רעכט געטאָן, און אַ ל ו ו י ה האָט זי געהאַט ניט ווי אַבי אַ ק ב צ נ׳טע ערגעץ... אין איר

גאַנצן לעבן האָט מען פון כיענען אַזוי פיל אין שטאָט ניט געהערט, ווי אין די לעצטע וואָכן, ב פ ר ט פון איר מ ש פ ט האָט מען דערציילט ביז דעם טאָג פון איר טויט. דעריבער, אַז מען האָט דער־הערט, אַז אָט האָט זי גענומען און איז גאָר אַוועקגעשטאָרבן, איז יעדער אַ ב ע ל ן געוועזן צו זען, ווי עס שטאַרבט אַזאַ ריידערקע, ווי באַגראָבט מען אַזאַ כיענען! און צוליב דעם האָט זי געהאַט אַ ל ו ו י ה, אַ גאַנץ שיינע ל ו ו י ה. אַז מען האָט זי אין ק ב ר אַריינגעלייגט און נאָך דער דריטער לאָפּעטע ערד, ווען די ק ב ר נ י ם האָבן זי מ ח י ל ה געבעטן, אַז אַלץ וואָס זיי טוען איר, איז דאָס נאָר פאַר איר כ ב ו ד ווענגן, האָבן ב ר ו ך און די קינדער אַזאַ קלאָג און געוויין אויפגעהויבן, אַז מען האָט ניט געהערט און ניט באַמערקט, ווי אַיין ש מ ש׳טע האָט זיך איבער דעם נאָך האַלב אָפענעם ק ב ר איינגעבויגן און האָט אַריינגעשריען: „כיענע, שיינדעלע בעט איך מ ח י ל ה און בעט, איר זאָלט אַ גוטע בעטערן זיין פאַר איר, פאַר איר מאַן און פאַר זייער איינציק קינד!“

יאָסעלע האָט וויינענדיק ק ד י ש געזאָגט, אויסנווייניק און קלאָר יעדעס וואָרט אַרויסגערעדט און די טרערן זיינע האָבן ניט אויפגעהערט צו גיסן זיך.

— כיענע האָט ניט אומזיסט אַזוי די וועלט איינגעלייגט פאַר איר יאָסעלען! — האָבן ווייבער, צוריקגייענדיק פון גוטן אָרט, גערעדט. — אַזאַ ק ד י ש איז אַלץ ווערט, טאָקע איר מי זאָל אָנגעלייגט זיין, גאָט אין הימל, און איר ק ד י ש זאָל שוין קיין ג נ ב אויך ניט זיין מער!

מאַנסלייט האָבן געשמועסט, וואָס טוט מען איצט מיט ב ר ו ך דעם ש מ ש, מיט זיינע צוויי פיצלאַך קינדער. ערשט א פ ש ר אַ האַלב יאָר, אַז די ערשטע געשטאָרבענע מאַמע זייערע האָט זיי אַנטוואוינט. וואָלט זיך געפינען עפּעס אַ רייכער ח ש ו ך - ב נ י ם, וואָס זאָל די קינדער צונעמען, זיי אויסהאָדעווען פאַר אייגענע, וואָלט געוועזן אַן א מ ת׳ע י ש ו ע ה. צום אומגליק איז אונזער

שטעטל געבענשט פון גאָט און קיין בעזדיעטניקעס זיינען גאָר נישטאָ.

מען האָט גערעדט און גערעדט און מען איז צו דעם ת כ ל י ת געקומען, אַז ב ר ו ך מיט זיינע צוויי פּיצלאַך קינדער זיינען אַן א מ ת׳ע אָנשיקעניש אויף דער שטאָט און מען ווייס פּ ש ו ט ניט, ווי זיך אַן ע צ ה געבן.

די פּאָר טעג ש ב ע ה, וואָס ר׳ ב ר ו ך איז געזעסן, האָט אים און זיינע קינדער קיין ברויט ניט געפעלט. אידן זיינען נישט קאַרג: אַ וואָלוועלע מ צ ו ה צו קויפן, און אַרומיקע ש כ נ י ם האָבן צו דער ס ע ו ד ת - ה ב ר א ה אַריינגעטראָגן בייגל מיט אייער, וואָס איז געווען גענוג פאַר אים און זיין געזינדל אויף היינט און אויף מאָרגן. לויט האָבן נאָך מ ק נ א געווען ב ר ו כ׳ס גליק, וואָס ער דאַרף ב ס ך - ה כ ל ניט מער ווי דריי טאָג ש ב ע ה זיצן, ווייל „דער י ו ם - ט ו ב נעמט אויף זיך!"

אַלטע באַלעבאַטים, וואָס האָבן קיינמאָל ניט פאַרגעסן, אַז ב ר ו ך איז זייער ש מ ש געווען, האָבן דאָס מאָל זיך דערמאָנט פון דעם ר ג ל־געלט דעם נייעם ש מ ש פאַר ב ר ו כ׳ן פיל ווייניק אַראָפּצונעמען. אַנדערע האָבן אויך ח ל ה, פלייש און קאַרטאָפל אַריינגעשיקט, ב ר ו ך מיט זיין געזינד זאָלן קיין פאַרשטערטן י ו ם־ ט ו ב ניט האָבן.

יאָסעלע איז יעדן טאָג אין דער פרי און ביינאַכט געגאַנגען אין ב י ת - ה מ ד ר ש ק ד י ש זאָגן; און כ ל - ז מ ן ער איז נאָך ביים ע מ ו ד אַ ניי י ת ו מ׳ל געווען, די וואונד אין זיין הערצל איז נאָך פריש, און זיין ק ו ל׳כל ווי די אייגלאַך זיינע זיינען פול טרערן געווען, איז קיינעם אויפ׳ן זינען ניט אַרויפגעקומען, צו דער־מאָנען אים, אַז ער איז אַ ג נ ב. קוים אָבער איז דער י ו ם - ט ו ב אַריבער, דער ע ו ל ם איז צו זיין ק ד י ש צוגעוואוינט געוואָרן, און ווער עס זאָל זיך אָננעמען פאַר אים, האָט ער שוין ניט געהאַט, האָבן די עלטערע ק ד י ש־זאָגער אים אָנגעהויבן פון ע מ ו ד אַוועק־

צוטרייבן און ער האָט אָפּט ווידער אָנגעהויבן הערן די ווערטער:
„ג נ ב! יאָסעלע ג נ ב, גיי אין געריכט זאָגן ק ד י ש!“

אין דערהיים האָט אויך אָנגעהויבן וואָס אַ טאָג אַלץ ערגער ווערן. פון די פינף גילדן אַ וואָך, וואָס ב ר ו ך האָט נאָך פון אַמאָליקע ש כ י ר ו ת באַקומען, האָט דאָס עלטערע מיידל ניט געקענט אַלעמען זאַט מאַכן. מען האָט שוין פאַרקויפט ש כ נ י ם אַ פּאָר קישנס איבעריקע, דאָס אַלץ האָט דאָס געזינדל אויפגעגעסן. דער באַלעבאָס פונ׳ם שטיבעלע, וואו ב ר ו ך האָט געוואוינט, האָט די ד י ר ה אָפּגעזאָגט, און אַז ב ר ו ך האָט דערפילט דאָס גאַנצע פעקל צ ר ו ת, וואָס זיין ווייב האָט אים געלאָזן, האָט ער זיין כ ע ס אויסגעלאָזן צו יאָסעלען, וועלכן ער האָט שולדיק געמאַכט אין אַלע אומגליקן, וואָס איז אויף אים געקומען. און דעם אָרימען קינד האָט ח ו ץ הונגער אויך ק ל ל ו ת און קלעפּ ניט געפעלט.

איין י ו נ ה וואַסערטרעגער האָט זיין ח ס ד ניט אַראָפּגענומען פון ב ר ו כ׳ן מיט זיין געזינד, און ח ו ץ די עמער וואַסער, וואָס ער האָט פון כיענעם טויט אָן אָנגעהויבן אַריינטראָגן כ ס ד ר יעדן טאָג אומזיסט, האָט ער כ ו ח ו ת אַוועקגעלייגט צו מאַכן אַ טאָלק מיט דער אָרימער פאַמיליע, מען זאָל זיי ח ל י ל ה אין איין טאָג טויטע ניט געפינען, אויסגעגאַנגענע פון הונגער נעבאַך. און איינמאָל, שוין שפּעט אין אָוונט, איז י ו נ ה אַריינגעקומען צו ב ר ו כ׳ן זייער מיד, און נאָכדעם ווי ער האָט מיט אַ ברעג פאָלע דעם שווייס אָפּגעווישט, האָט ער געזאָגט:

— לעבן זאָלן אידן! אידן זיינען טאַקע אַ פאָלק, און גאָט מעג טאַקע אידן העלפן! א מ ת, עס האָט מיר געזונט געקאָסט, ביז איך האָב עס גע׳פ ו ע ל׳ט; אָבער דערויף בין איך י ו נ ה, איך האָב אמאָל אַ ח י ת ו ך - ה ד י ב ו ר, אַז מען דאַרף מיט אַ נ ג י ד אַ ד ב ר טאָן, אַז עס זאָל אים ביים ד ו פ ק אָננעמען! איך האָב גע׳ד ב ר׳ט מ י ט דעם ג ב א י פון ב י ק ו ר - ח ו ל י ם, ביז מיך האָט אַ נויט-שווייס אָפּגעגאָסן; אָבער איך האָב פאָרט גע׳פ ו ע ל׳ט,

און איך האָב שוין אַ פּ י ל ו אײנער בעטל געזען, ה ל ו ו א י האָב איך אין דער הײם געזונטערהײט קײן ערגערס ניט! עסן גיט מען, אַ דאָקטאָר מיט ר פ ו א ו ת זײנען אויך דאָ, און אַז גאָט ב ר ו ך־ ה ו א וועט וועלן, וועט איר נאָך דאָרט גענעזן ווערן פון אײער הוסט. מיט אײערע טעכטער האָב איך גאָר קײן ד א ג ה ניט; געצל שנײדער וויל אײער ש ר ה׳לען צונעמען און נאָך צאָלן איר אויף אַ שוך, אַ קלײדל אויך. פאַר אײער ר ח ל׳ען וועל איך אויך געפינען אַן אָרט; ביז וואָס ווען, מעג זי זײן בײ מיר. מײן ווײב האָט אָנגע־ נומען אַפּוד פעדערן צו פליקן פאַר אַ רײכער כ ל ה, וועט זי איר צוהעלפן און איר ברויט כ ש ר בײ מיר פאַרדינען. יאָסעלען גיב איך אַוועק אין ת ל מ ו ד ־ ת ו ר ה און איך וועל אים באַשטעלן טעג; וועט ער וועלן לערנען, וועט אים גוט זײן, א ל א ניט, — קען איך אים מײן קאָפּ אויף זײנע פּלײצעס ניט אַרויפזעצן! מיט אַ אינגל איז קײנמאָל קײן ד א ג ה ניט: איז ניט דאָס, איז יענעס! אין ערגסטן א ו פ ן, וועל איך אים אַוועקגעבן צו אַ ב ע ל ־ מ ל א כ ה. ניט אַזוי, ר׳ ב ר ו ך? אַ ב ע ל ־ מ ל א כ ה, אַבי אַן ערלאַכער איד! די גרעסטע ד א ג ה מײנע איז געווען וועגן אײער צווילינג, די בײדע אינגלאַך זאָלן לעבן. פאַלט מיר אײן אַ פּלאַן, אַז ש מ ח ה פאַכטער דער ח ש ו ך ־ ב נ י ם, דאַרף די טעג האָבן יאָר־צײט. פאַרוואָס טאַקע זאָל אַזאַ איד, אַ נ ג י ד, ניט צונעמען די אָרימע י ת ו מ י מ׳לאַך און זײ אויסהאָדעווען ק ד י ש י ם פאַר זיך? געזאָגט און געטאָן! ש מ ח ה איז טאַקע געקומען, געדאַוונט, ק ד י ש געזאָגט, אידן אַ שײנע נ ד ב ה געגעבן פאַר אַ פּ ר ק מ ש נ י ו ת, וואָס זײ האָבן געלערנט נאָך זײן פאָטער. טאַקע גאַנץ שײן, אַז גאָט העלפט, פאַר וואָס ניט? ר׳ ש מ ח ה, — מאַך איך צו אים פאַר׳ן גאַנצן ע ו ל ם, — איר זײט מ ק י י ם כ י ב ו ד ־ אַ ב ע ל ־ צ ד ־ ה י ו ת ר ־ ט ו ב! גאָט זאָל אײך טאַקע דערפאַר מ א ר י ך ־ י מ י ם זײן. אָבער אַ לעבעדיקער מענש, זאָג איך, דאַרף אַ טראַכט טאָן: וואָס וועט זײן נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר מיט

מיר? ווער וועט נאָך מיר קדיש זאָגן? נאָך מיר לערנען אַ פּרק־משניות? אַיאָ, רבותי, — זאָג איך, — מײַן שאלה איז אַ שאלה?—שמחה האָט טאַקע אַ ביטערן זיפץ געטאָן, ווי אײַנער זאָגט: „וואָס בין איך שולדיק, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט?“

— זיפצט ניט, ר׳ שמחה! — האָב איך אים געטרייסט. — איר זײַט טאַקע ניט שולדיק, נאָר גאָט ברוך־הוא האָט אײַך געהאָלפן, איר קענט קינדער האָדעווען, אין חדר געבן, זיי פאַר אידן מאַכן, זיי זאָלן גאָטס תורה לערנען, נאָר ער האָט אײַך קײַן אײגענע קינדער ניט געגעבן; אַנטקעגן דעם, זאָג איך, האָט גאָט אײנעם געשטראָפט, ער האָט אים דוקא קינדער געגעבן, שײנע קינדער, בריליאַנטענע קינדער, נאָר ער האָט די מאַמען זײערע, זאָג איך, צוגענומען, אײדער זי האָט נאָך צײַט געהאַט זיי אויף זײערע פיסלאַך צו שטעלן. און דער טאַטע זײערער איז קראַנק, לא־עליכם, זאָג איך, קען זײַן אײגענע נשמה אין גוף קוים דערהאַלטן און דאַנקט גאָט פאַר׳ן חסד, וואָס מען נעמט אים צו אין הקדש אַרײַן... נו, זאָג איך, פרעג איך אײַך, רבותי, און טאַקע אײַך אויך, ר׳ שמחה, דאַרפט איר זיפצן איבער דעם, וואָס איר האָט ניט קײַן קינדער קײַן אײגענע, בעת דאָ וואַלגערן זיך אַזעלכע טײַערע צוויי אינגלאַך און קענען חלילה איטלאַכע מינוט פאַר הונגער אויסגײן? איז ניט גלײַכער, פרעג איך, אַז איר זאָלט זיי צונעמען, אָט די דאָזיקע קינדער, אויסהאָדעווען פאַר אײגענע, זיי אין חדר געבן, און זיי זאָלן נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר נאָך אײַך קדיש זאָגן און אַ פּרק משניות לערנען?

אַלע האָבן געשוויגן.

— וואָס שווײַגט איר, אידן? — האָב איך אַ געשריי געטאָן. — איך האָב מײַנס אָפּגערעדט, איצט רעדט איר! רעדן קאָסט דאָך קײַן געלט ניט, זאָג איך, וואָס שווײַגט איר?

אַוודאי האָבן אידן גערעדט און גערעדט, און שמחה איז מרוצה געוואָרן צוצונעמען אײן קינד. „דאָס גראַד ניט! — האָב

איך זיך אָפּגערופן. — דער גאָט וואָס העלפט אויף זאַלץ, וועט העלפן אויף פעפער אויך! דער גאָט, וואָס האָט אײַך געהאָלפן אויף אײַן י ת ו ם צוצונעמען, וועט אײַך העלפן דעם אַנדערן אויך מ ג ד ל זײַן ל ת ו ר ה ו ל ח ו פ ה ו ל מ ע ש י ם - ט ו ב י ם! ווילט איר בײדע צונעמען, איז רעכט; אַז ניט, איז גלײַכער גאָר נישט.״ ב ק י צ ו ר, איך האָב געפּ ו ע ל׳ט. מאָרגן קומט ש מ ח ה מיט זײַן ווײַב, און אַז דער ר י ב ו נ ו - ש ל - ע ו ל ם וועט נאָר וועלן, וועלן אײַערע קינדער בײַ אים אויסוואַקסן אין כ ל - ט ו ב! נו, ר׳ ב ר ו ך, בין איך גערעכט, אַז איך זאָג, אַז לעבן זאָל מען נאָר צווישן אידן? און אידן זײַנען טאַקע אַ פאָלק, מיר אַזאַ יאָר!

די צוויי עלטערע מײדלאַך האָבן זיך שטילערהײט אויסגעווײנט אויף דעם ת כ ל י ת, וואָס י ו נ ה האָט פון דער מאַמעס געזינדל געמאַכט; נאָר וואָס האָבן זיי פון בעסערס געוואוסט?

אויף מאָרגן איז טאַקע געקומען ש מ ח ה מיט פערעלע זײַן ווײַב, אַ דיקע אידענע אין י ו ם - ט ו ב׳דיקע קלײדער. י ו נ ה האָט זיי אַרײַנגעפירט צו ב ר ו כ׳ן, זיי האָבן די קינדער באַטראַכט: כאָטש אויסגעדאַרטע, מאָגערע, אָבער פאָרט שײנע, ליכטיקע קינדער. פערעלע האָט געווײנט, קוקנדיק אויף זיי, אויף זייער אָרים ווײגעלע און נאָך אָרימערע בעט־געוואַנט. זי האָט זיי אָנגעקושט און מיט טרערן אין די אויגן האָט זי אײנעם דעם מאַן דערלאַנגט און אײנעם האָט זי אַלײן אויפ׳ן האַנט גענומען און געזאָגט: „אײַער פרומע מאַמע, וואָס איז ניט ז ו כ ה געווען פון אײַך נ ח ת צו דערלעבן, זאָל אין איר הײליקער רו זײַן אַ גוטע בעטערן פאַר מיר און פאַר מײַן מאַן, מיר זאָלן אײַך קענען אויסהאָדעווען צו תורה און ח ו פ ה און מ ע ש י ם - ט ו ב י ם! זאָל זי דאָרט אויסבעטן, אַז אײַער א מ ת׳ער טאַטע, שוועסטער און ברידער זאָלן מיט מיר און מיט מײַן מאַן צוגלײַך פיל נ ח ת און ג ד ו ל ה נאָך פון אײַך דערלעבן!״

ש כ נ י ם, מאַנסלײַט און ווײַבער, האָבן ש מ ח ה׳ן מיט זײַן ווײַב „מ ז ל - ט ו ב!״ געזאָגט, אָנגעוואונשן אַלדאָס גוטס. ש מ ח ה

האָט דאָ אַ לעקאַך און בראַנפן געמאַכט, פּערעלע האָט יאָסעלען און זײַנע שוועסטער קעז און פּוטער געגעבן, און ב ר ו כ׳ן אַ פּאָר רובל געלאָזן און זײַנען מיט׳ן צווילינג אַוועקגעפאָרן. י ו נ ה האָט פון ש מ ח ה אַ כ ו ס׳ע געמאַכט, און טראָגנדיק זײַן קאַראָמישל מיט צוויי עמער וואַסער, האָט ער אַ גאַנצן טאָג געשריען: „אידן זײַנען טאַקע אַ פאָלק, און גאָט מעג טאַקע אידן העלפן!"

יב.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז שוין ב ר ו ך אין ה ק ד ש אויף זײַן בעטל געלעגן, ווי י ו נ ה זאָגט, ווי אַ מאָנאַרך! ש ר ה׳לע איז צוריק צו געצל דעם דאַמסקן שנײַדער אָנגעקומען. ר ח ל׳ע איז דערווײַל בײַ י ו נ ה׳ן געזעסן, געהאָלפן זײַן ווײַב פעדערן פליקן; און נאָר מיט אײן יאָסעלען איז נאָך קײן טאָלק ניט געוואָרן. אין ת ל מ ו ד - ת ו ר ה וואָלט מען אים צוגענומען, נאָר וואָס טוט מען מיט עסן?

אומזיסט איז י ו נ ה וואַסערטרעגער אומגעלאָפן בעטן זײַנע באַלעבאַטים, וועמען ער טראָגט וואַסער, זיי זאָלן יאָסעלען צו אײן טאָג אין וואָך עסן געבן. קײנער אָבער איז דאַרויף ניט מ ר ו צ ה געוואָרן. „כיענעם אינגל האָט אַזאַ שלעכטן ש ם, — האָבן זיי געענטפערט, — איבער אים איז די מאַמע זײַנע אין אַסטראָג געזעסן, איבער אים איז זי געשטאָרבן און עס איז געוואָרן אַ ת ל פון איר געזינדל, און לויט מען דערציילט, איז ער טאַקע אַ ג נ ב, וואָס רײַסט פ ש ו ט פון די הענט. ווי קען מען אַזאַ אין אַ שטוב אַרײַנלאָזן, אָדער אין אַ קיך אַ פ י ל ו, וואו עס איז ניט מעגלאַך אים אײַנצוהיטן, ער זאָל ניט ג נ ב׳ענען!"

אומזיסט האָט י ו נ ה געשוואָרן, אַז דאָס איז אַלץ אַ ליגן, אויסגעפּויקט איבער׳ן שטאָט פון שײנדעלע דער ב ע ל-טאַקסעטע,

י מ ח ש מ ו ! יאָסעלע איז אַן ערלאַך קינד, קאָן לערנען און וויל לערנען; און ע ו ל ם - ה ב א וועט מען זיך קויפן, אַז מען וועט אים געבן אַ טאָג אין וואָך אָפּעסן.

— שווערט ניט, י ו נ ה, — האָט מען אים געענטפערט, — מען קאָן אין היינטיקע צייטן פאַר אייגענע קינדער ניט שווערן, ב פ ר ט פאַר אַ פרעמד קינד, וואָס איז שוין אין געריכט געשטאַנען!... אַ כ ל ל, אַז מען קלינגט, איז אַ ח ג א!...

י ו נ ה האָט געזען, ער האָט קיין ב ר י ר ה ניט, איז ער אַוועק צו הערשל שוסטער. כאָטש אַ שוסטער, נאָר אַ גאַנץ פרומער איד און אַ גוטער ב ע ל - מ ל א כ ה. אָבער הערשל האָט פאַרלאַנגט אַ כ ת ב מאַכן, אַז ביז פופצן יאָר זאָל יאָסעלע זיין ביי אים אומזיסט, און דערנאָך זאָל ער ביי אים דינען דריי יאָר, פאַר פופציק רובל אַ יאָר געהאַלט. אַזאַ כ ת ב אָבער האָט ב ר ו ך ב ש ו ם א ו פ ן ניט געוואָלט אונטערשרייבן.

— איר ווייסט דאָך, ר׳ י ו נ ה, אַז דער גאַנצער ר צ ו ן כיענעס, ע ל י ה ה ש ל ו ם, — האָט ב ר ו ך דערקלערט, — איז געוועזן, יאָסעלע זאָל זיין אַ ל מ ד ן. און וואָס זאָל איך אייך ליגן זאָגן, מיין ר צ ו ן איז עס אויך געוועזן אַלע מאָל, כאָטש איך האָב שטענדיק איר, ע ל י ה ה ש ל ו ם, געהייסן אויף ל ה כ ע י ס, — זאָל זי מיר עס מ ו ח ל זיין, — אים אַוועקגעבן צו אַ שוסטער. געמיינט האָב איך עס ניט, ווייל איך ווייס, אַז יאָסעלע האָט אַ פייערדיק קעפּל צום לערנען, האָט אַן אייזערנעם ז י כ ר ו ן און אַ שאַרפע ת פ י ס ה, אַן ע י ן - ה ר ע. אין גוטע הענט, קאָן ער ארויס אַ מ ו פ ל ג. ע ל - כ ן, זאָל שוין איינער מ צ ו ו ה אין גאַנצן זיין, גיט אים דערווייל אַוועק צו אַבי אַ ב ע ל - מ ל א כ ה, ער זאָל נאָר האָבן, וואו איבערצואווינטערן. פאַרשטייט איר, אויף זומער, א ם - י ר צ ה-ה ש ם, קאָן גאָט העלפן אים אַוועקצושיקן אין ווילנע, וואו עס וואוינט אַ פעטער זיינער, כיענעס אַ לייבלאַכער ברודער, אַ מ ו פ ל ג ג ד ו ל; זאָל ער מיט אים לערנען.

און י ו נ ה׳ן איז דער פּלאַן געפעלן, און ער האָט ווידער גע־רעדט מיט ב ע ל י - מ ל א כ ה׳ס צונעמען יאָסעלען אַזוי, אָן אַ כ ת ב. נאָר אַ רעכטער האָט עס ניט געוואָלט, און י ו נ ה האָט אים אָוועקגעגעבן צו זעליקלען פּײַנער־יונג, אַ שוסטער, אַ לופּטיקע זאַך, וואָס האָט צײַטנווײַז ליב דעם טרונק. י ו נ ה האָט עס אַ פ י ל ו געוואוסט, נאָר וואָס איז עס ש י י ך צו יאָסעלען? זאָל ער טרינקען, וויפיל זײַן האַרץ געלוסט, האָט י ו נ ה געזאָגט, אַבי יאָסעלע זאָל האָבן וואו אַ קאָפּ צוצולייגן ביז זומער און זאָל זיך ניט אומטרײַבן אין די גאַסן.

ניט אַזוי גרינג איז י ו נ ה׳ן אָנגעקומען אײַנצורעדן יאָסעלען, ער זאָל גיין צו זעליקלען ווערן אַ שוסטער. — „די מאַמע וועט מיך קומען ווערגן! — האָט דאָס קינד געקלאָגט און געוויינט — איך וויל בעסער לערנען, גיט מיך אין ח ד ר, איך וועל ניט וויינען אַ פ י ל ו, אַז דער ר ב י וועט מיך שלאָגן, נאָר גיט מיך ניט אַוועק צו אַ שוסטער!“

עס האָט אים אָבער זײַן קלאָגן און וויינען ניט געהאָלפן. י ו נ ה איז אַליין אַ מ ט ו פ ל מיט קליינע קינדער געוועזן און אַ גרויסער א ב י ו ן דערצו, און יאָסעלע האָט קיין ב ר י ר ה ניט געהאַט און איז אָנגעקומען צו זעליקלען.

צוויי וואָכן האָט דאָס אָרימע קינד זיך געוואַלגערט ווי אַ הונט בײַ זײַן מײַסטער דעם פּײַנעם יונג. כ ל ע ב ו ד ת - פ ר ך בײַ אים געטאָן, וואַסער און האָלץ געטראָגן, שטיוול געפּוצט, שפּענער גע־קליבן פאַר׳ן באַלעבאָס אין פרעמדע הויפן, אַ נ כ נ ע געווען יעדן פ ו ע ל און קיינמאָל זײַן נאָמען „יאָסעלע“ ניט געהערט.

— ג נ ב, ג נ ב׳עץ, אַ ר ו ח אין דײַן טאַטן אַרײַן! — קיין אַנדערע נעמען האָט ער ב כ ל ל בײַ זעליקלען ניט געהאַט.

„ג נ ב׳עץ, גיי, נעם אַרײַן פּאָר אַ גילדן בראַנפן!“ — פלעגט אים דער באַלעבאָס אַליין זאָגן. — „ג נ ב, פּאָר אַ זעקסער פּעך!“

„ג נ ב, דערלאַנג די צוועקלאַך!“ „ג נ ב׳עץ, די דראַטווע, אַ מ כ ה דיר אין קאָפּ!“...

אײנמאָל האָט מען יאָסעלען געכאַפּט, ווי ער האָט אַ קוישל מיט שפּענער אַרויסגעטראָגן פון אַ פרעמדן הויף, וואו זעליקל האָט אים געשיקט. מען האָט די שפּענער ביי אים צוגענומען און נאָך גוט אָנגעבראָכן די ביינער.

יאָסעלע איז געקומען אַ צעשלאָגענער, מיט אַ ליידיקן קוישל צוריק. דערפאַר האָט אים זעליקל נאָך צוגעלייגט עטלאַכע קלעפּ און געשריען: „ג נ ב, ווער האָט דיך געהייסן ג נ ב׳ענען? קלייבן האָב איך דיר אָנגעזאָגט!

— איך האָב געקליבן, — האָט יאָסעלע געזאָגט, — געקליבן ווי אַלע טאָג.

— אַ ליגן, דו האָסט גע׳ג נ ב׳עט! — האָט זעליקל געשריען.— קלייבן איז ניט ג נ ב׳ענען.

יאָסעלע האָט דעם אונטערשייד צווישן קלייבן און ג נ ב׳ענען ניט געוואוסט, און אַז אויף מאָרגן האָט אים דער מייסטער געשיקט נאָך אַמאָל מיט׳ן קוישל קלייבן, האָט ער געענטפערט: „קלייבן איז אויך ג נ ב׳ענען, איך וויל קיין ג נ ב ניט זיין!“ דערפאַר האָט אים דער מייסטער געשלאָגן, גע׳ה ר ג׳עט און אַ גאַנצן טאָג קיין עסן ניט געגעבן.

אײנמאָל, ווען יאָסעלע איז פון מ ע ר י ב געקומען, האָט אים דער מייסטער צוגערופן עפּעס אַזוי גוט, אַזוי פריינדלאַך, אַז דעם פאַרשטויסענעם קינד האָט זיך ניט געגלויבט, צי מען מיינט עס אים.

— יאָסעלע, — מאַכט דער מייסטער, — דו ווילסט אַ זויערע אוגערקע?

יאָסעלע האָט מ ו ר א געהאַט צו ענטפערן. אַ פּאָר מאָל האָט מען אים שוין אָפּגענאַרט מיט אַזאַ ש א ל ה, און אַז ער האָט געענטפערט: „יאָ“, האָט מען אים געזאָגט אַ גראָב וואָרט, און דער מייסטער מיט די פּ ו ע ל י ם האָבן געהאַט צו לאַכן.

— אויף נ א מ נ ו ת, אַן אוגערקע אַ זויערע! — שווערט זיך דער מײַסטער. — איך מײַן ניט אָפּצונאַרן הײַנטיקס מאָל; נאָר טאַקע ב א מ ת אַן אוגערקע; זאָג זשע, דו ווילסט?

— איך וויל! — האָט יאָסעלע געענטפערט צוליב צו טאָן דעם מײַסטער.

— טאָ נעם דאָס טעפל, קריך אַרײַן דורכ׳ן פענסטערל אין קעלער, דאָרט אין ווינקל רעכטס שטייט אַ פאַס מיט אוגערקעס... נעם אָן אַ פול טעפל, איך וועל בײַם פענסטער שטיין, וועסטו מיר דערלאַנגען! באַוויַיז אַ ד ר ב ה דײַן האַנט-מ ל א כ ה און מאַך עס אָפּ אַ ג י ל ו א ש מ ח, קײַלאַכדיק און שפּיציק. עפּעס טויגסטו זיך אויף פינגער-מ ל א כ ה!

— מען טאָר ניט ג נ ב׳ענען! — האָט יאָסעלע געענטפערט.

— ג נ ב׳עץ! וועמען זאָגסטו דאָס? — האָט זעליקל אַ געשרײַ געטאָן. — און געלט בײַם ר ב י׳ן מעג מען ג נ ב׳ענען? אַ מעסערל אין ח ד ר—שטייט דיר אָן? אַ לעפל בײַ שווינדעלען אין קיך—איז כ ש ר? אַן אײַנבראָך אויף דיר! מײַנסט, איך ווייס ניט, ווער דו ביסט?

יאָסעלע האָט מ ו ר א צו ענטפערן און שווײַגט.

— דו גייסט, צו ניט? — פרעגט זעליקל. — וואָס שטייט דיר ניט אָן?

— איך וויל קײַן אוגערקע ניט. — פּרואווט זיך יאָסעלע אָפּ־זאָגן. זעליקל האָט אים אַ בריק געטאָן מיט׳ן פוס: „און דאָס ווילסטו? און מ כ ו ת פון דער דאַזיקער נאַכט פון פ ס ח, ווילסטו? אזא ג נ ב׳עץ, אָ ס ו ר, אויב מען טאָר אים האַלטן אין אַ אידישער שטוב!“— עס האָט זיך אויסגערופן אַן אַנדער אינגל, און אין עטלאַכע מינוט שפּעטער האָט דער מײַסטער מיט אַלע פ ו ע ל י ם געגעסן זויערע אוגערקעס מיט ברויט. יאָסעלען, פאַר זײַנע ע ק ש נ ו ת, האָט מען אַ פ י ל ו קײַן טרוקן ברויט אויך ניט געגעבן.

פון יענעם טאָג פלעגט זיך די געשיכטע מיט׳ן קעלער אַלע

נאַכט ווידערהאָלן. אַלע נאַכט פלעגט מען קניפלאַך ציען, ווער עס זאָל אין קעלער אַריינקריכן, און מען פלעגט עס אַזוי מאַכן, אַז דאָס קניפל האָט אַלע מאָל יאָסעלע געמוזט אַרויסציען. יאָסעלע האָט אָבער אַלע טאָג געשריען, ער וויל קיין אוגערקעס ניט, און דער מײַסטער האָט געהײַסן דעם אַנדער אינגל, וואָס האָט באַדאַרפט גיין אַנשטאָט יאָסעלען, אים אַראָפּלאָזן דרײַ פּעטש, וואָס יענער אינגל פלעגט עס באַלד מ ק י י ם זײַן מיט אַ ה ו ס פ ה פון אײַגענעם י ו ש ר. און ניט אוגערקעס אַליין האָט מען פון קעלער געשלעפּט: אויך זויערע קוואַס־עפּל, ציבעלע, קאַרטאָפּל און אַלץ, וואָס אַ יוסטע באַלעבאָסטע גרייט אָן אויף אַ גאַנץ ווינטער. יאָסעלען האָט מען קיינמאָל צו פאַרזוכן ניט געגעבן. און איינמאָל האָט דער מײַסטער ג ו ז ר געווען:

—אויב דער ג נ ב וועט מאָרגן ניט גיין אָננעמען אין קעלער אַ קײַשל קאַרטאָפּל מיט אַלע זיבן זאַכן, אָט הערט איר אַלע, ווי איך שווער בײַ מײַן אידישקײַט, אַז איך טרײַב אים אַרוים ווי אַ הונט, נאָך מיט עטלאַכע פּעטש צוגאָב! איך האָב פײַנט אַ ב ע ל ־ג א ו ו ה! אַז עס שטייט אונז אַלעמען אָן, מוז אַזאַ ג נ ב׳עץ אויך אָנשטיין! אַ מ פ ל ה וואָלט איך אויף אים געקלערט... דאָס איז דאָך נאָר אָן ע ק ש נ ו ת! זײַ זשע וויסן, ג נ ב׳עץ, אַז מען מעג ג נ ב׳ענען פאַר אַ מאַמען, מעג מען פאַר אַ מײַסטער אַ ו ו ד א י... אַ ג נ ב ביסטו דאָך סײַ ווי, נאָר דו ווילסט מיך ניט פאָלגן, וואוהין איך שיק דיך, טאָ וואָס זשע טויגסטו מיר? געדענק, ג נ ב׳עץ, מאָרגן וועט דײַן י ו ם ־ ה ד י ן זײַן! אי אַרויסטרײַבן וועל איך דיך, אי אַ ג נ ב וועסטו בלײַבן!

אַ גאַנצע נאַכט, נאָך אַזאַ מ ו ס ר, האָט זיך יאָסעלען געח ל ו מ׳ט: ער זעט די מאַמען זײַנע, זי איז בלאַס, אַזוי אוים־געמאָגערט, און עס טוט אים ווײַ דאָס הערצל, קוקנדיק אויף איר. „זע, מײַן טײַער קינד, בעט זי אים, זײַ ניט קיין ג נ ב, ג נ ב׳ע ניט קיין אוגערקעס, קוק אויף מיר און זע, ווי איך בין געוואָרן איבער

דיר: אין אַסטראָג געזעסן און אַזוי קראַנק בין איך!... וויל בעסער לערנען, יאָסעלע, די תורה וועט דיך פון אַלע שלעכטס אײַנהיטן! זײַ ניט קיין שוסטער; מײַנע אָבות אבותינו זײַנען קיין שוסטערס ניט געווען, ווי קומסטו דערצו?"—ער וויל איר ענטפערן, ער וויל זיך אויסוויינען פאַר איר, אויפ'ן האַרצן איז אים אַזוי שווער, אַזוי ביטער!... פּלוצלונג דערמאָנט ער זיך, זײַן מאַמע איז דאָך געשטאָרבן, און מיט אַן אַנגסט־געשרײַ, דאַכט אים, בעט ער זיך: „אוי, מאַמע, ווערג מיך ניט, איך וועל ניט זײַן קיין שוסטער!" און אָט דערזעט ער אונטער איר רויטער טוך די ווײַסע תכריכים אירע. זי הייבט אויף אירע אויסגעטריקנטע טויטע הענט און זאָגט: „האָב קיין מורא ניט, איך בין ניט געשטאָרבן!" — דו ביסט יאָ געשטאָרבן, איך זאָג דאָך קדיש נאָך דיר! — שרײַט ער מיט אַנגסט.

— גוט, גוט, מײַן קינד, זאָג קדישים אסך, אסך, וועל איך גאָט בעטן פאַר דיר! — טרייסט זי אים, און אָט זעט ער, ווי זי הייבט זיך אויף, זי גייט ניט, נאָר זי שוועבט און טראָגט זיך אין דער לופטן. אָט איז זי שוין אַריבער איבער'ן פאַרקן און טראָגט זיך אַזוי הויך און אַלץ ווײַטער, ווײַטער, ביזן בית־עולם. ער שרײַט מיט אַנגסט: „מאַמע, מאַמע!" נאָר ער איז עפּעס אַזוי ווי הייזעריק, דאַכט אים, אַז כאָטש ער שרײַט מיט די לעצטע כוחות, הערט ער די אייגענע שטימע ניט.

די אינגלאַך, וואָס האָבן זיך מיט אים צוזאַמען אויף דער ערד געוואַלגערט, געשלאָפן, הייסט עס, האָבן זײַן פאַרשטיקט אַנגסט־געשריי דערהערט און האָבן אים אויפגעוועקט.

— וואָס האָט זיך דיר געח'לומ'ט, גנב'עץ? — האָט אים איינער פון זיי געפרעגט, — איך האָב געמיינט, גזלנים זײַנען אַנגעפאַלן און מען קוילעט אונז; מיט אַזאַ מין קול האָסטו געשריי...

— דאָס שמײַסט מען זײַן נשמה אויף יענער וועלט פאַר די עברות זײַנע! — האָט אַן אַנדער שוסטער־אינגל דערקלערט. —

אַלעמענס נ ש מ ה פֿליט בײַנאַכט אַרויף אויפֿ׳ן הימל, בײַ אַ ר ש ע אָבער פֿליט זי גלײַך אין ג ה י נ ו ם אַרײַן, און דאָרט כאַפּט זי פֿײַערדיקע שמיץ.

כאָטש עס איז נאָך אַ שטיק צום טאָג געווען און די אַנדערע זײַנען באַלד צוריק אַנטשלאָפֿן געוואָרן, האָט שוין יאָסעלע מער ניט געשלאָפֿן. ער האָט נאָר מיט שרעק געקלערט און געטראַכט הײַנט דעם ח ל ו ם און וועגן דעם, וואָס הײַנט וועט זײַן דער י ו ם־ ה ד י ן זײַנער, ווי דער מײַסטער האָט אים געזאָגט. ער האָט אָבער גאָר נישט געקענט אָפּטראַכטן. אַז דער זייגער האָט שוין זעקס געשלאָגן, און דער מײַסטער האָט מיט אַ בריק אין זײַט אַלע זײַנע פּ ו ע ל י ם אויפֿגעוועקט, האָט זיך יאָסעלע אויך אויפֿגעהויבן און איז אַוועק אין ב י ת ־ ה מ ד ר ש דאַווענען און ק ד י ש זאָגן. און „ק ד י ש י ם“ האָט ער הײַנט געזאָגט אַ ס ך, אַ ס ך... עס האָט זיך אים עפּעס געדאַכט, אַז די מאַמע זײַנע איז אין דער ווײַבערשער שול, זי הערט זײַן ק ד י ש, זי ענטפֿערט: „אָ מ ן“, און זי ווינקט אים, ער זאָל נאָך ניט אַוועקגיין און וואַרטן. ער וואַרט אָפּ דעם צווייטן מ נ י ן, ער זאָגט ווידער ק ד י ש. עס דאַוונט שוין דער דריטער מ נ י ן, ער בלײַבט איין אָ ב ל אין גאַנצן ב י ת ־ ה מ ד ר ש און זאָגט אַליין אַלע ק ד י ש י ם. ענדלאַך איז דער ע ו ל ם זיך צע־ גאַנגען, און ער איז אויך אַרויסגעגאַנגען. נאָר בײַם שוועל איז ער שטיין געבליבן, און עס פֿאַרדריסט אים: פֿאַרוואָס דאַוונט מען ניט אַ גאַנצן טאָג?... אַז מען וואָלט אַ גאַנצן טאָג דאַוונען, טראַכט ער, וואָלט איך אַ ו ו ד אַ י הונדערט ק ד י ש י ם זאָגן! דעם גאַנצן טאָג דאָ זײַן, און ניט ברויכן גיין צוריק צום מײַסטער!

דערמאָנענדיק זיך אָן מײַסטער, גיט אים עפּעס ווי אַ שטאָך אין הערצל, און ער הייבט זיך אָן דערמאָנען, אַז דער מײַסטער וועט אים באַלד גוט ה ר ג׳ענען, וואָס ער האָט זיך אַזוי פֿיל אויפֿגעהאַלטן צום דאַוונען. „אַלע פּ ו ע ל י ם האָבן שוין דאָרט לאַנג אָפּגעגעסן,

טראַכט ער, וואָס פאַר אַ ת י ר ו ץ וועל איך אים ענטפערן, וואָס איך קום אַזוי שפּעט פון דאַוונען?“

— גײַן, איך וועל מער ניט גײַן צום מײַסטער! — רעדט ער צו זיך און הײבט אָן גיך צו גײַן, ניט ווײסנדיק, וואוהין ער גײט. אַ פּאָר ש ע ה איז ער אַזוי אומגעגאַנגען, ביז עס האָט אים אָנגעהויבן צו הונגערן. נאָר וואָס שטאַרקער עס הונגערט אים, גײט ער אַלץ גיכער, ביז ער קוקט זיך אַרום — אָט איז ער בײַם טײַכל, וואו ער פּלעגט אַמאָל אַזוי אָפט מיט דער ר ב י׳צן גײַן מיט די גרעט. ער איז צו צום וואַסער, זיך אויסגעצויגן ווי גרויס ער איז און אָנגעהויבן טרינקען, כאָטש אים האָט זיך טרינקען גאָר ניט געוואָלט; ער האָט געמײנט, טאָמער וועט ער דערמיט י ו צ א זײַן אָנשטאָט עסן. עפּעס האָט אים געדאַכט, אַז עס ווילט זיך אים טאַקע ניט מער עסן: „אונטערגעלענט אַ ביסל דאָס האַרץ“. — טראַכט ער און גײט צוריק אין שטאָט אַרײַן. אָט איז ער אויפ׳ן מאַרק, און אָט וואַלגערן זיך אַ פּאָר שטיקלאַך אַרומגעביסענע עפּל; אָן דאָרט, וואו די ווײַבער זיצן מיט אַלערלײ קרײַטאַכער, וואַלגערט זיך, ווי ה פ ק ר, אַ צעוויאַניעטע, קרעציקע אוגערקע און נאָך ווײַטער — אַ האַלב מערל... ער קלײַבט עס אויף, ווישט אַרום די בלאָטע און עסט עס אויף מיט אַפּעטיט. ער פילט זיך געשטאַרקט, און דערמאָנט זיך — צײַט גײַן דאַוונען מ נ ח ה, ק ד י ש ניט פאַרשפּעטיקן. אין ב י ת - ה מ ד ר ש פאַרגעסט ער אָן אַלץ, דאַוונט מ נ ח ה אויסווייניק, זאָגט ק ד י ש, בלײַבט שוין דאָ ביז נאָך מ ע ר י ב. מיט ק נ א ה און מיט אַ באַטריבט הערצל קוקט ער צו, ווי איטלאַכער י ש י ב ה - ב ח ו ר נעמט זיך אַ ליכט, שמעלצט צו צום טיש. עפנט אַ ג מ ר א און לערנט. ווי האָט זיך אים געוואָלט אַזוי גליקלאַך זײַן! ער איז צו צום ס פ ר י ם-אַלמער זוכן אַ ח ו מ ש.

— וואָס זוכסטו, אינגעלע? — האָט אים אַ איד געפרעגט?

— אַ ח ו מ ש!

— וואָס דאַרפסטו אַ ח ו מ ש?

— איך וויל לערנען!

— האָסט קיין ח ד ר ניט?

— ניין!

— ווער ביסטו?

— יאָסעלע!

— וואָס רעדט איר מיט אים? — האָט זיך אַ י ש י ב ה־ב ח ו ר, וואָס איז צום אַלמער צו, זיך אַריינגעמישט. — דאָס איז דאָך דאָס קליינע ג נ ב׳ל, ערשט ניט לאַנג אין געריכט געשטאַנען, נאָט איינך אַ האַנט, ער וויל ג נ ב׳ענען אַ ס פ ר!

— א מ ת, אינגעלע? — האָט דער איד געפרעגט.

— איך וויל ניט ג נ ב׳ענען, איך וויל לערנען אין ח ו מ ש! — האָט יאָסעלע געענטפערט. — גיט מיר אַ ח ו מ ש, וועל איך לערנען.

— נאַ דיר אַ ח ו מ ש, איך וועל זען, צו קאָנסטו לערנען און צו ווילסטו טאַקע; קום, זעץ זיך לעבן מיר.

און יאָסעלע האָט מיט לוסט און פאַרגעניגן געלערנט ח ו מ ש פאַר׳ן אידן. דער איד האָט ניט געברויכט אים אונטערצוזאָגן.

— ביסט אַ וואוילער אינגל! — האָט דער איד געזאָגט. — נאָר זאָג מיר, אַז דו קענסט אַזוי גוט לערנען, פאַרוואָס רופט מען דיך ג נ ב?

— יאָסעלע האָט ניט געענטפערט, נאָר טרערן האָבן זיך אים געוויזן אין די אייגלאַך.

— איך וועל ניט מער, קיינמאָל ניט! — האָט דאָס פאַרקלעמטע קינד געענטפערט.

— זע זשע, זאָלסט ניט ג נ ב׳ענען מער, נאָר לערנען זאָלסטו, וועסטו נאָך זיין אַ לייט! — האָט דער איד געטרייסט. — פרעגן, צי האָט ער היינט געגעסן? צי האָט ער וואו צו שלאָפן? האָט דער איד פאַרגעסן, אָדער עס איז אים אַ פ ש ר גאָר אויפ׳ן זינען ניט אַרויף, אַז עס קען זיין, דאָס קינד האָט ניט צו עסן און האָט אַ פ י ל ו קיין היים ניט.

כ ל ־ ז מ ן דער איד איז אין ב י ת ־ ה מ ד ר ש געווען, האָט יאָסעלען קיינער ניט אָנגערירט. נאָר קוים איז זיין באַשיצער אַרוים, האָט דער ש מ ש, וואָס האָט אַלע מאָל אַ כ ע ס געהאַט אויף יאָסעלעם טאַטן, פאַר די 5 גילדן ש כ י ר ו ת, וואָס מען האָט פון זיינע אַראָפּגענומען צוליב אים, צוגעכאַפּט ביי יאָסעלען דעם ח ו מ ש, פאַרלאָשן די ליכט און אים אַרויסגעטריבן.

— אַהיים גיי, אַהיים, דו שייגאַץ! — האָט ער געשריען.

וואו איז זיין היים? — דאָס איז דעם ש מ ש׳ס ד אָ ג ה ניט געווען.

מיד פון אַרומגיין אַ גאַנצן טאָג האָט זיך יאָסעלע פאַרקליבן אין אַ ווינקל ערגעץ פון גרויסן ב י ת ־ ה מ ד ר ש־פאַרהויז, זיך אַוועקגעלייגט שלאָפן און דורכגעשלאָפן אַ גאַנצע נאַכט, ביז אידן זיינען געקומען דאַווענען דעם ערשטן מ נ י ן.

און ווידער האָט ער אַזוי אַ טאָג צוגעבראַכט: אַ פאַרפוילט אָדער אָפּגעגריזעט שטיקל עפּל, אַ צעוויאַניעט מערל אָדער אַנדערע אַזעלכע אַרויסגעוואָרפענע גוטס, וואָס ער האָט נאָר געקאָנט אין מויל אַריינעמען, איז אים גענוג געווען; צו גאָט קיין ט ע נ ו ת ניט געהאַט און ביי קיינעם אַ ביסן ניט געבעטן, אין טייך האָט אים קיין וואַסער ניט געפעלט, און היינט האָט אים נאָך אַ גליק געטראָפן: אַ אידענע וואָס האָט דאָ גרעט געוואַשן האָט אים אַ מ ז ו מ נ׳ע קאָפּיקע געגעבן פאַר צוהעלפן אַוועקטראָגן די נאַסע גרעט פון טייך אַהיים. ער האָט געקויפט פאַר אַ קאָפּיקע ברויט און איז טאַקע היינט א מ ת זאַט געווען.

צו מ ע ר י ב איז אָבער דער נעכטיקער איד שוין ניט געווען, און דעם ח ו מ ש צו לערנען האָט ער שוין ניט באַקומען. דער ש מ ש האָט אים ווידער אַרויסגעטריבן, נאָר היינט שוין מיט ר ח מ נ ו ת: אים געהייסן גיין אין ח ס י ד י ם־שטיבל, דאָרט קען מען אים ניט, וועט מען אים לאָזן אַ פ י ל ו דעם קאָפּ זיך אַראָפּדרייען.

יאָסעלע איז אַוועק אין ח ס י ד י ם־שטיבל. קיין י ש י ב ה־

ב ח ו ר י ם זײַנען דאָרט ניט געווען, דערפֿאַר קײַן ס פ ר י ם אויך ניט. פֿינסטער, נאָר אײן ליכטל האָט אין ע מ ו ד געברענט. דער ש מ ש, אַן אַלטער האַלב-בלינדער איד, האָט גאָר ניט באַמערקט, אַז נאָך ווער איז דאָ ח ו ץ אים. יאָסעלע איז פֿאַרקראָכן צווישן אויוון און געשלאָפֿן ווי אַ גראַף.

אויפֿ׳ן דריטן טאָג האָט אים י ו נ ה וואַסערטרעגער בײַם טײַך געכאַפּט, אים גאַנץ גוט פֿאַר׳ן אויער אָנגעריסן און געשריען:

— שײַגאַץ, אַזוי פֿיל מי איך האָב אַרום דיר געהאַט, צום ס ו ף קריכסטו אין פֿרעמדן קעלער אוגערקעס ג נ ב׳ענען! ביסטו דאָך ב א מ ת אַ ג נ ב, און אַז אַ וועלט זאָגט: אַ ג נ ב! זאָל מען גלויבן. זעליקל האָט דיך אַרויסגעטריבן, שײַן האָב איך אויסגעפֿירט!

— ניט א י ך האָב די אוגערקעס פֿון קעלער גע׳ג נ ב׳עט. איך האָב ניט געוואָלט גײן, דערפֿאַר האָט מיך דער מײַסטער געשלאָגן, ווי איך בין אַ איד, ווי ניט איך! — האָט יאָסעלע געשוואָרן.

טאָ קום צום מײַסטער, לאָם איך אויספֿירן אויג אויף אויג. — האָט י ו נ ה געזאָגט.

— איך האָב מ ו ר א, ער וועט מיך ה ר ג׳ענען. איך וויל ניט זײַן קײַן שוסטער, איך וויל לערנען אין ב י ת - ה מ ד ר ש, ווי אַלע לערנען!

— וואו עסטו? וואו שלאָפֿסטו?

יאָסעלע האָט ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפֿערן.

— גײַ צום מײַסטער שוין צוריק, בעט אים מ ח י ל ה, וועט ער דיך נאָך צונעמען, אַז ניט וועט פֿון דיר ווערן אַ בראָדיאַגע, וואָס שלעפּט זיך אַרום שלינג און שלאַנג. און אויב אַ פ י ל ו דו ביסט ב׳יז איצט ניט געווען קײַן ג נ ב, וועסטו עס מוזן ווערן. גײַ זשע, א י ך הײַם! — האָט י ו נ ה געשריען.

— איך וויל ניט זײַן קײַן שוסטער, איך וועל ניט גײן צו זעליקלען, כאָטש ה ר ג׳עט מיך! — האָט יאָסעלע געענטפֿערט אַנטשידן.

— ביסטו דאָך טאַקע אַ שוויַגעץ; פֿאָלגסט מ י ך אויך ניט? טאָ גיי טאַקע אין דער ערד אַריַין; ווי דו ווערסט בריַיען, אַזוי ווערסטו טרינקען! גאָט איז מיַין ע ד ו ת, איך האָב געטאָן, וואָס איך האָב געקענט. — י ו נ ה האָט גענומען זיַין קאַראָמישל צו נעמען זיַינע עמער וואַסער, נאָר יאָסעלע האָט געמיינט: ער וויל אים שלאָגן, און איז אַנטלאָפֿן געוואָרן. י ו נ ה האָט אים נאָכגעשריען:

— אַז אַ וועלט זאָגט: „אַ נישט רעכטער“, זאָל מען גלויבן. אַזאַ שוויַגאַץ, אַזאַ שקאָץ!...

אַזוי האָט דאָס פֿאַרלאָזענע קינד עטלעכע טעג צוגעבראַכט, פֿון קיין זאַך קיין ד א ג ה ניט געהאַט, מיט'ן הונגער איז ער, פֿון זינט ער געדענקט, אַן אַלטער באַקאַנטער געווען, און געשלאָפֿן האָט ער דאָ אין פֿאָרהויז אָדער צווישן אויוון אין ח ס י ד י ם-שטיבל ניט ערגער, ווי ביַי זעליקל דעם מיַיסטער זיַינעם אויף דער ערד. נאָר איין זאַך האָט אים זיַין לעבן פֿאַרביטערט און פֿלעגט שטענדיק מיט טרערן אָנפֿילן זיַינע אייגלאַך. און דאָס איז געווען, ווען ער פֿלעגט באַגעגענען אינגלאַך, וואָס גייען אין ח ד ר און פֿון ח ד ר. „אַליץ אינגלאַך גייען, פֿלעגט זיַין הערצל שריַיען אין אים, ווייסן, וואוהין זיי גייען, האָבן אַ ח ד ר, אַ ר ב י'ן, און האָבן אַהיים; איך האָב גאָרנישט... גיי אום אין די גאַסן, לערן ניט און האָב קיין היים אויך ניט!“ — און ווי האָט ער מ ק נ א געווען יענע אינגלאַך, און ווי פֿלעגט ער גאָט בעטן, ער זאָל ווידער האָבן אַ ר ב י'ן, אַ ח ד ר! זאָל כאָטש דער ר ב י שלאָגן, נאָר אַ ח ד ר, אַ ר ב י'ן און לערנען!... קיין היים האָט ער שוין ניט געבעטן. ווי קאָן ער שוין אַ היים האָבן, אַז ער האָט קיין מאַמען ניט?

איינמאָל, פֿאַרביַיגייענדיק אַ ח ד ר, וואו אַ ניַימאָדישער ווילנער מ ל מ ד האָט מיט זיַינע ת ל מ י ד י ם געקנעלט, און דערהערנדיק, ווי דער ר ב י לערנט עפּעס מיט די קינדער מיט אַזאַ שיינעם נ י ג ו ן, האָט ער זיך פֿון אָרט ניט געקאָנט אָפּריַיסן

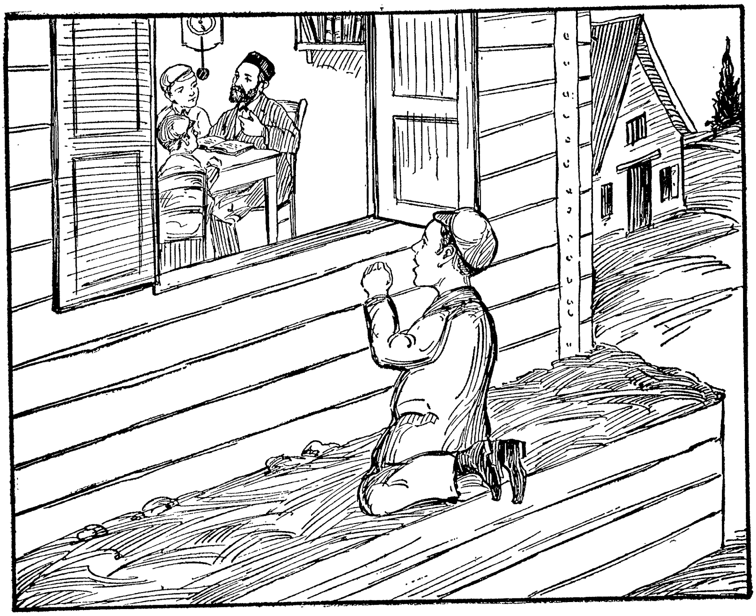

און האָט אונטער'ן פענסטער זיך צוגעהערט, וואָס מען לערנט און ווי מען לערנט. פון יענעם מאָל אָן פלעגט ער אַלע טאָג ש ע ו ת גאַנצע שטייַן לעבן פענסטער. דאָס הערצל פלעגט אים צעגייַן, און ער פלעגט די ווערטער פון פּ ס ו ק שלינגען, ביז די אינגלאַך פלעגן אַרויסגייַן, אים דערזען און אַוועקטרייַבן מיט זידלערייַ און געשרייַען:
„ג נ ב, ג נ ב!“

איינמאָל האָט ער זייַן שוועסטער ש ר ה'לען באַגעגנט. זי האָט נאָך ניט געוואוסט, אַז ער איז פון זעליקל שוסטער אַנטלאָפן. יאָסעלע האָט איר דערציילט, און זי האָט אָנגעהויבן וויינען.

— וויין ניט, — האָט ער זי געטרייסט, — איך וועל ניט זייַן קיין שוסטער. די מאַמע האָט מיך אין ח ל ו ם געבעטן, איך זאָל

ניט זײַן קײן שוסטער, איך זאָל לערנען; און איצט לערן איך, אַזוי גוט לערן איך, נאָך בעסער ווי בײַ בערלען, ש ר ה׳לע!

— וואו לערנסטו?

— קום, איך וועל דיר ווײַזן. — האָט ער ווי מיט ש מ ח ה. געענטפערט, און האָט זײַן שוועסטערל צוגעפירט צום פענסטער.—דו הערסט, ש ר ה׳לע? דאָ לערנט מען בעסער און שענער ווי בײַ בערלען! דאָ זיץ איך אַלע טאָג און לערן אויך גלײַך מיט אַלע אינגלאַך! — האָט ער זײַן שוועסטער מיט פרײַד דערציילט. — און פרעג מיך עפּעס, וועסטו זען, ווי איך ווייס אַלץ, וואָס מען לערנט דאָ אין ח ד ר! און ער האָט פאַר זײַן שוועסטער אָנגעהויבן זאָגן דעם ח ו מ ש מיט דעם זעלבן שײנעם נ י ג ו ן איסוויניק, פונקט ווי ער האָט דאָ אונטער׳ן פענסטער געהערט.

— וואו ביסטו? וואו שלאָפסטו? — האָט ש ר ה׳לע מיט געוויין געפרעגט.

— אין ח ס י ד י ם-שטיבל, — האָט ער געענטפערט, — דאָרט איז דער ש מ ש אַ בעסערער, ווי אין ב י ת - ה מ ד ר ש, ער טרײַבט מיך ניט אַרויס, ווי יענער, וואָס גיט מיר אַ פ י ל ו אַ ח ו מ ש ניט.

— און וואו עסטו, און וואָס עסטו, מײַן אָרימער יאָסעלע? — האָט זי ווײַטער געפרעגט. יאָסעלע האָט אויף דער ש א ל ה ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפערן, גלײַך ווי ער וואָלט זי צום ערשטן מאָל געהערט, און האָט געשוויגן, נאָר טרערן האָבן זיך באַוויזן אין זײַנע אײגלאַך.

— קום מיט מיר, מײַן טײַערער יאָסעלע! איך וועל מיט דיר מײַן לעצטן ביסן טײלן! האָט דאָס גוטע שוועסטערל כליפּענדיק געזאָגט. קום, האָב קײן מ ו ר א ניט, מײַן באַלעבאָס וועט מיר גאָרנישט טאָן, אַז איך וועל דיר אַ האַלב פון מײַן וואַרמעס און וועטשערע אָוועקגעבן!

און זי האָט אים צו זיך אַוועקגעפירט, מיט אים דעם ביסן

געטוּילט. ר׳ געצל דעם שנײַדער איז דאָס ד ו ח ק א געפעלן, וואָס ש ר ה׳לע האָט אַזאַ גוט האַרץ. „אַ ר ח מ נ ו ת איז דאָך טאַקע אויף דעם אָרימן קינד!״ — האָט ער געזאָגט און האָט ש ר ה׳לען אַ וואָרט ניט איבערגערעדט, ווען זי פלעגט יעדעס מאָל פון איר פרישטיק און מיטאָג אַ העלפט פאַר איר ברודערל באַהאַלטן. ש ר ה׳לע האָט פון אירע עטלאַכע גראָשן, וואָס פלעגן איר צופאַלן פון אָפּטראָגן אַ שטיקל אַרבעט, געקויפט פאַר איר ברודערל אַ העמדל און אַ פּאָר זעקלאַך. שיכלאַך גאַנצע, האָט אים נאָך זײַן גוטע מאַמע פאַר איר טויט פאַרזאָרגט. ש ר ה׳לע פלעגט אים אויסקעמען, אָרומוואַשן, אים געבן זײַן ח ל ק פרישטיק, און יאָסעלע איז גליקלאַך געווען, גליקלאַך דערמיט, וואָס קיינער שלאָגט אים ניט, און נאָך גליקלאַכער — וואָס ער לערנט, כאָטש אויפ׳ן גאַס, אונטער אַ פענסטער ערגעץ. נאָר די טעג זײַנען נאָך גענוג וואַרימע, די פענסטער כ מ ע ט אַלע אָפן, און ער הערט אַ.ן פאַרנעמט קלאָר יעדעס וואָרט, וואָס דער ר ב י לערנט דאָרט אינעווײניק, און ער געדענקט אַזוי גוט דעם נ י ג ו ן דעם שײנעם מיט אַלע טײַטש־ווערטער, אַז עס ווילט זיך אים אַמאָל אונטערזאָגן יענעם אינגל, וואָס בלײַבט שטײן בײַ אַ וואָרט און ווײס ניט דעם „טײַטש״. ניט די ז ל ז ו ל י ם פון די ח ד ר־אינגלאַך, ניט זײער שפּײַען אויף אים דורכ׳ן פענסטער האָבן אים געקענט אָוועקטרײַבן פון זײַן ליב ערטל, וואָס גאָט האָט אים צוגעשיקט. ער לערנט... מער ווי דאָס האָט אים ניט געפעלט און דאָס האָט ער דאָ!

אײנמאָל האָט אַ אינגל פון ח ד ר — צי גערן, צי אומגערן — אַרויפגעגאָסן אויף אים אַ טאַש הײסע טײ. יאָסעלע האָט אַ האַרצ־רײַסנד געשרײ געטאָן. דער מ ל מ ד איז אַרויסגעלאָפן, אים אין ח ד ר אַרײַנגעפירט. צום גליק איז די טײ ניט שטאַרק הײס געווען, און קײן בלאָזן אויף זײַן לײַבעלע זײַנען ניט אויפגעלאָפן.

— אינגעלע, ווער ביסטו? וואָס טוסטו דאָ? — האָט דער מ ל מ ד מיט מיטלייד געפרעגט.

— איך לערן דאָ! — האָט יאָסעלע בתמימות ווייַנענדיק געענטפערט.

— וואו? וואָס? דאָ אויפ'ן גאַס?

— מײַן מאַמע איז געשטאָרבן, — האָט דאָס קינד דערקלערט, — איך האָב קײַן חדר ניט, הער איך דאָ אונטער'ן פענסטער אַלץ, וואָס איר לערנט מיט אײַערע אינגלאַך.

— נו, זאָג, אַדרבה, וואָס קענסטו שוין פון אַזאַ לערנען? — איז דער מלמד מטיקאַווע געוועזן. און יאָסעלע האָט אָנגעהויבן אויסווייניק איבערצוזאָגן אַלץ, וואָס ער האָט געדענקט פון דעם, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט ביז איצט.

דער מלמד האָט זיך גע'חידוש'ט, געקוועטשט מיט די פּלייצעס, דאָס אָרימע קינד געגלעט איבער'ן קעפּל און איז אַ בעל־ גוועזן, אים צו לאָזן קומען אַלע טאָג אין חדר אַרײַן. נאָר די תלמידים זײַנע, און די באַלעבאָסטע פון דעם הויז, וואו דער חדר איז געוועזן, האָבן אים געזאָגט, אַז דאָס אינגעלע, דאַכט זיך גאָר אַ נעבאַכל, איז אָבער אַ באַוואוסטער גנב און אַז איבער אים האָט בערל כמעט זײַן גאַנצן חדר פאַרלאָרן, און עס איז ניט כדאי אַזאַ אין חדר אַרײַנצולאָזן. דעריבער האָט דער מיטלײַדנדער מלמד יאָסעלען געזאָגט, אַז אונטער'ן פענסטער מעג ער זיצן אַלע טאָג וויפיל ער וויל, ער זאָל אים נאָר געבן אַ האַנט אויף חלק לעולם־הבא, אַז ער וועט קײנמאָל ביי זײַנע אינגלאַך ניט גנב'ענען. די חדר־אינגלאַך האָט ער געגעבן צו פאַרשטײַן, ווי גרוים די עברה איז, זיך צו רייצן און נאָך באַלײדיקן אַן אָרים קינד, אַ יתום, וואָס האָט ניט קײַן מאַמען, וואָס זאָל אים געבן אין אַ חדר, כאָטש ער וויל לערנען און קען לערנען, אַדרבה, עס איז אַ מצוה אים צו העלפן, מיט וואָס אײנער קען, און ניט זשאַלעווען אַמאָל אַ שטיקל ברויט אים צו דערלאַנגען דורכ'ן פענסטער, אַנשטאָט צו שפּײַען אויף אים!

פון יענעם טאָג אָן האָבן די חדר־אינגלאַך אָנגעהויבן רחמנות

האָבן אויף יאָסעלען, און אָפט פלעגט אים נאָך וועך פון זײַ דורכגעקומען: ער איז מיט׳ן אַלטן ש מ ש פון ח ס י ד י ם־שטיבל דורכגעהאַט: פּאַר׳ן אויסקערן דאָס שטיבל אַלע פרימאָרגן און פאַר אָנגיסן וואַסער אין האַנטפאַס, האָט ער אים געלאָזט שלאָפן צווישן אויוון פראַנק און פרײַ אַ גאַנצע נאַכט. גערעכנט האָט ער שטענדיק אין „ע ו ל מ׳שן“ ב י ת ־ ה מ ד ר ש. אין ב י ת ־ ה מ ד ר ש פלעגט ער אויך אַמאָל אַ ח ו מ ש באַקומען, וואו כאָטש איבערצו־ח ז ר׳ן דאָס, וואָס ער האָט אַמאָל בײַם טאַטן און בײַ ר׳ בערלען געלערנט. און ווי גליקלאַך איז ער געוואָרן, אַז זוכנדיק אַמאָל אַ ח ו מ ש, האָט ער עפּעס אַ ס פ ר געעפנט, און אים האָט זיך אויפגעמישט אָט די פּאָר קאַפּיטלאַך י ש ע י ה, וואָס ער האָט אויסגעלערנט בײַ דעם ווילנער מ ל מ ד אונטער׳ן פענסטער! ער האָט איצט ב ח ו ש געזען, וואָס ער האָט אויסווייניק געלערנט. די א ו ת י ו ת און די ווערטער זײַנען אים אַזוי ליב, אַזוי טײַער געווען, אַז אים האָט געדאַכט, זײַנע אײגלאַך זײַנען אים גאָר ליכטיקער געוואָרן, און ער האָט די פּאָר קאַפּיטלאַך עטלאַכע מאָל איבערגעח ז ר׳ט.

— אינגעלע, דו קענסט שוין „שוואַרבע“ (ע ש ר י ם ו א ר ב ע ה)?

— האָט אים אַ איד געפרעגט, זעענדיק, ווי ער לערנט אַזוי פלײַסיק.

יאָסעלע האָט נאָך ניט געוואוסט, אַז דאָס, וואָס ער לערנט איצט, רופט מען עס „שוואַרבע“. ער געדענקט נאָר, אַז זײַן ר ב י ר׳ בערל האָט אַמאָל געזאָגט, אַז דעם אַנדערן ז מ ן וועט ער מיט אים אָנהייבן „שוואַרבע“. און ער האָט זיך איצט פאָרגענומען צו בעטן זײַן שוועסטער ש ר ה׳לען, זי זאָל אים קויפן אַזאַ שוואַרבע, וועט ער אַלע נאַכט קענען אַ פ י ל ו אין ח ס י ד י ם־שטיבל לערנען און ח ז ר׳ן.

נאָר דאָ האָט זיך אַן אומגליק געטראָפֿן: בײַ געצל שנײַדער איז פּלוצלונג פֿאַרפֿאַלן געוואָרן אַ שטיקל טײַערע צודאַט פֿון אַ ג ב י ר ה'ס אַ קלײד, און דער ח ש ד איז געפֿאַלן אויף יאָסעלען. ש ר ה'לע האָט אומזיסט געוויינט און געשוואָרן, אַז ניט זי, ניט איר עלנד ברודערל וויסן פֿון דער ג נ ב ה, געצל אָבער האָט איר געענטפֿערט:

— דו ביסט טאַקע אַן ערלאַך קינד, פֿאַר ד י ר וועל איך אַלײן שווערן, אָבער פֿאַר דײַן ברודערל וועל איך ניט ע ר ב זײַן! אַז אַ וועלט שרײַט, מוז דאָך עפּעס זײַן!... נאָר צו וואָס ברויך איך אים ח ו ש ד זײַן? טאָמער ניט, האָב איך נאָר אַן ע ב ר ה. און צו וואָס טויג עס מיר? זאָל ער בעסער ניט גײן אַהערצו, וועל איך אים אַ ו ו ד א י ניט ח ו ש ד זײַן. ווילסטו אים פֿון דײַן עסן וואָס געבן, קײַן ע ו ו ל ה ניט; אָבער גיב אים אַמאָל אין אַ וואָך, אָדער מאַך עס אַזוי, אַז דו זאָלסט קײַן צײַט ניט צעשלאָגן און ער זאָל אַהערצו ניט ברויכן קומען, פֿאַרשטײסט?

און אַז יאָסעלע איז באַלד דערויף געקומען, האָט זיך ש ר ה'לע אויסגעוויינט גאַנץ גוט, געבעטן אים, ער זאָל צו איר קומען נאָר ש ב ת: דער באַלעבאָס וויל ניט לײַדן; זי וועט זוכן אַן ע צ ה, ווי אים זײַן ח ל ק עסן איבערצוגעבן. — „וואָלט י ו נ ה אַזוי ווײַט ניט געוואוינט, — האָט זי געזאָגט, — וואָלט איך אַלע טאָג בײַ י ו נ ה'ן פֿאַר דיר עפּעס לאָזן. נאַ דיר דערווײַל עטלאַכע קאָפּיקעס, וועסטו זיך קויפֿן. גײ, מײַן אָרים ברודערל, אונזער מאַמעס ז כ ו ת וועט דיר בײַשטײן, און גאָט וועט מיר צושיקן אַן ע צ ה, ווי דיך ניט צו לאָזן הונגערן גאַנצע טעג!“

— קויף מיר אַ שוואַרבע, ש ר ה'לע! — האָט ער קלאָגנדיק געבעטן. — נעכטן איז שוין אין ח ד ר צוגעמאַכט געוועזן דאָס פֿענסטער, און איך האָב שוין גאָר ניט געהערט, וואָס דער ר ב י האָט דאָרט געלערנט. אַז איך וועל האָבן אַ שוואַרבע, וועל איך בײַ

נאַכט אין „שטיבל“ אַלײן לערנען. שוואַרבע, ש ר ה׳לע, איז אַזאַ גוטע זאַך; איך וואָלט גאַנצע טעג נאָר לערנען שוואַרבע.

ש ר ה׳לע האָט אים צוגעזאָגט צוזאַמענצוקלײַבן געלט אויף אַ שוואַרבע, און יאָסעלע איז אַן אַ מעטיקער אַוועק צום ח ד ר. דאָ האָט ער דערזען, ווי מען שטעלט אַרײַן די דאָפּלטע פענסטער, מען פאַרשמירט און מען פאַרקלעפּט אַלע שפּאַלטן. ער הערט נאָך אַ פ י ל ו לערנענדיק דאָרט אינווייניק, אָבער נאָר אַ ק ו ל, אַן ווערטער, הערט ער... און ער זעט אײַן, אַז ער האָט שוין מער ניט, וואו צו לערנען. ער איז נאָך אַ צײַט געזעסן אונטער׳ן פענסטער ווי אַלע מאָל, אָבער ענדלאַך איז ער אַוועק, און דאָס הערצל האָט אים ווי געטאָן זיך צו געזעגענען מיט דעם ערטל, וואָס איז אים אַזוי ליב און טײַער געוואָרן.

אויף מאָרגן האָבן זיך טאַקע אָנגעהויבן די קאַלטע רעגנס מיט די גרויסע און טיפע אָסיענדיקע בלאָטעס, די קאַלטע גרויע טעג מיט די פינסטערע, שווידעריקע נעכט; און דעם אָרימן קינד איז ערשט רעכט פינסטער און שווידעריק געוואָרן. אין שטיבל האָט ער בײַטאָג ניט געקענט זײַן: באַלד נאָכ׳ן דאַוונען פלעגט דער ש מ ש דאָס שטיבל פאַרשליסן און אַלײן ערגעץ אַוועקגײן. פון ב י ת-ה מ ד ר ש האָבן אים די י ש י ב ה-ב ח ו ר י ם מיט׳ן ש מ ש, שטענדיק אַרויסגעטריבן, און ער האָט קײן ב ר י ר ה ניט, ער בראָדיעט אום, אויסגעווייקט פון רעגן, דורך די בלאָטיקע גאַסן, ביז עס קומט מ נ ח ה-צײַט, און ער מעג פראַנק און פרײַ אין ב י ת-ה מ ד ר ש אַרײַן. אַ פּאָר טעג האָט ער אַזוי דורכגעלעבט; נאָך אויפ׳ן דריטן טאָג האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער האָט שוין פון די עטלאַכע קאָפּיקעס ניט, מיט וואָס זיך ברויט צו קויפן. ער שטייט שוין אַ גאַנצע ש ע ה ערגעץ אונטער אַ ברעג דאַך, באַהאַלט זיך פון רעגן, דאָס הערצל ח ל ש׳ט: עס איז שוין נאָך האַלבן טאָג, און ער האָט נאָך אין זײַן מויל ניט געהאַט. ער געדענקט דעם

ח ש ב ו ן ניט, און פּרוּאווט נאָך זוכן אין די קעשענעס זײַנע, טאָמער איז נאָך דאָ אַ קאָפּיקע. ער זוכט, טאַפּט, נישטאָ! ער דערמאָנט זיך — עפּעס איז דאָך דאָ אַ מאַרק אויף דער וועלט, און דאָרט פֿלעגט ער דאָך געפֿינען אַמאָל עפּעס, מיט וואָס דאָס הערצל אוטערצולענען. און ניט קוקנדיק אויפ׳ן רעגן און בלאָטע, לאָזט ער זיך צום מאַרק; נאָר אָט איז ער שוין דאָרט און געפֿינט דעם גאַנצן פּלאַץ פֿאַרלאָזן און ליידיק. ער דערמאָנט זיך דאָס טײַטש-וואָרט: „ת ו ה ו ו ב ו ה ו“ — „וויסט און לער!“ — רעדט ער פֿאַר זיך. — „פּונקט אַזוי זעט אויס דער מאַרק! — עס זעט זיך שוין כ מ ע ט אַ פ י ל ו די בלאָטע ניט אַרויס. וואַסער בלאָטיקע, אויף דער אויבערפֿלאַך פֿון אָפּגרונד!“ — טראַכט ער. — „נישטאָ קײַן ווײַבער מיט אויבס, נישטאָ קײַן ג ו י י ם מיט וועגן. אַנשטאָט ערגעץ אַ שטיקל אַרומגעביסן עפּל, אַנשטאָט אַ מערל, וואָס וואָלט אים איצט מְ ח י ה זײַן, זעט ער אויפ׳ן גאַנצן טײַך נאָר רעגנבלעזלאַך, וואָס ווערן און פֿאַרשווינדן אָן אַ ש י ע ו ר, אָן אַ צאָל.

עס פֿאַלט אים אײַן צו פּרוּאוון ציילן די בלעזלאַך, און ער פֿאַרגעסט אויף אַ ווײַלע, אַז ער איז הונגעריק, און צוליב וואָס ער איז געקומען אַהערצו. ער ציילט און ציילט און עפּעס דאַכט זיך אים אויס, אַז דאָס זײַנען ניט קײַן פּ ש ו ט׳ע בלעזלאַך, נאָר אויגן אַזעלכע, וואָס קוקן אויף אים... „אַ פּ ש ר זײַנען דאָס גאָר נ ש מ ה׳לאַך? — טראַכט ער. — אָט לעבט איינע, אָט שטאַרבט איינע“... דער רעגן ווערט דערווײַל גרעסער, און פּלוצלונג — אויס בלעזלאַך!... „אַלע נ ש מ ה׳לאַך אויסגעשטאָרבן, אין הימל אַרײַנגעפֿלויגן, גאָט האָט זיי צוגענומען!“—טראַכט ער פֿאַר זיך. נאָר לאַנג טראַכטן קען ער ניט. ער פֿילט, ווי דאָס וואַסער קריכט שוין אַרײַן אין די שיכלאַך זײַנע; דער רעגן נעמט אים דורך ביז׳ן לײַבעלע, ער טוט אַ ציטער און הייבט אָן לויפֿן צוריק. וואוהין צוריק? ער ווייס אַליין ניט, נאָר עס ציט אים נענטער צום בֵּ י תַ - הַ מִ דְ רָ ש.

אָט איז ער אין פֿאָרהויז: ער דערזעט דעם ש מ ש און וויל שוין מאַכן פ ל י ט ה. נאָר עפּעס איז דער ש מ ש צו אים אַזוי גוט היינט, ער טרייבט אים ניט נאָר ניט אַרויס, נאָר ער דערלאַנגט אים נאָך אַ בעזים אָפּצוריייניקן די בלאָטע פֿון זיינע פּיסלאַך, און הייסט אים אַריינגיין אין ב י ת - ה מ ד ר ש זיך אָפּטריקענען בײַם אויוון. ער איז הונגעריק. ער זיצט לעבן אויוון, טריקנט זיך און וואַרימט זיך, ביז מען האָט אָנגעהויבן דאַווענען מנחה. צווישן מ נ ח ה און מ ע ר י ב כאַפּט ער אַ דרעמל. נאָר אָט גיט מען אַ קלאַפּ אויפֿ'ן ב י מ ה און מען זאָגט „ו ה ו א ר ח ו ם". ער טשוכעט זיך אויס, דאַוונט מ ע ר י ב און זאָגט ק ד י ש. דער ב י ת - ה מ ד ר ש ווערט ליידיק, די י ש י ב ה - ב ח ו ר י ם פֿאַרמאַכן די ג מ ר א'ס. יאָסעלען הייבט אָן מוטשען דער הונגער, ער ח ל ש'ט כאָטש עפּעס נעמען אין מויל, און ער לאָזט זיך גיין צוריק אַהיים, דאָס הייסט צו זיין נאַכט-לעגער אין ח ס י ד י ם-שטיבל.

פֿאַרבייגייענדיק אַ נידעריק, אָרים שטיבעלע, דערזעט ער דורכ'ן פֿענסטער, ווי אַ מאַמע מיט קינדער זיצן אַרום טיש און עסן וועטשערע. ער דערמאָנט זיך אָן זיין מאַמען און איז מ ק נ א יענע קינדער, וואָס האָבן אַ מאַמען, אַ היים און וועטשערע. עס ווערט אים עפּעס אַזוי ביטער צו מוט, אַזוי פֿינסטער אין די אייגלאַך, אַז ער קען ניט ווייטער גיין. אַ היבשע ווײַלע שטייט ער אַזוי און קוקט נאָך אין פֿענסטער. „כאָטש איין שטיקל ברויט אַז איך זאָל האָבן!"— טראַכט ער, און דער הונגער גיט אים מוט אַריינצוגיין בעטן אַ שטיקל ברויט, וואָס ביז איצט האָט ער עס נאָך קיינמאָל ניט געפּרואווט. די אידענע נעמט צוזאַמען די געבליבענע שטיקלאַך ברויט פֿון טיש און דערלאַנגט אים. ער גיט נאָר אַ קוק אויף איר אַזוי רירנד, אָבער אַ דאַנק זאָגן קען ער ניט און לויפֿט אַרויס מיט אַ ש מ ח ה. גייענדיק עסט ער דערווייל צו ברעקלאַך. „ווייניקער ווי אַ כ ז י ת מעג מען עסן אומגעוואַשן." — געדענקט ער, האָט אים זיין טאַטע אַמאָל געזאָגט. — „אין „שטיבל" וועל איך זיך וואַשן!"—און ער לויפֿט מיט

אימפּעט צום „שטיבל“. דאָ האָט ער זיך באַלד געוואַשן און אויפגע־
געסן דאָס איבעריקע, כאָטש עס איז שוין פיל ניט געבליבן; אַרונ־
טערגעלייגט דאָס מויל אונטער'ן קראַן פון האַנטפאַס און זיך אָנגע־
טרונקען, געבענשט, ק ר י א ת - ש מ ע געלייענט און זיך שלאָפן
געלייגט. פאַר טאָג, אַז דער ש מ ש האָט אים אויפגעוועקט אויס־
קערן דאָס שטיבל, האָט אים דער קאָפּ עפּעס אַזוי וויי געטאָן, אַזוי
שווער געווען די אויגן צו עפענען און אויפצושטיין, אַז קוים איז דער
ש מ ש אַוועק פון אים, איז ער באַלד ווידער איינגעשלאָפן. צום
צווייטן מאָל וועקן האָט ער זיך מיט אַלע כּ ו ח ו ת אַ ביסל אויסגע־
טשוכעט, אויסגעגענעצט און איז אויפגעשטאַנען. אַ גאַנצן טאָג
האָבן אים אַלע ביינער געבראָכן, און אַזוי קאַלט ווי היינט איז אים
נאָך קיינמאָל ניט געווען. און ווידער בראָדיעט ער אין די בלאָטעס,
און ווידער קומט ער אין ב י ת - ה מ ד ר ש, דאַוונט מ נ ח ה און
זאָגט ק ד י ש, דאַוונט מ ע ר י ב און זאָגט ווידער ק ד י ש, נאָר
דאָס ק ו ל׳כל זיינס ציטערט און איז צעבראָכן, דער אָטעם קורץ,
און ער בלייבט שטיין ווי אָפּגעהאַקט נאָך יעדע עטלאַכע ווערטער. —
ער פילט, ער איז קראַנק. — „נאָר דאָס איז פון דעם וואָס איך האָב
היינט ניט געגעסן!“ — טראַכט ער. — „אַז איך וועל אָפּעסן, וועל
איך געזונט ווערן!“ — טרייסט ער זיך. און עס בלייבט ביי אים
נאָך אַ מאָל אַריינצוגיין אין יענעם שטיבעלע, וואו ער האָט נעכטן
אַ שטיקל ברויט באַקומען. נאָר היינט טרייבט אים אַהין ניט דער
הונגער; עפּעס האָט אים אַ גאַנצן טאָג גאָר ניט געהונגערט, נאָר
ער וויל בעטן אַ שטיקל ברויט פון ר פ ו א ה וועגן, עס זאָל אים,
מיינט ער, דער קאָפּ אַזוי ניט וויי טאָן, און עס זאָלן אים אַזוי ניט ברעכן
און ציטערן אַלע גלידער פון קעלט.

— אַלע טאָג ביי מיר, אינגעלע! — באַגעגנט אים די אידענע.—
איך בין ניט איינע אין שטאָט! איך דאַנק גאָט, איך האָב פאַר מיינע
אייגענע קינדערלאַך. נעכטן ביי מיר, גיי היינט, אינגעלע, צו אַן
אַנדערן אַריין!

יאָסעלע האָט שוין ח ר ט ה און וויל שוין אַרויסגיין אָן אַ ר פ ו א ה, נאָר די אידענע נעמט אים אָן פאַר דער האַנט און זאָגט: „קום, איך וועל דיר ווייזן וואוהין אַרײַנצוגיין. און ער פאָלגט און גייט אַרײַן גלײַך אין אַ קיך ערגעץ. און דאָ איז אַזוי ליכטיק, אַזוי וואַרים!... „אַז איך זאָל קענען זיך דאָ אָנוואַרימען, אויסשלאָפן, וואָלט איך באַלד געזונט ווערן!“ — טראַכט ער. — „ניין, עסן וויל איך גאָר ניט!“ — נאָר אין קיך איז קיינער נישטאָ, און ער בלײַבט שטיין בײַם טיר. באַלד איז די קעכן אַרײַן און האָט זיך ווי דער־שראָקן. אויפ׳ן טיש האָבן זיך געוואַלגערט זילבערנע לעפל.

— ווי אַזוי ביסטו אַהער אַרײַן? — האָט די קעכן געפרעגט, איבערציילנדיק דאָס זילבער.

— אַזוי! — האָט יאָסעלע געענטפערט.

— אַ קלאָג צו כאַצקלען! — האָט די קעכן געשאָלטן. — לאָזט דאָס זילבער אויפ׳ן טיש און גייט זיך אַרויס, כאַטש צעטראָג דאָ די גאַנצע קיך! האָסט שוין עפּעס וואָס גענומען דאָ, אינגעלע?

— גאָר נישט גענומען, אָנוואַרימען זיך אַ ביסל, וועל איך געזונט ווערן, וועל איך באַלד אַוועקגיין! — האָט יאָסעלע געענטפערט.
— איך וויל קיין שטיקל ברויט אויך ניט אַ פ י ל ו...

אין די רייד איז כאַצקל אַרײַנגעקומען. ניט ווייסנדיק, איז יאָסעלע צו שווינדעלען אין קיך אַרײַן. כאַצקל האָט אים באַלד דערקענט.

— זע נאָר, מיט וועמען זי רעדט! — האָט ער אַ געשריי געטאָן. — דאָס איז דאָך דער ג נ ב, וואָס טוט ער דאָ? געקומען עפּעס צולאַפּן, י מ ח ש מ ו! — מיט די רייד האָט ער יאָסעלען אַ שלעפּ געטאָן צו זיך: „זאָג, ג נ ב, וואָס טוסטו דאָ? האָסט פאַר־געסן אַ פּ נ י ם מײַנע אַמאָליקע קלעפּ, אַז דו קומסט שוין ווידער? נאָ! — האָט ער אים אַ פּאַטש אַראָפּגעלאָזן. — און געדענק, אַז

עס איז דאָ אַ כּאַצקל אויף דער וועלט; און אַ טויט וועט ער דיר מאַכן, אַז דיין פּוס וועט דאָ אויף דער שוועל אַרויפנאָך אַמאָל!"

— שלאָג אים ניט, כּאַצקל, איינגעשלאָגן זאָלסטו ווערן פון גאָט! — האָט די קעכן געשריען. — ווי האָט מען דאָס אַזאַ הארץ אַזאַ קראַנק קינד אַזוי צו שלאָגן?

נאָר כּאַצקל האָט זיך זיינס געטאָן און יאָסעלען וויטער גע־שלאָגן. „זאָל ער וויסן פון נאָך אַמאָל וועגן! — האָט ער געשריען.— פאַר שיינדעלען זאָל איך אַזוי מ ו ר א האָבן לעבעדיקערהייט, ווי איך האָב מ ו ר א פאַר זיין מאַמען טויטערהייט. אַ ג נ ב מעג מען שלאָגן, נ ש ק ש ה!"

— אָבער ער האָט נאָך גאָרנישט געג׳נ ב׳עט, אַן איינבראָך אויף דיר! — האָט די קעכן געע׳ט ע נ ה׳ט. — לאָז אים אָפּ! אַ קראַנק קינד, מיינע ש ו נ א י ם זאָלן זיין פּ נ י ם און זיין געזונט האָבן!

— פריער אים אויסטרייסלען, זען, צי האָט ער דאָ ניט עפּעס צוגענומען, — האָט כּאַצקל נאָכגעגעבן, — דערנאָך אַרויס!

און כּאַצקל האָט גענומען יאָסעלען טרייסלען, זוכן אין זיינע קעשענעס, אָבער ער האָט גאָר נישט געפונען. דיין גליק, וואָס דו האָסט נאָך קיין צייט ניט געהאַט עפּעס צוצונעמען. איך וואָלט דיך אַ לעבעדיקן ניט געלאָזן, — מאַרש, אַרויס! און פאַרזאָג דיינע אור־אייניקלאָך אין כּאַצקלס האַנט ניט אַריינצופאַלן!

מיט די ווערטער האָט כּאַצקל די טיר געעפנט און מיט עטלאַכע זעצן אין זייט און אין רוקן דאָס צעטומלטע, האַלב טויטע קינד פון אַלע טרעפּלאַך אַראָפּגעשליידערט. אַ היבשע ווילע איז יאָסעלע ליגן געבליבן אויפן גאַס, ניט וויסנדיק און ניט פילנדיק, וואָס מיט אים טוט זיך; נאָר די קעכן, וואָס איז טשיקאַווע געוועזן צו וויסן, צי ער האָט נאָך כּ ו ח אַהיים צו גיין, איז אַרויס, אים צוגעהאָלפן זיך אויפהייבן און אים געהייסן גיין אַהיים.

יאָסעלע איז נאָך געגאַנגען עטלאַכע טריט אַליין; באַלד אָבער

האָבן זיך אים די פּיסלאַך אונטערגעבראָכן, און ער האָט זיך מיט די לעצטע כּוחות קוים צום פּאַרקן צוגעשלעפּט. דאָ האָט ער זיך אַנידערגעזעצט, געמיינט — אָפּרוען זיך אַ ביסל; נאָר באַלד האָט ער זיך פאַרגעסן, וואו ער איז. פייערדיקע רעדער האָבן זיך געדרייט פאַר זיינע אייגלאַך, און דאַכט זיך, אַזוי פינסטער אַרום אים; פונדעסטוועגן זעט ער עפּעס מענשן, אַזעלכע מאָדנע הויכע מענשן, מיט דריי נעזער, מיט פינף נעזער — מיט אַ סך קעפּ. זיי זעען אויס ווי כאַצקל, ווי שיינדעלע: דיקע, הויכע ביז'ן הימל... ער שרעקט זיך פאַר זיי, ער ציטערט, זיי ווילן אים שלאָגן. נאָר אָט, דאַכט זיך, שטייט די מאַמע זיינע, זי וויינט, זי גלעט אים, זי לייגט אים אין בעט, טוליעט אים. נישטאָ מער קיין מענשן, די מאַמע אויך נישטאָ... נאָר שׂרה'לע שטייט לעבן אים און גיט אים אַ שוואַרבע, אַ טייערע שוואַרבע מיט רויטע גרויסע אותיות, און די אותיות טאַנצן, שפּרינגען... און אָט הערט ער, ווי דער טאַטע הוסט און הוסט; נאָר עפּעס דאַכט אים, אַז ניט דער טאַטע, נאָר ער אַליין הוסט עס, און נאָך יעדן הוסט שטעכט אים אַזוי אין זייט... ער טאַפּט מיט דער האַנט, וואָס שטעכט אים אַזוי? ער הערט, ווי ער קרעכצט, דער אָטעם איז אים אַזוי שווער, און אַזוי קרעכצט ער וויי̆טער, ביז ער ווערט אַנטשלאָפן.

אַ גאַנצע נאַכט האָט גערעגנט, געגאָסן, אַ לעבעדיקער מענש איז אויפ'ן גאַס ניט אַרויס. פאַר טאָג ערשט, אַז ר' שאול דער שוחט איז אין שלאַכטהויז געגאַנגען, מיט די חלפים אין איין האַנט און מיט זיין גרויסער לאַמטערנע אין דער אַנדערער, האָט ער אין וועג יאָסעלען געפונען.

ר' שאול איז בכלל קיין פּחדן ניט געווען, פון דעסט־וועגן איז ער מיט שרעק אָפּגעשפּרונגען צוריק, אַז ער איז צו נעענטער און דערזען — עס ליגט אַ קינד און קרעכצט.

— וואָס קען עס זיין? וואָס זאָל עס באַדייטן? — פרעגט זיך

ר׳ ש ו א ל. — אין אַזאַ נאַכט, וואָס אַ הונט איז אויפ׳ן גאַס ניט אַרוים, ווי קומט עס? עפּעס ניט גלאַט!

ער האָט די לאַמטערנע צוגערוקט נענטער און האָט דערזען: „אַ אידיש קינד, אויף מײַן וואָרט! וואָס איז דאָס? נײַן, מען טאָר אַזוי ניט פאַרבײַגײַן, איך מוז באַלד געוואָר ווערן!“ — און ש ו א ל

האָט זיך אײַנגעבויגן, אַ טאַפּ געטאָן דאָס קינד. — „אַ טשיקאַווע זאַך: — האָט ער ווידער געזאָגט: — אַ וואַרים קעפּל... איך האָב געמיינט, עס וועט זײַן דערפראָרן; נאַ דיר גאָר — הייס ווי פײַער, אַ טשיקאַווע זאַך!“

— שטיי אויף, אינגעלע! — האָט ש ו א ל אָנגעהויבן עס וועקן. — שטיי אויף! — האָט ער עס פאַר׳ן קעפּל אויפגעהויבן.

יאָסעלע האָט די אויגן געעפנט.

— אוי, די זייט! — האָט יאָסעלע געקרעכצט.

— ווער ביסטו, אינגעלע? זאָג, ווער ביסטו? — האָט ש ו א ל עטלאָכע מאָל איבערגעפרעגט, ביז ער האָט עס פאַנאַנדערגעטשוכעט.

— יאָסעלע! — האָט דאָס אָרימע קינד קוים אַרויסגערעדט.

— וועלכער יאָסעלע? — האָט ש ו א ל ווידער געפרעגט.

— דער ג נ ב!

— דער ג נ ב? יאָסעלע? אַ ו ו ד אַ י כיענעם אינגל!

— מיין מאַמע איז דאָ ערשט געוועזן! — האָט דאָס קינד געקרעכצט.

— דיין מאַמע איז געשטאָרבן, נאַרעלע, דעריבער וואַלגערסטו זיך אַזוי אויפ׳ן גאַס! — האָט ש ו א ל ווי פאַר זיך גערעדט. — נאָר זאָג מיר, ווי טוסטו אַזאַ נאַרישקייט און ליגסט זיך שלאָפן אין אַזאַ שלאַגסרעגן אויפ׳ן גאַס? וואָס ביסטו אַהיים ניט געגאַנגען? נאָך צו מ ע ר י ב נעכטן האָב איך דיך געזען און האָב געמיינט, דו גייסט אַהיים.

— איך האָב קיין היים ניט! — האָט יאָסעלע קוים אַרויס־געקרעכצט.

— ביסטו דאָך טאַקע גאָר ניט קלוג. — האָט אים ר׳ ש ו א ל צו פרשטיין געגעבן. — איך האָב געמיינט, ביסט אַ קלוגער אינגל. נאַרעלע, אַז דו וואָלסט צו מיר אַריינגעגאַנגען נעכטיקן, וואָלט איך דיך אויך ניט אַרויסגעטריבן. ווי נעכטיקט מען דאָס אין אַזאַ קעלט און רעגן אויפ׳ן גאַס? עס איז דאָך ס כ נ ת ־ נ פ ש ו ת!

יאָסעלע האָט שוין ניט געענטפערט. עס האָט אים אָנגעהויבן וואַרפן אין קעלט, און ר׳ ש ו א ל האָט געהערט, ווי עס טרייסלען זיך אים די ציינדלאַך אין מויל.

— זעסטו, — האָט ער געזאָגט מיט ר ח מ נ ו ת, — האָסט זיך טאַקע שוין צוגעקילט! קום מיט מיר, איך וועל דיך אין אַ שטוב

אַרײַנפירן. קײן איד װעט דיך ניט אַרױסטרײַבן, װעסט זיך אָנ-װאַרימען אַ ביסל. — יאָסעלע האָט ניט געענטפערט.

— װאָס שװײַגסטו, נאַרעלע? קום גיכער. — האָט ר׳ ש ו א ל מיט ר ח מ נ ו ת אים אָנגענומען. — קום, מײַן קינד, איך האָב מ ו ר א, דו ביסט שױן גוט קראַנק... אַזאַ נאַרישקײַט, אַזאַ נאַריש-קײַט! איך פאַרשטײ עס גאָר ניט, װאָס האָסטו זיך ל כ ת ח י ל ה געקלערט, אַז דו האָסט זיך דאָ שלאָפן געלײגט?

און ר׳ ש ו א ל האָט אים געפּרואװט פאַר אַ הענטל אָננעמען, אים אַרײַנפירן ערגעץ, נאָר דאָס עלנדע קינד האָט שױן אױף די פיסלאַך זיך ניט געקענט שטעלן.

— ביסט גוט קראַנק, אָרים קינד! — האָט דער אַלטער איד מיט אַ שװערן זיפץ אַרױסגערעדט. — װאָס טו איך מיט דיר?

ער האָט די ח ל פ י ם זײַנע אין בוזים אַרײַנגעשטעקט, גע-נומען יאָסעלען אױף די הענט, זיך געװאונדערט, װי גרינג ער איז. „װי אַ קינד א פ ש ר פון דרײַ יאָר!“ — האָט ער פאַר זיך גערעדט. ער האָט אים צום ב ע ל-טאַקסע געװאָלט אַרײַנטראָגן. ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָנט און געזאָגט: „נישט כ ד א י! בעסער צו אַן אַנדער אידן... כאָטש איך האָב גאָר קײן צײַט ניט, די ק צ ב י ם װעלן דאָרט מ ש ו ג ע װערן... זאָלן זײ מ ש ו ג ע װערן! װי דען? לאָזן אים אױפ׳ן גאַס? — נו, אַ מ ע ש ה, אַ מ ע ש ה נ ו ר א, מ מ ש! איך װאָלט עס גאָר אױף דיר ניט גערעכנט, נאַריש קינד!“

און אין ערשטן אידישן פענסטער, װאו עס האָט נאָר אַ שײַן פון אַ ליכט זיך געװיזן, האָט ר׳ ש ו א ל אָנגעקלאַפּט, געבעטן עפענען די טיר.

— אַזאַ מ ע ש ה, אַזאַ מ ע ש ה! האָט ר׳ש ו א ל געקרעכצט אין שטוב אַרײַנקומענדיק. אַ קינד, נעמט און לײגט זיך שלאָפן

אונטער אַ פּאַרקן, אין אַזאַ נאַכט, ווען ס׳האָט עמערוויִז געגאָסן!....
האָט קײַן ד א ג ו ת ניט, און שלאָפט מ ס ת מ א שטאַרקער, ווי
אַ דערוואַקסענער מענש; הערט גאָר ניט, אַז עס רעגנט אויף אים,
שלאָפט זיך אָן ד א ג ו ת, און נעמט און קילט זיך צו; און איך האָב
מ ו ר א, ער האָט זיך אַ גאַנצע ח ת ו נ ה אָנגעמאַכט... גוט נאָך,
וואָס איך האָב דערזען! צו מײַן הײַם איז אָבער אַ מ ה ל ך ר ב
פון דאַנען; בין איך זיך מ י ש ב: אידן זײַנען דאָך אידן; וועלכער
איד וועט ניט לאָזן אַ קינד, וואָס וואַלגערט זיך אין אַזאַ נאַכט אויפ׳ן
גאַס, צו זיך אין שטוב אַרײַנטראָגן, ביז וואַנען וואָס? — אָט האָב
איך עס צו אײַך אַרײַנגעטראָגן.

— אַ אידיש קינד? — האָט דער באַלעבאָס געפרעגט.

אַ אידיש קינד, אַ י ת ו מ׳ל! נאָך נעכטן צו מ ע ר י ב ק ד י ש
געזאָגט נאָך דער מאַמען זײַנער. אַ כ ש ר׳ע פרומע א י ש ה
געוועזן, די מאַמע זײַנע!... — דער באַלעבאָס האָט אַ קוק געטאָן
אויף דעם קינד און האָט עם באַלד דערקענט.

— דאָס איז דאָך דאָס אינגעלע, וואָס אַלע רופן אים ג נ ב! —
האָט דער באַלעבאָס געזאָגט: עפּעס אַ גאַנצע מ ע ש ה האָט מען
מיר אָנדערציילט אויף אים. נאָר דאָס איז ניט מײַן זאַך. מיר, זעט
איר, איז דאָס אינגעלע ד ו ר ק אַ געפעלן. הערט אויס אַ מ ע ש ה,
וואָס קען זיך פאַרלויפן: עפּעס איינמאָל, באַמערק איך אין ח ד ר,
אַז מײַנע אינגלאַך קוקן זיך איטלאַכע ווײַלע אײַן אין פענסטער און
האָבן דאָרט עפּעס צו טאָן מיט איינעם; בייזער איך זיך אָן אויף
זיי און קלער גאָר נישט. נאָר וואָס אַ שייגאַץ אַ אינגל קען! איז זיך
אַמאָל מ י ש ב איינער פון מײַנע ח ד ר־אינגלאַך און נעמט אַ טאַש
הייסע טיי און גיסט דורך דורכ׳ן פענסטער און בריט אָפּ עמיצן.
איך הער אַ געשריי, איך לויף אַרויס, און דאָס האַרץ איז מיר צע־
גאַנגען! אָפּגעבריט געבאַך אָט טאַקע דאָס אייגענע אינגעלע. —
איך דערקען אים גאַנץ גוט. — איך נעם אים אַרײַן אין ח ד ר, איך

טו אים אוים די הױזלאַך, אַ דאַנק גאָט! קײן בלאָזן נישטאָ, מ ס ת מ א נים גאַנץ הײם געװעזן די טױ. נאָך נ י ס י ם, װי איך בין אַ איד: אינגעלע, װאָס טוסטו דאָ אונטערן פענסטער? — פרעג איך. — איך הער צו, װי מען לערנט דאָ! — ענטפערט ער מיר.

„װאָס לערנט מען דאָ? — פרעג איך טשיקאַװע. — נו, װאָס מײנט איר? האָט ער מיר נים אָפּגעזאָגט אַ גאַנצן קאַפּיטל י ש ע י ה אויסװײניק, פונקט װי איך לערן מיט מײנע ח ד ר-אינגלאַך? דאָס האַרץ איז מיר פאַרקלעמט געװאָרן, באַנעמענדיק די גאַנצע אויפ־פירונג פון דעם אינגעלע. און איר מעגט מיר גלויבן, ר׳ ש ו א ל, װען איך הער נים מ ן ה צ ד, אַז בערל שעפּטלס האָט צוליב אים פאַרלאָרן אַ האַלבן קנעלונג, װאָלט איך ב ש מ ח ה ר ב ה אים צו מיר אין ח ד ר אַרײנגענומען און װאָלט מיט אים געלערנט אומזיסט. אין מיטן בין איך דאָ אַ ג ר בײַ אײַך אין שטאָט... און איך װײס ב א מ ת נים, װי געפינט זיך נים פאַר אַזאַ קינד, װאָס האָט אַזאַ לוסט צו לערנען, קײן ק ר ו ב, קײן ג ו א ל, װאָס זאָל זען, ער זאָל נעבאַך ל א י ב ו ד נים גײן? נאַ, אַ באַשערטע זאַך מ ס ת מ א! דאַרפט איר גײן אים געפינען אויפ׳ן גאָס נעבאַך, און אים אַרײַנטראָגן צו מיר... דער ר י ב ו נ ו - ש ל - ע ו ל ם, אַ פּ נ י ם װײס, אַז איך האָב ר ח מ נ ו ת אויף אים, האָט ער אײַך אָנגעװיזן מײַן טיר, װאוהין אַרײַנצוגײן! זאָל אײַך זײַן צו מ צ ו ו ה, ר׳ ש ו א ל!

— איך האָב, ב ע ת - מ ע ש ה, גאָר קײן אַנדער מ ח ש ב ה נים געהאַט, װי אַרײַנטראָגן מײַן מ צ י א ה צו ר׳ ש ל מ ה׳ן, אונזער ב ע ל-טאַקסע. — האָט ר׳ ש ו א ל דערצײלט. — אין מיטן דערמאָן איך זיך די גאַנצע געשיכטע, װאָס דאָ איז געשען מיט דעם אײגענעם אינגל, צוליב ר׳ ש ל מ ה׳ס װײַב, און גיב ב עת - מ ע ש ה אַ קלער: א פּ ש ר איז דאָס דעם ב ע ל-טאַקסע אונזערן אַ נ י ס י ו ן פון אויבן? נים כ ד א י, רעכן איך, אַ אידן צו אַ נ י ס י ו ן צו ברענגען, אין װעלכן ער װעט זיכער נים בײַשטײן! און איך נעם

און טראָג אים אַרײַן צו אײַך. לאָז ער זיך טאַקע דורכוואָרימען זײַנע ביינדעלאַך! בעט אײַער ווײַב, זי זאָל אים גוט אײַנדעקן, א פ ש ר וועט ער איבערשווּיצן און געזונט ווערן. צום דאַוונען וועל איך, אם ־ י ר צ ה ־ ה ש ם, אַ רייד מאַכן אין ב י ת ־ ה מ ד ר ש, און איר וועט זען, אידן וועלן ניט לאָזן, עס זאָל אַזוינס מיט אים פּאַסירן נאָך אַמאָל! מען דאַרף נאָר קענען מ ע ו ר ר זײַן אידן, ווערט שוין אַלץ רעכט! אַ מאָנער ברויך מען האָבן, בלײַבט אַ איד קײַן ב ע ל־ ה ו ב ניט!...

— אַ גוטער צאָלער אָבער, ר׳ ש ו א ל, ברויך ניט צו וואַרטן, ביז מען וועט קומען מאָנען!... ער געדענקט זײַן ח ו ב אַליין, און נאָך איידער יענער קומט מאָנען, טראָגט ער אים אין שטוב אַרײַן!.. — האָט דער ווילנער מ ל מ ד באַמערקט. — און דאָס איז טאַקע פון אייביק אָן אונזער ח י ס ר ו ן! מיר אידן האָבן אין זיך קײַן אייגענע ה ת ע ו ר ר ו ת ניט; צו יעדער גוטער זאַך ברויכן מיר האָבן אַ מ ע ו ר ר פון דרויסן... וואָלט ניט גלײַכער געווען, אַז מען וואָלט בעסער מ ק ד י ם זײַן יעדע ר ע ה, זי זאָל ניט קומען?

— איר זײַט צו יונג, ר׳ ב צ ל א ל! — האָט זיך ר׳ ש ו א ל אָפּגערופן. — מען טאָר אויף אידן ניט מ ל מ ד ח ו ב ה זײַן; שווערע צײַטן הײַנטיקע, ר׳ ב צ ל א ל!... מען ברויך דעם ר י ב ו נ ו ־ ש ל ־ ע ו ל ם דאַנקען, אַז אידן קענען נאָך באַצאָלן, ווען מען מאָנט שוין בײַ זיי, דאָס זײַנען אויך נ י ס י ם גרויסע...

דערווײַל האָט דעם מ ל מ ד׳ס ווײַב יאָסעלען אַראָפּגעצויגן די נאַסע ב ג ד י מ׳לאַך זײַנע, אים אַוועקגעלייגט אויף בעטגעוואַנט און גוט אײַנגעדעקט. זי האָט אָבער ניט איין וואָרט פון אים געקענט אַרויסבאַקומען, ער האָט געפיבערט און גערעדט פון היץ.

— אַ טויט קינד! גאָט ווייס, צי ער וועט טאָג דערלעבן! — האָט דאָס ווײַבל די מאָנסלײַט דערציילט מיט שרעק אויף איר

געזיכט. — זאָל ווער לויפן נאָך אַ דאָקטער, א פ ש ר קען מען אים נאָך ראַטעווען!

— ווייסט איר וואָס, ר׳ ב צ ל א ל, לויפט איר, זייט מ ו ח ל, אין שלאַכטהויז אַריין, זאָגט די ק צ ב י ם, זיי זאָלן שיקן נאָך מיין אייִדם. זאָל ער הייַנט קוילן, איך וועל לויפן ברענגען נ ח מ ן דעם פעלשער!

אין עטלאַכע מינוט אַרום איז ר׳ ש ו א ל צוריק אַריין מיט נ ח מ ן דעם פעלשער, וועלכער האָט באַלד דערקענט, אַז יאָסעלע האָט געכאַפּט אַ שטאַרקע לונגען־אַנטצינדונג און איז אין אַ גרויסער ס כ נ ה; ע ל ־ כ ן איז זיין ע צ ה: מען זאָל אים וואָס גיכער אַוועקטראָגן אין ה ק ד ש, וואו עס איז דאָ אַ שטענדיקער דאָקטער מיט אַן אַפּטייק. — דאָ איז פאַר אים קיין אָרט ניט: ביז מען וועט אַהערצו ברענגען פאַר אים אַ דאָקטער מיט ר פ ו א ו ת, קען ער אַריין אין נאָך אַ גרעסערער ס כ נ ה.

ניט געוואַרט איין מינוט, האָט דער אַלטער ר׳ ש ו א ל גענומען דאָס קראַנקע קינד אויף ביידע הענט, די ווילנער וויַבל האָט עס איינגעוויקלט און צוגעדעקט מיט אַ וואַרימער דעקע, און מיט טרערן אין די אויגן האָט זי געזאָגט: „גייט, ר׳ ש ו א ל, אַ מינוט איז אַ ס ך; ראַטעוועט דאָס אָרימע קינד! גאָט וועט צוליב זיין מאַמעס ז כ ו ת דורך אייַך אים זיין א מ ת׳ע ר פ ו א ה צושיקן! איך וועל נאָר דאָ מיינע קינדער אָנטאָן, וואַשן און ב ר כ ה מיט זיי אָפּזאָגן, וועל איך באַלד קומען אין ה ק ד ש, לעבן אים זיין. דאָס האַרץ צעגייט מיר פון ר ח מ נ ו ת.

— איך בין אַ ש כ י ר ־ י ו ם, — האָט דער מ ל מ ד זיך פאַרענטפערט, — איך מוז אָפּדאַוונען און לויפן אין ח ד ר אַריין; אַז ניט, וואָלט איך אייַך ניט לאָזן, ר׳ ש ו א ל, אים אויף אייַערע הענט טראָגן. איך בין אינגער, און מיר וואָלט עס געווים גרינגער זיין ווי אייַך.

— קײַן שווערע מ ש א, ר׳ ב צ ל א ל! — האָט ר׳ ש ו א ל געענטפערט. — אַן אויסגעפּײַניקט לײַבעלע נעבאַך... וועגט אין גאַנצן ווי אַ קינד פון דרײַ יאָר. וואָלט מיר אַזוי גרינג זײַן עס צו ראַטעווען, ווי גרינג דאָס אַוועקטראָגן ביז׳ן ה ק ד ש וועט מיר זײַן.

דרײַ טעג איז יאָסעלע אין ה ק ד ש געלעגן. אויסער דעם אַלטן ר׳ ש ו א ל ש ו ח ט, וואָס פלעגט עטלאַכע מאָל אין טאָג איבער קומען געוואָר ווערן, פלעגט אָפּט דעם ווילנער מ ל מ ד׳ס ווײַב ש ע ו ת גאַנצע זיצן לעבן אים, אים דאָס קישעלע אונטער זײַן קעפּל צורעכט לייגן, די ר פ ו א ה אים געבן און האָט צו אים טרײַקײַט אַרויסגעוויזן, ווי אַ מוטער צו איר קינד. מער איז קיינער צו אים ניט געקומען, מיט אים זיך ניט אינטערעסירט. אַ פ י ל ו דער אייגענער פאָטער זײַנער, וואָס איז דאָ אין דעם זעלבן הויז אונטער איין דאַך געלעגן, האָט ניט געוואוסט, אין וועלכער ס כ נ ה זײַן עלנד קינד ליגט דאָ לעבן אים. ב ר ו ך דער ש מ ש איז אַליין אין דער צײַט געפערלאַך קראַנק געווען, און ווען איז עס אין זינען געלעגן אין אַזאַ צושטאַנד אים די גוטע ב ש ו ר ה אָנצוזאָגן.

ערשט אויפ׳ן דריטן טאָג האָט זיך י ו נ ה וואַסערטרעגער בײַ שיינדעלען אין קיך דערוואוסט, וואָס מיט יאָסעלען טוט זיך.

די קעכן האָט אים דערציילט, אַז זי האָט אין יאַטקע געהערט, אַז כיענעס אינגל האָט מען אַ דערפּראָרענעם אויפ׳ן גאַס געפונען, און ער ליגט איצט געפערלאַך קראַנק אין ה ק ד ש.

י ו נ ה האָט ניט געוואַרט, און מיט די ליידיקע עמער אין ביידע הענט איז ער געלאָפן גלײַך צום ה ק ד ש. פאַרבײַלויפנדיק פאַרבײַ געצל דעם שנײַדער, איז ער אַרײַן געוואָר ווערן, טאָמער ווייס ש ר ה׳לע עפּעס. ש ר ה׳לע האָט נאָך אָבער פון גאָר נישט ניט געוואוסט; ש ב ת אַ גאַנצן טאָג האָט זי איר ברודערל געזוכט, דער ש מ ש פון שטיבל האָט איר געזאָגט, אַז שוין עטלאַכע נעכט נעכטיקט ער דאָ ניט.

— קום, ש ר ה׳לע, גיכער צום ה ק ד ש, קום! — האָט י ו נ ה אָן אָן אָטעם כ מ ע ט אַרויסגערעדט, אַז ער האָט געזען, אַז זי ווייס נאָך פון גאָר נישט.

— דער טאַטע איז א פ ש ר?—האָט ש ר ה׳לע אַ דערשראָקענע געפרעגט און מ ו ר א געהאַט דאָס שרעקלאַכע וואָרט, „קראַנק", אָדער „געשטאָרבן" אַרויסצורייִדן.

— ניט דער טאַטע, יאָסעלע נעבאַך איז קראַנק, זאָגט מען, שטאַרק קראַנק, און ליגט שוין דעם דריטן טאָג אין ה ק ד ש.

— אַ קויל האָט מיך געטראָפן! — האָט דאָס צוועלף-יעריקע מייִדל אַ געשריי געטאָן. — אַ דונער האָט מיך איינגעשלאָגן! אוי, איך בין אַליין שולדיק, אַ ו ו ד אַ י פאַר הונגער, פאַר קעלט קראַנק געוואָרן, ביז איך האָב זיך צוגעקליבן, ווי אים פון מיין ח ל ק עסן איבערצוגעבן!... אוי, מיין אָרים ברודערל, מיין טייער יאָסעלע, מיין האַרץ און מיין אויג פון מיין קאָפּ!

אָן אָן אָטעם זיינען זיי ביידע אין ה ק ד ש אַריין, גלייך צוגעפאַלן צו יאָסעלעס בעטל. לעבן אים איז געזעסן די ווילנער ווייבל און געקוקט, ווי דאָס עלנדע קינד מאַטערט זיך.

— יאָסעלע, מיין ברודערל, מיין האַרץ! — איז ש ר ה׳לע צוגעפאַלן צום בעט, און אַ י ם טרערן האָבן זיך אַ גאָס געטאָן איבער׳ן קראַנקן קינד. נאָר יאָסעלע האָט שוין ניט געהערט, אָדער קיין כ ו ח שוין ניט געהאַט צו ענטפערן.

— יאָסעלע, ענטפער מיר! ש ר ה׳לע, דיין פינסטערע, ביטערע שוועסטער שטייט דאָ! ענטפער מיר, יאָסעלע, דערקענסטו מיך? — האָט זי געקלאָגט און מיט אַ האַרצרייסנד געשריי איר ברודערל געוועקט. דאָס קינד האָט די אייגעלאַך געעפנט, שטאַר און ליידנד געקוקט און באַלד צוריק צוגעמאַכט.

— כאָטש א י י ן וואָרט רייד מיט מיר, יאָסעלע, מיין קרוין!...

אײַן וואָרט כאָטש פאַר דײַן עלנדער שוועסטער... יאָסעלע, עפן די אײגעלאַך, מײַן ברודערל, זע, ווי איך שטײ דאָ לעבן דיר!... מײַן האַרץ, מײַן ברודערל, אײן קוק נאָך אויף מיר!

יאָסעלע האָט נאָך אַמאָל די אײגעלאַך ווי איבער געוואַלד געעפנט. ש ר ה׳לע איז אַרויפגעפאַלן אויף אים, גענומען קושן אים מיט דורשט און מיט פאַרצווײפלונג. עס האָט אויסגעוויזן, אַז מיט איר קושן האָט זי געמײנט די גאַנצע קראַנקהײט זײַנע אויסזויגן אָדער אין זיך אַרײַנזויגן.

— מײַן ברודערל, מײַן י ת ו מ׳ל, לעב נאָך, מײַן טײַערער יאָסעלע! זײַ געזונט, מײַן עלנדע נ ש מ ה׳לע, איך האָב דיר אַ שווארבע געקויפט! לערנען האָסטו געוואָלט און אַזוי גוט געקענט!... לעב נאָך, יאָסעלע, איך וועל דיך שוין ניט אַוועקלאָזן פון זיך, ניט אַוועקלאָזן! ווי מײַן אויג, ווי מײַן האַרץ און ווי מײַן לעבן דיך היטן... מיט מיר וועסטו זײַן, יאָסעלע, אָדער איך וועל מיט דיר אויפ׳ן גאָס אונטער׳ן בלויזן הימל זיך וואַלגערן, ביז גאָט וועט אונזער צ ע ר צוזען ... האָב ר ח מ נ ו ת, גאָט אין הימל! שענק מײַן ברודערל געזונט, שיק אים זײַן ר פ ו א ה אָדער נעם מיך צו פאַר אים, פאַר יאָסעלען, אונזער מאַמעס אײנציקן טרײסט... איר נ ח ת ביז איר לעצטער מינוט!... אוי מאַמע, מאַמע, וואָס שווײַגסטו?! וואָס בעטסטו פאַר דײַן טײַער קינד ניט, פאַר יאָסעלען, מאַמע, אויף זײַן קראַנק בעטעלע!

דאָס ווײַבל, וואָס איז דערבײַ געזעסן האָט אויך געוויינט און געכליפּעט, הערנדיק ש ר ה׳לעס ט ע נ ו ת. יאָסעלע האָט אַ היבשע ווײַלע די אײגלאַך אָפן געהאַלטן, געקוקט אויף ש ר ה׳לען אַזוי טרויעריק, אַזוי לײַדנד, אַז עס האָט זיך געדאַכט, ער רעדט צו איר, ער באַקלאָגט זיך פאַר איר אויף זײַנע י ס ו ר ים, וואָס פּײַניקן אים איצט... באַלד אָבער האָבן זיך די אײגלאַך פאַרמאַכט, עס האָט אויסגעוויזן, ער איז אַנטשלאָפן געוואָרן, ער שלאָפט

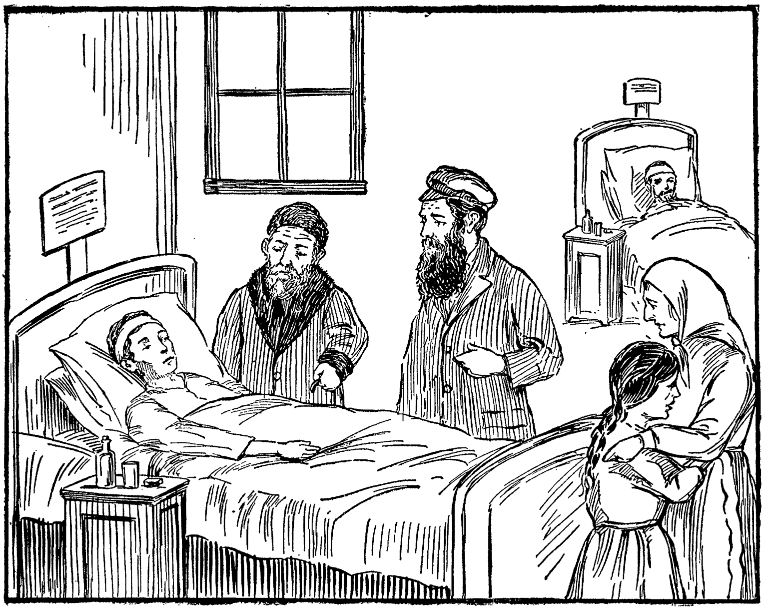

געשמאַק, ער כראָפּעט אַ פּ י ל ו... נאָר ר׳ ש ו א ל, וואָס איז צום בעט צוגעקומען, האָט נאָכ׳ן כראָפּען דערקענט, וואָס פאַר אַ שלאָף עס איז. ער האָט געגעבן אַ וואונק י ו נ ה׳ן, ער זאָל די נ ש י ם אַרויספירן. י ו נ ה אָבער, וואָס איז ווי אַ דערשלאָגענער געשטאַנען און אַן אויג ניט אַראָפּגענומען פון קראַנקן קינד, וואָס איז אים ערשט אַזוי ליב און אַזוי טײַער געוואָרן, אַז ער וואָלט אין דער מינוט אַ האַלב לעבן אים אַוועקגעגעבן, האָט דעם וואונק ר׳ ש ו א ל׳ס ניט פאַרשטאַנען. און ר׳ ש ו א ל האָט אַלײן אָנגעהויבן ריידן:

— גייט שוין אַוועק פון אים, נ ש י ם! ער האָט שוין זײַנע ח ש ב ו נ ו ת מיט אײַך געענדיקט, אויסגעצאָלט אַלע זײַנע ח ו ב ו ת אין זײַן קורץ לעבן!... איצט גרייט זיך זײַן נ ש מ ה׳לע צוצו-

קומען באַלד אַהין, פון וואַנען זי שטאַמט אַרויס. שטערט אים ניט, לאָזט אים רואיק שטאַרבן און גייט אַוועק. פירט זיי אַרויס, ר׳ י ו נ ה, און טראָגט אַרײַן אַ ליכט, עס וועט באַלד י צ י א ת נ ש מ ה זײַן.

י ו נ ה, וואָס איז ביז איצט ווי אַ ת ם נידערגעשלאָגן געשטאַנען, האָט זיך ווי פון אַ שווערן שלאָף אויפגעכאַפּט און האָט ש ר ה׳לען איבער געוואַלד פון בעטל אָפּגעריסן, ווי אַ קליין קינד אויף זײַנע ריזיקע הענט פון ה ק ד ש זי אַרויסגעטראָגן. די ווילנער ווײַבל איז מיט ש ר ה׳לען אויפ׳ן גאַס שטיין געבליבן און האָט צוגעהאָלפן דער אומגליקלאַכער שוועסטערל קלאָגן און וויינען. י ו נ ה האָט אַ פּאָר גראָשענע ליכטלאַך אַרײַנגעטראָגן, אָנגעצונדן, געגעבן איינס ר׳ ש ו א ל׳ן און איינס האָט ער אַליין געהאַלטן, און האָט מיט טרערן י צ י א ת - נ ש מ ה דערוואַרט. יאָסעלע האָט זיך ניט פיל געמאַטערט: זײַן גאַנץ לעבן איז אַזאַ מין ג ס י ס ה געווען, און לײַכטער ווי ער האָט געלעבט איז ער געשטאָרבן.

— ב ר ו ך ד י ן א מ ת! — האָט ר׳ ש ו א ל אויסגערעדט און יאָסעלען צוגעדריקט די האַלב אָפּן־געבליבענע אייגלאַך.

אין אַ ש ע ה צײַט האָט מען שוין יאָסעלען אַרויסגעטראָגן פון ה ק ד ש. די ל ו י ה איז געווען נאָר פון עטלאַכע געציילטע מענשן: ר׳ ש ו א ל, י ו נ ה, געצל שנײַדער איז אויך געקומען; אַ פּאָר ש מ ש י ם, ח ו ץ דעם ש מ ש, וואָס האָט יאָסעלען אין אַ קינדערשן קעסטל געטראָגן מיט אַ רימען איבער׳ן שולטער אַריבערגעלייגט.

מער ווי די ווילנער ווײַבל מיט ש ר ה׳לען, איז פון ווײַבער קיינער נאָכ׳ן אָ ר ו ן ניט נאָכגעגאַנגען. ש ר ה׳לע האָט זיך מיט אַלע כ ו ח ו ת געריסן זיך צו באַפרײַען פון דער ווײַבלס האַנט. ו׳אָס האָט זי געפירט. איר האָט זיך געוואָלט אַרויסרײַסן איר ברודערל פון דעם ש מ ש, וואָס טראָגט אַוועק איר האַרץ, איר קרוין אַהין, פון וואַנען עס קומט שוין קיינער ניט צוריק. „לאָזט מיך צו מײַן ברודערל! — האָט זי געשריען! — ער לעבט נאָך! ער איז ניט

געשטאָרבן, ער האָט ניט געקענט שטאַרבן! מען האָט אויף אים אַלע מאָל נאָר אַ ב ל ב ו ל געמאַכט, און איצט איז אויך אַ ב ל ב ו ל... ער איז נישט געשטאָרבן, אוי, לאָזט מיך... ניין, איך וועל ניט לאָזן אים אַזוי יונג אין דער ערד אַריינלייגן."

אַ ש מ ש האָט געמוזט צוהעלפן זי ניט צולאָזן צום אָ ר ו ן. דאָס ווייבל איז שוין אָן כ ו ח ו ת געבליבן.

אַז מען האָט שוין יאָסעלען אין ק ב ר אַריינגעלייגט, האָט זיך ש ר ה'לע ווי אַ ווילדע אַרויסגעריסן, איז צוגעפאַלן צום אָפענעם ק ב ר און געשריען: „מיין ברודערל, מיין יאָסעלע! אוי, אידן, זעט ווי שיין ער איז! ער לעבט נאָך! האָט ר ח מ נ ו ת, גיט מיר אים אַוועק, איך האָב שוין מער גאָר נישט, גאָר נישט אין מיין לעבן!"...

גענוג וויינען, גענוג קלאָגן, מיין טאָכטער! — האָט ר' ש ו א ל זי פאַר'ן האַנט אָננעמענדיק געזאָגט.—דיין ברודערל איז געשטאָרבן... געשטאָרבן, ווי עס שטאַרבט אַן אויסגעלייטערטער ריינער נ פ ש. לאָז אים זיין רעכט טאָן, און זיי געטרייסט דערמיט, וואָס ניט אַ אינגל אַ ג נ ב ערגעץ איז מען דאָ מ ק ב ר נאָר אַ קליין ק ד ו ש'ל, וואָס האָט פון זיין געבאָרן טאָג ביז זיין טויט געליטן פאַר פרעמדע ר ש ע ו ת!... אַ גוטער בעטער זאָל ער שוין פאַר דיר זיין און פאַר כ ל ל - י ש ר א ל!"

אַ פּאָר גרויסע טרערן, וואָס האָבן אין דער גאַנצער צייט ביי דעם אַלטן, פרומן אידן ווי פאַרגליווערט אין די אויגן געפינקלט, האָבן זיך ענדלאַך לויזגעריסן, זיך געקייקלט איבער זיינע איינגעפאַלענע, איינגעצויגענע באַקן, איבער זיין שניי-ווייסער באָרד און זיינען גלייך אין אָפענעם ק ב ר אַריינגעפאַלן.

קוקנדיק אויף ר' ש ו א ל'ן האָט זיך אויך י ו נ ה וואַסער-טרעגער צעוויינט, און ר' ש ו א ל'ן האָט מי געקאָסט אים איינצו-שטילן.

— א פ ש ר בין א י ך שולדיק אין זײַן יונגן טויט. — האָט י ו נ ה קלאָגנדיק געכליפּעט. — אַזאַ קינד, אַזאַ כ ש ר ערלאַך קינד! — ווי אַ מ ל א כ׳ל שײַנט ער פון ק ב ר אַרויס! זײַ מיר מ ו ח ל, יאָסעלע! איך האָב ניט געוואָלט ח ל י ל ה שלעכטס מאַן דיר!

צו מ ע ר י ב האָט י ו נ ה אין ב י ת־ה מ ד ר ש ק ד י ש געזאָגט.

— אַ יאָר צײַט, י ו נ ה? — האָט מען פון ע ו ל ם אים געפרעגט.

— ניין, ניט אַ יאָרצײַט; נאָך כיענע דער מ ג י ד׳יכע זאָג איך ק ד י ש.

— וואו איז איר ק ד י ש?

— איר ק ד י ש איז שוין דאָרט, בײַ איר אין ג ן־ע ד ן!

— דאָס אינגל כיענעס? דאָס ג נ ב׳ל, מיינט איר, ר׳ י ו נ ה?

י ו נ ה האָט ניט געענטפערט און איז פון ב י ת־ה מ ד ר ש אַרויס.

דער ע ו ל ם האָט י ו נ ה ין ניט פאַרשטאַנען, געקוועטשט מיט די פּלייצעס און געענטפערט: „ש י כ ו ר, מ ן־ה ס ת ם!“

אַז די קעכן האָט אויף מאָרגן פרי אָנגעזאָגט שיינדעלען, אַז כיענעס אינגל, דאָס ג נ ב׳ל, איז געשטאָרבן נעכטן אין ה ק ד ש, האָט שיינדעלע געענטפערט: „איידער גרויסערהייט אין אַסטראָג, איז אַ וו ד אַ י גלײַכער קליינערהייט אין ק ב ר! אַ כ פ ר ה זאָל ער זײַן, ר י ב ו נ ו־ש ל־ע ו ל ם, פאַר מײַן איינציק טײַער קינד, פאַר מײַן ב ן־י ח י ד לייבעלען, ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר!“

ווערטערביכל

פון שווערערע ווערטער, וואָס גייען אריין אין דעם ביכל.

א

אבות־אבותינו (אָוועס-אַוואָוסעינו)— אורעלטערן.

אבל (אָוול) — איינער, ביי וועמען ס'איז ניט לאַנג געשטאָרבן אַ נאָ-ענטער מענש.

אבר-ים (עיווער-עיוורים) — גליד פון קערפּער.

אַגיל ואשמח (אָגל וועיעסמאַך) —

אדרבה (אַדעראַבע) — דאָס אייגענע פאַרקערט; פאַרקערט נאָך.

אוודאי (אַוואָדע) — געוויס, זיכער.

אויבם — פרוכט. —

אויספּראָסקען — אויספּאַטשן.

אופן (אויפן) — וועג.

אחר יאוש בעלים (אַכאָר יויעש באָוילים) —נאָכדעם ווי דער אייגנטימער האָט זיך שוין אָנטזאָגט פון דער זאַך.

אי"ה — אם ירצה השם (אים יירצע האַשעם) — ווען גאָט וועט וועלן.

איינוויליקן — איינשטימען.

איינשטשעמען זיך — איינערן זיך; איינדריקן.

אימה (עימע) — שרעק.

אישה (אישע) — פרוי.

אלא (עלאָ) — אויב פאַרקערט.

אלף-בית (אַלעף-בייס) — אַלפאַבעט.

אַנגעלייגט זיין — פאַררעכנט ווערן.

אנטיק — דאָס זייער גוטע.

אָסור (אָסער) — איך שווער.

אסטראַג — טורמע.

אסיפה (אַסיפע) — פאַרזאַמלונג, מו-טינג.

אַפּבאָרן זיך — שטעלן זיך אַנטקעגן; פאַרטיידיקן זיך.

אפנים (אַפּאָנים) — קענטיק.

אַפּ'פּטר'ן (אַפּפּאַטערן) — אָפּפאַרטיקן, באַפרייען.

אפילו (אַפילע) — זאָגאַר.

ארבע-כנפות (אַרבע קאַנפעס) — אַ פיר קאַנטיק שטיק צייג, וואָס אידישע מענער און אינגלאַך טוען אָן, און אין וועלכן עס איז איינגעמאַכט ציצית.

ארון (אָרן) — קאַסטן; ברעטער פאַר אַ קבר; אַלמער.

אריה (אַריע).

ב

באַדאי — בעסער; אַפּילו.

באמת (בעמעס) — ווירקלאַך.

באַפּאַלמעכטיקט — באַאויפטראַגט.

באַשיינפּערלאַך — קלאָר, דייטלאַך.

בגד-ים (בעגעד-בגאָדים) — קלייד.

בדלות (בדאַלעס) — אומגליקלאַך.

בוכען — שטויסן, שלאָגן.

בור — גראָבער יונג.

בחור-ים (באָכער-באָכערים) — דער-וואַקסענע אינגלאַך פון אַ יאָר 13 אָן.

בחוש — דייטלאַך.

ביטחון (ביטאָכן) — גלויבן.

בין-הזמנים (בעין האַזמאַנים) — סוף סעמעסטער.

ביקור-חולים (ביקער-כוילים) — גע-זעלשאַפט צו היילן אָרימע קראַנקע.

בית-המדרש (בייס-האַמעדרעש) — שול צום דאַוונען.

בית-עולם (בעים-אוילאָם) — טויטן-פעלד.

בכלל (ביכלאַל) — אין אַלגעמיין.

בלבול-ים (בילבל-בילבולים) — אויס-געטראַכטע זאַך; ניט קיין אמת׳ע באַשולדיקונג.
בנאמנות (בענעמאָנעס) — אויף מיין וואָרט.
בן-יחיד (בען-יאָכיד) — איינציקינציק־ער.
בנים (באָנים) — זין.
בסך-הכל (בסאַך האַקל) — אינגאַנצן.
בעזדיעטניק — איינער וואָס האָט ניט קיין קינדער.
בעל-גאווה (באַל-גאַיווע) — גרויס האַלטער.
בעל-חוב (באַל-כויוו) — שולדיק.
בעל (באַל) טאַקסע — דער מאַן וואָס האָט אָפּגעדונגען די שטייערן אויף פלייש.
בעל-מחשבה (באַל-מאַכשאָווע) — פאַר-טראַכטער יונג.
אַ בעלן (באַלן) זיין — ווילן עפּעס.
בעל-פועל (באַלפויעל) — אויפטויער.
בעת-מעשה (בעיס מאַיסע) — דערביי.
בפרט (ביפראַט) — באַזונדערס.
בקיצור (בקיצער) — קורץ, אין קורצן.
בראַדיאַגע — אַ מענש אָן אַ היים, אַ טרעמפּ.
בראַדיען — אומוואַנדערן, אומבלאָנ־דזשען.
ברוגז׳ן (ברויגעזן) זיך — כעס׳ן זיך, זיין בייז.
ברוך (באָרעך).
ברוך-דין-אמת (באָרעך דאַיען עמעס)— געלויבט איז דער גערעכטער ריכטער!
ברוך-הוא (באָרעך-הו) — געבענשט זאָל ער זיין.
ברירה (ברעירע) — אויסוואַל.
ברכה (בראָכע). אויף ברכה קומען — קומען אויף כיבוד; צו נעמען אַ ביסל בראָנפן און פאַרבייסן און מאַכן אויף דעם אַ ברכה.

בשום אופן (בשום אויפן) ניט — פאַר קיין פאַל ניט.
בשמחה רבה (בסימכע ראַבע) — מיט גרויס פרייד.
בשר-ודם (באָסאַר־וואָדאָם) — פלייש און בלוט; מענש.
בת-טובים (באַס-טויווים) — אַ טאָכ-טער פון שיינע עלטערן.
בתמימות (ביטמימעס)—נאַאיוו, אומ-שולדיק.

ג

גאַרדאַוואַי — פּאָליציימאַן.
גבאי (גאַבע) — פּרעזידענט.
גבורה (גוואורע) — העלדישקייט; שטאַרקייט.
גביר (גוויר) — רייכער מאַן.
גדולה (גדולע) — 1) גרויסקייט, אָכ־טונג. 2) טריומף. 3) שטאָלצקייט.
גואל (גויעל) — נאָענטער פריינד, אייגענער.
גוידער — דיקע הויט אונטער׳ן מאָר-דע; קומט פון פעטקייט.
גומל (גוימל) בענשן — דאַנקען גאָט, ווען מען ווערט ניצול פון אַן אומגליק.
גוף-הענין (גוף האָאיניען) — דער עצם זאַך.
גילדן — 15 קאָפּיקעס.
גלייכגילטיק — רואיק.
גמרא (גמאָרע) — אַ זאַמלונג פון אַראַמייאישע ביכער מיט געזעצן, לעגענדעס, שפּרוכן און ד. ג. צו-זאַמענגעשטעלט אין סוף פון 5-טן יאָרהונדערט אין בבל.
גנב-ים (גאַנעוו-גאַנאָווים) —
גנבה־ות (גנעיווע-גנעיוועס) — אַ גע׳-גנב׳עטע זאַך.
גן-עדן (גאַן-עידען) — יענע וועלט.
גסיסה (גסיסע) — מאַטערן זיך פאַר׳ן טויט.
געווערט — געדויערט.

גענעזן ווערן — אויסגעהיילט ווערן.
גרעט — וועש.

ד

דאגה (דאַיגע) — זאָרג.
דאַמסקער שניידער — שניידער פון פרויען קליידער.
דבר'ן (דאַבערן) — רעדן.
אַ דבר (דאַבער) טאָן — אַ רעד טאָן.
דווקא (דאַווקע) — אויף צו להכעיס; גראָד.
דופק (דויפיק) — פולס.
דחקות (דאַכקעס) — ענגשאַפט, מאַנגל.
דיבורים — רייד.
די והותר (דאַי וועהויסער) — מער ווי גענוג.
דיפּלאָמאַטיש — פון הינטעראַרום, כיטרע.
דישל — אַ טייל פון וואָגן, צו וועלכן מען שפּאַנט צו דאָס פערד, אַהלאָבליע. ליימענער דישל — שוואַכער מענש, שמאַטע.
דעסיאַטניק — פּאָליציימאַן.
דעתן (דאַיטן) — ווייסער.
דראַטווע — שוסטערשער איינגעפּעכטער פאָדים.
דרך (דערעך) — וועג, שטייגער.
דרך-ארץ (דערעד ערעץ) — רעספּעקט, אָפּשיי.
דרשנ'ען (דאַרשענען) — רעדן.

ה

הדרכה (האַדראָכע) — ערציאונג.
הולטאַיקע — אַ פרוי וואָס זידלט און שילט זיך.
הוספה (הויסאָפע) — צוגאָב.
הזיק (העזיק) — אָנווער, פאַרלוסט, שאָדן.
היפוך (העיפעך) — פאַרקערט.
הכנסה (האַכנאָסע) — איינקונפט.
הכנעה (האַכנאָע) — אונטערטעניקייט.
הלוואי (האַלעוואַי). —
העזה (האָזע) — גראָבקייט, שטאָלצקייט, דרייסטקייט, חוצפה.
העליש — שרעקלאַך: ווי אין גיהנום.
הפקר (העפקער) — קיינעמס ניט.
הצלחה (האַצלאָכע) — גליק.
הקדושה (האַקדוישע) — די הייליקע.
הקדש (העקדעש) — שפּיטאָל.
השגחה (האַשגאָכע) — אויפפּוקן, אַכטונג געבן.
התעוררות (היסוירערעס) — באַגייסטערונג.

ו

והא ראיה (ווהאָ ראַיע) — אַ באַווייז איז.
והוא-רחום (וועהו ראַכום) — דער אָנהייב פון דער מעריב-תפילה.
ווירטן — באַלעבאָסטע.
ונתנה-תוקף (אונסאַנע טויקעף) — אַ תפילה פון ראש-השנה און יום-כפור, וואו עס רעדט זיך וועגן גאָטס משפט.

ז

זאָגערן — אַ געלערנטע פרוי, וואָס קאָן בעסער דאַווענען און לייענט דערפאַר, אָדער זאָגט פאָר פון סידור, כדי די אַנדערע ווייבער, וואָס קענען ניט דאַווענען, זאָלן קאָנען נאָכזאָגן.
זכיה (זכיע) — פאַרגעניגן, פּריווילעגיע.
זלזולים (זילזולים) — זידל־ווערטער.
זמן (זמאַן) — האַלביאָר, סעמעסטער.
זשאַלאָבע — אָנקלאַגע.

ח

חברה (כעווּרע) — די קינדער.
חגא (כאָגע) — גוי'אישער יום-טוב.
חדר-ים (כיידער-כאַדאָרים) — רעליגיעזע אידישע שול.

חודש-ים (כוידעש־כאַדאָשים)—מאָנאַט.
חוזק (כויזיק) מאַכן — אויסלאַכן זיך; שפּאָטן.
חומש (כומעש) — תורה, די ערשטע 5 ביכער פון דער ביבל.
חופּה (כופּע) — חתונה.
חוץ (כוץ) — אויסער.
חושד (כוישעד) זיין — פאַרדעכטיקן.
חזיר (כאַזער) —
חזן (כאַזן) — דער מאַן וואָס דאַוונט פאַר'ן עמוד; וואָס פירט אָן דעם דאַוונען.
חידוש-ים (כידעש-כידושים) — וואונדער.
חידוש'ן (כידעשן) זיך — וואונדערן זיך.
חיה-ות (כאַיע-כאַיעס) — ווילדע באַשעפעניש.
חיה'לע (כאַיעלע). —
חיות (כיעס) — לעבן.
חיתוך הדיבור (כיטעך האַדיבור) — אַ שפּראַך.
חלומ'ען (כאָלעמען) —
חלילה (כאָלילע) — זאָל גאָט אויסהיטן.
חלף-ים (כאַלעף-כאַלאָפים) — שעכטמעסער.
חלק (כעליק) — טייל.
חלק-לעולם-הבא (כעליק-לעאוילאָם-האַבע) — זיין טייל יענע וועלט.
חלשות (כאַלאָשעס) — אָנמאַכט.
חלש'ן (כאַלעשן) — שוואַך זיין.
חן (כעין)—ליבשאַפט; חן געפינען—געפעלן ווערן.
חסד (כעסער) — גענאַד.
חצופה (כצופּע) — גראָבע, אויסגעלאַסענע פרוי.
חרמות (כראָמעס) — שבועות.
חרפּה (כאָרפּע) — שאַנדע.
חשוך-בנים (כאַסוך-באָנים) — איינער וואָס האָט ניט קיין קינדער.
חתונה (כאַסענע) — הייראַט. טומל; אומגליק.

ט

טאָלק — אָרדענונג — אַ טאָלק מאַכן — איינאָרדענען.
טובה (טויווע) — געפעליקייט.
טעות (טאָעס) — פעלער.
טענה-ות (טאַינע-טאַינעס) — פּרעטענזיע; רייד.
טענה'ן (טאַינען) — זיך אויסרעדן.
טרפ'ענע (טרעיפענע) — פּאַסקודנע.
טשיקאַווע — מאָדנע, וואונדערבאַר.
טשיקאַווע זיין — נייגעריק זיין.

י

יום-הדין (יוים-האַדין) — דער שרעקלאַכער טאָג פון משפּט.
יוסטע — רייכע.
יוצא (יויצע) זיין — צופרידנשטעלן; גענוג גוט זיין.
יושר (יוישער) — גערעכטיקייט.
יושר-גדול (יושער-גאָדל) — זייער אַ גערעכטע זאַך.
יחום (ייכעס) — גרויסקייט, שטאָלץ.
יחסן-ים (יאַכסן-יאַכסאָנים) — גרויסער מענש.
ימח שמה (יימאַך שמאָ) — ניט געדאַכט זאָל זי ווערן; אָפּגעמעקט זאָל ווערן איר נאָמען.
ימים-נוראים (יאָמים נויראָאים) — שרעקלאַכע טעג; די טעג פון ראש-השנה ביז נאָך יום-כיפּור.
יסורים (יעסורים) — ליידן.
יציאת נשמה (יעציאָס נשאָמע) — דאָס אויסגיין, דאָס שטאַרבן.
ירושה (יערושע)—גוטסעריי, וואָס מען באַקומט נאָכ'ן טויט פון פאָטער,

מוטער, אָדער אַן אַנדערן נאָענטן קרוב.

ישועה (יעשועה) — הילף.

ישיבה־בחור (יעשיווע באָכער) — אַ אינגל, אָדער אַ בחור, וואָס לערנט אין אַ ישיבה.

ישראל (איסראָעל) — אידן.

יתום-ים (יאָסעם-יעסוימים)—אַ קינד, וואָס האָט פאַרלאָרן דעם פאָטער, די מוטער אָדער ביידן.

כ

כבוד (קאָווּעד) — רעספּעקט.

כדאי (קדאַי) — ס׳לוינט.

כוונה (קאַוואָנע) —מיין.

כזית (קאַזאַאיס) — אַ שטיק די גרויס ווי אַן איילבערט.

כיבוד-אב (קיבעד-אַוו)—ערלאַך האַלטן, כבוד אָפּגעבן פאָטער און מוטער.

כל-בו (קאָל-בוי) — אַלדאַס שלעכטס.

כל-זמן (קאָל זמאַן) — ביז.

כל-טוב (קאָל-טואוו) — אַל דאָס גוטס.

כלי (קעילע) — געפעס : אַ ליט.

כלל-ישראל (קלאַל-איסראָעל) — אַלע אידן.

כל-עבודת-פרך (קאָל אַוואוידאַס פּערעך) — אַלע שווערסטע אַרבעט.

כמעט (קימאַט). —

כסא הכבוד (קיסעי האַקאָוועד) — גאָטס שטול. גאָטס טראָן.

כסדר (קסעידער) — נאָכאַנאַנד.

כפרה (קאַפּאָרע) — אָפּבייט.

כפרה ווערן — שטאַרבן.

כפל כפלים (קויפל קיפלאַאים) — אַ סך מאָל מער ווי געדאַרפט.

כרחם אב על בנים (קעראַכעם אָוו אַל באָנים) — ווי אַ פאָטער האָט רחמנות אויף זיינע קינדער.

כשר׳ע מציאה (קאָשערע מעיציע) — ערלאַך געפינס.

כתב (קסאַוו) — קאָנטראַקט, אָפּמאַך.

ל

לאה (לעיע). —

לאיבוד (לעאיבוד) גיין — פאַרלאָרן גיין אויף גאָר ניט.

לא-עליכם (לוי אַלעיכעם) — ניט פאַר אייך געדאַכט.

לא תגנוב (לוי סיגנויוו) — זאָלסט ניט גנב׳ענען.

אויף להכעים (לעיהאַכים) — אַקוראַט פאַרקערט ; כדי יענעם אייצוצאָרענען.

לוויה (לעוואַיע) — באַגלייטן אַ געשטאָרבענעם צו זיין אייביקער רו.

לויזמאַכן — אָפּבינדן, אָפּשפּיליען.

לויזע — פרייע.

לכל-הדעות (לכאָל-האַדעיעם) — נאָך אַלעמען נאָך ; אַלע זיינען איינשטימיק.

לכתחילה (לכאַטכילע) — פון אָנהייב ; אין אַלגעמיין.

למדן (לאַמדן) — געלערנטער.

למען תזכרו (לעמאַן טיזקערו) — אַן אויסדרוק אַזאַ אין דאַוונען.

למשל (למאָשל) — צום ביישפּיל.

לתורה ולחופה ולמעשים טובים (לעטוירע אולכופּע אולמאַיסים טויווים) — צו לערנען, צו חתונה האָבן און צו טאָן גוטע טאַטן.

מ

מאריך ימים (מאַיריך יאָמים) זיין — דערלענגערן אייערע יאָרן.

מבטיח (מאַבטיאַך) זיין — פאַרזיכערן.

מבין (מעיוון) זיין — פאַרשטיין זיך אויף עפּעס.

מגדל (מגאַדל) זיין — האָדעווען.

מגיד (מאַגיד) — רעדנער, אָראַטאָר.

מגע ומשא (מאַגע אומאַסע) — געשעפטן, פאַרבינדונג.

מהלך רב (מהאַלעך ראַוו)—אַ ווייטער גאַנג.

מודה (מוידע) זיין — צוגעבן.

מודה זיין זיך — אויסזאָגן.

מודה-אַני (מוידע-אַני) — הייליקער שפּרוך, אַ תפלה, וואָס מען זאָגט גלייך ווי מען שטייט אויף אינדערפרי.

מוח (מויאַך) — קאָפּ, מאַרך, שכל.

מוחל (מויכל) זיין — פאַרגעבן.

מוסטער — ביישפּיל.

מוסר (מוסער) — שטראָפרייד.

מופלג (מופלעג) — גרויסער געלערנטער.

מוצלח (מוצלאַך) — אַ גליקלאַכער; איינער, וועמען עס גליקט.

מזבח (מיזבעיאַך) — אַלטאַר; פּלאַץ וואו מען ברענגט דעם קרבן.

מזוזה (מעזוזע) — אַ שטיק פּאַרמעט, אויף וועלכן ס'איז אָנגעשריבן אַ טייל פון קריאת-שמע, צוגעקלאַפּט צום ביישטידל פון טיר.

מזומן (מעזומען) — באַר געלט.

מזיק (מאַזיק) — שטיפער.

מזכה (מזאַקע) זיין — באַשערן.

מזל (מאַזל) — גליק.

מזל-טוב (מאַזל-טאָוו)—כ'באַגרים אייך.

מחותנת'טע (מכוטענעסטע)—פריינדן; שייכות; שמעלקע.

מחיה (מכאַיע) — פאַרגעניגן.

מחילה (מכילע) בעטן — אַנטשולדיקן זיך.

מחשבה-ות (מאַכשאָווע-מאַכשאָוועס) — געדאַנק.

מטבע-ות (מאַטבעיע-מאַטבעיעס) — גאָלד אָדער זילבערשטיק.

מטופל — אָנגעלאָדן, באַזאָרגט, באַשעפטיקט.

מידה(מידע)—אויפפיר, געוואוינהייט.

מי-יודע (מי-יוידעיאַ) — ווער וויס.

מיתה-משונה (מיסע משונע) — אַן איינבראָך, אַ שרעקלאַכער טויט.

מכבד (מכאַבעד) זיין — געבן עפּעס; צוטיילן, דערלאַנגן.

מכשול (מיכשל) — שטרויכלונג.

מלחמה (מילכאָמע) —

מליץ-יושר (מעיליץ יוישער) — גוטס-ריידער.

מלמד-ים (מעלאַמעד-מעלאַמדים) — אַ לערער אין אַ חדר; אַ לערער פון רעליגיע און רעליגיעזע ספרים.

מלמד זכות (מלאַמעד זכוס) זיין — באַרעכטיקן; געפינען אַ באַרעכטיקונג.

מלמד חובה (מלאַמעד כויוו) זיין — טראַכטן שלעכטס.

מן הצד (מין האַצאַד) — פון דער זייט.

מנין (מיניען) — דאָס דאַוונען מיט אַ סך מענשן (וויניקסטנס צען) צוזאַמען.

מניעה (מניע) — אָפּהאַלט.

מנשה (מנאַשע). —

מסירה (מסירע) — אָנקלאַג.

מסכים (מאַסקים) זיין — צושטימען.

מסתמא (מיסטאָמע) — זיכער.

מעורר (מעאוירער) — וועקער.

מעורר זיין — דערוועקן, באַגייסטערן.

מעלדן — לאָזן וויסן.

מעריב (מאַירעוו) — די אָוונט־תפילה.

מעשה (מאַיסע)—שפּיצל: דערציילונג.

מעשה שהיה כך היה (מאַיסע שעהאָיאָ, קאַך האָיאָ) — פּאַסירט האָט אָט וואָס.

מעשה-שטן (מאַיסע-סאָטן) — צום אומגליק.

מעשים טובים (מאַיסים טויווים) — גוטע טאַטן.

מפלה (מאַפּאָלע) — אומגליק.

מפיס (מפאַיעס) זיין — איבערבעטן, פאַרגיטיקן.

מצדיק את הדין (מאַצדיק עס האַדין)— באַרעכטיקט.
מצווה-ות (מיצווע-מיצוועס) — געבאָט, גערעכטע זאַך, גערעכטע טאַט.
מציאה (מעציע) — געפינס.
מציל (מאַצל) זיין — ראַטעווען.
מקדים (מאַקדים) זיין — פאָרזען און פאַרהיטן.
מקיים (מקאַיעם) זיין — דורכפירן.
מקנא (מקאַנע) זיין — ניט פאַרגינען.
מרוצה (מרוצע) ווערן — איינשטימען.
משה (מוישע). —
משומד-ים (משומעד-משומאָדים) — איינער וואָס האָט געביטן זיין רעליגיע; גרויסער שטיפער, אומערלאַכער מענש.
משניות (מישנאַיעס) — אַ העברויאיש בוך פון 6 טיילן, צוזאַמענגעשטעלט אין סוף פון 2-טן יאָרהונדערט נ. ק. פון ר׳ יהודה הנשיא. אַנטהאַלט אַלערליי געזעצן.
משפחה (מישפאָכע) — פאַמיליע.
משפט (מישפעט) — אורטייל.
משרת (משאָרעס) — באַדינער.
מתחייב (מיסכאַיעוו) זיין — פאַרפליכטן זיך.
מתיז (מאַטיז) זיין — אַקצענטירן, אָנדריקן.
מתנה-ות (מאַטאָנע-מאַטאָנעס) — געשאַנק, פרעזענט.

נ

נאמן (נעמאָן) — קאַסיר.
נגיד (נאָגיד) — אַ רייכער מאַן.
נגידה (נגידע) — רייכע פרוי.
נגיד׳יש (נגידעש) — רייך.
נדבה-ות (נדאָווע-נדאָוועס) — געלט אָדער אַן אַנדער זאַך, וואָס מען שענקט אָדער מען וואַרפט אים צו.
נדן (נאַדאַן) — געלט, וואָס די כלה גיט דעם חתן, אָדער דער שווער דעם איידים.
נורא (נוירע) — שרעקלאַך.
נחמה (נעכאָמע) — טרייסט.
נחת (נאַכעס) — פאַרגעניגן.
ניאַנטשען זיך — האַלטן אַ קינד, אַרומגיין אַרום דעם.
ניכר (ניקער) — קענטיק.
ניסיון (ניסאָיען) — אַן אויספרואוו.ביישטיין אַ ניסיון—איינהאַלטן זיך.
נכנע (ניכנע) זיין—אונטערטעניק זיין.
נעילה (נילע) — די לעצטע תפלה פון יום-כיפור.
נפלא (ניפלע) —וואונדערלאַך. חידוש-נפלא — אַ גרויסער וואונדער.
נפש-נפשות (נעפעש-נעפאַשעס) — באַשעפענישן.
נקודה-ות (נקודע-נקודעס) — פינטעלאַך, העברייאישע וואָקאַלן.

ס

סוד — געריכט.
סודיאַ — ריכטער.
סוף גנב לתליה (סאָף גאַנעוו ליטליע) —דער גנב מוז זיך ענדלאַך אַריינכאַפן.
סידור (סידער) — געבעטבוך; אַ בוך מיט תפילות.
סימן-ים (סימען-סימאָנים) — צייכן.
סיפור (סיפער) — מעשה, דערציילונג.
סכנה (סאַקאָנע) — געפאַר.
סכנות-נפשות (סאַקאָנעס נפאָשעס) — זייער געפערלאַך.
סליחה (סליכע) — בוך מיט תפילות פאַר דער וואָך פאַר ראש-השנה.
סם (סאַם) — גיפט.
סעודת הבראה (סודעס האַווראָע) — דאָס ערשטע מאָל עסן פון די אבלים נאָכ׳ן באַגלייטן זייער טויטן.
ספר-ים (סייפער-ספרים). — הייליק בוך; בוך.

ע

עבודה-זרה (אַוואוידע זאָרע)—אָפּגאָט.
עברי (איווריע)—העברייאישע ווערטער.
עברי זאָגן—לייענען פון אַ העברייאיש בוך מעכאַניש, נישט פאַרשטייענדיק די באַדייטונג פון די ווערטער.
עגמת-נפש (אַגמעס-נעפעש)—פאַרדרוס.
עד-היום (אַד-האַיעם)—נאָך ביז היינט.
עדות (עידעס) —
עד שנתגלגל הדבר (אַד שעניסגאַלגאַל האַדאָוואָר) — עס האָט זיך אויסגע־דרייט די זאַך.
עוולה (אַוולע) — אומרעכט.
עולם (אוילאָם) — מענטשן, אַ גרופּע מענטשן.
עולם הבא (אוילעם האַבע) — אַ גוטע יענע וועלט.
עולמ׳שער (אוילאָמשער) — וואָס פאַר׳ן ברייטן פאָלק; מתנגדישער.
עופה׳לע (אויפעלע) — פייגעלע, קליין קינד מיינס!
עושר (אוישער) — רייכער מאַן.
עטאַזש — שטאָק.
עין-הרע (אַין האָרע) — אַ בייז אויג.
עיקר (איקער) — הויפּט, הויפּטזאַך.
עליה השלום (אָלעהאָ האַשאָלעם) — פרידן צו איר!
על-כן (אַל-קעין) — דעריבער.
עלנד — רחמנות.
על-פי-טעות (אַל-פּי-טאָעס). —
על-צד-היותר־טוב (אַל-צאַד-האַיוסער טויוו) — אויפ׳ן בעסטן אופן.
עם-הארץ (אַם האָרעץ) — אומוויסנדער מאַן.
עמוד (אַמעד) — דער פּלאַץ, ביי וועלכן דער חזן שטייט און דאַוונט.
עם לא היה (אַם לוי האָיאָ) — אַ שרעק־לאַך פאָלק.
ענין (איניען) — זאַך, אַפּטיילונג.
עצה (עיצע) — ראַט.
עצם (עצעם) — עצם זאַך — די זאַך אַליין.
עקדה (אַקײדע) — אַ קרבן פון אַ קינד צו גאָט.
עקזעקוציע — אומגליק.
עקשנות (אַקשאָנעס) — איינגעשפּאַרט־קייט.
ערב (אָרעוו) זיין — גאַראַנטירען.
ערב-יום-כיפור (ערעוו-יאָם-קיפּער) — דער טאָג פאַר יום-כיפור.

פּ

פּאַוועסטקע — איינלאַדונג אין גע־ריכט; „סאָמענס".
פּאַטשקען — איינריכטן.
פּאָלע — ברעג פון קלייד, פון סורדוט.
פדיון-שבוים (פּידיען-שוואואים) — אויסלייזן געפאַנגענע, אַרויסראַטעווען פון טורמע.
פוגע בכבוד (פּויגעיאַ בכאָוועד) זיין— באַליידיקן; אַנרירן איינעמס קאָוועד.
פועל (פּויעל) — אַן אַרבעטער, וואָס אַרבעט ביי אַ באַלעבאָס.
פועל׳ן (פּויעלן) — אויספירן.
פחדן (פּאַכדן) — שרעקעדיקער.
פטור (פּאָטער) — פריי.
פיסקל — מויל, מיילכל.
פנים (פּאָנים) — געזיכט, צורה.
פסוק (פּאָסיק)—אַ זאַץ פון דער ביבל.
פּריסטאַוו — פּאָליציי-קאַפּיטאַן.
פּריץ-ים (פּאָריץ־פּריצים) — ערד באַ־זיצער, גוטבאַזיצער.
פרק (פּעריק) — קאַפּיטל.
פשוט (פּאָשעט) — איינפאַך.

פ

פאַכען — אומשאַקלען.
פאַרזעעניש — מיאוס׳ע באַשעפעניש.
פאַר׳חלומ׳ט (פאַרכאָלעמט) — פאַר־טראַכט.
פאַרצאַפּלט — פאַרטרייסלט.

פאַרקייכט — פאַרגאַנגען, פאַרשטיקט.
פאָרראַט — אוצר.
פאַרשטשאָבען — פאַרנייען ווי עס איז, ניט גוט.
פאַר׳שרפה׳ט (פאַרסאַרפעט) — פאַרברענט.
פלוכן — שילטן.

צ

צד (צאַד) — זייט.
צודאַט — שטאָף צו אַ בגד, אויסער דעם אויבערשלאַק.
צירקל — פּאָליציי-סטאַנציע.
צער (צאַר) — פאַרדראָס, ליידן.
צרה-ות (צאָרע־צאָרעס) — ליידן.

ק

קאַפּריזנער—אַן אויסקלייבער; איינער וואָס נעמט זיך איבער.
קאַראָמישל — שטעקן, אויף וועלכן מען טראָגט די עמער מיט וואַסער.
קאַרק — האַלז.
קבורה (קוואורע) — באַערדיקונג.
קבלה־ספרים (קאַבאָלע-ספאָרים) — ביכער, וואָס אַנטהאַלטן מיסטישע מעשות און געדאַנקען.
קבצן (קאַבצן) — אָרימאַן.
קדיש (קאַדיש) — אַ תפילה נאָך אַ טויטן. דער וואָס זאָגט קדיש נאָך אַ געשטאָרבענעם; אַ אינגל.
קודם יאוש (קוידעם ייעש) — איידער דער אייגנטימער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון דער זאַך.
קוואַרטאַלנע — אַ פּאָליציי־קאַפּיטאַן.
קוראַזש — מוט.
קליפה (קליפּע) — צוטשעפּעניש.
קללה (קלאָלע) — זידלוואָרט, שילטוואָרט.
קנאה (קינע) — ניט פאַרגינעריי.
קפדן (קאַפּדן) — בייזער, כעסן.
קרבן (קאָרבן) — אָפּפער.
קרבן-מנחה (קאָרבן-מינכע) — דיקער ווייבערשער סידור.
קרוב (קאָרעוו) — אייגענער, פריינד, נאָענטער.
קרופּ — דיפטעריע.
קריאת-שמע (קרישמע) — דאָס קאַפּיטל פון חומש, וואָס הייבט זיך אָן מיט „שמע ישראל״.
קשיא (קאַשע) — פראַגע.

ר

ר׳ — רב (רעב) — הער.
ראַזבאָי — געשלעג, מען שלאָגט זיך.
ראיה (ראַיע) — באַווייז.
ראש-חודש (רויש-כוידעש) — דער ערשטער טאָג פון חודש.
רב (רעב) — הער.
רב (ראָוו) — דער געלערנטער איד פון שטאָט, וואָס ענטפערט אויף רעליגיע־זע פראַגן.
רבותי (ראַבויסאי) — מיינע הערן.
רגל (רעגל) געלט — יום-טוב-געלט.
־גע (רעגע)—מאָמענט, מינוט, סעקונדע.
רופא (רויפע) — דאָקטער, פעלדשער.
רוצח-ים (רויצעיאַך-ראָצכים) — מערדער, גזלן.
רחמנא לצלן (ראַכמאָנע ליצלאַן) — גאָט זאָל אונז אָפּהיטן, ראַטעווען.
רחמנות (ראַכמאָנעס) — דערבאַרימונג.
ריבונו־של-עולם (ריבוינע שעל אויל-אָם) — האַר פון דער וועלט, גאָט, גאָטעניו!
רעשט — אויסגאָב.
רפואה (רפוע) — אַ היילונג; אַ הייל-מיטל, אַ מעדיצין. צו רפואה — צו געזונט.
רצון (ראָצן) — ווילן.
רציחה (רציכע) — כעס. — מיט רציחה — בייז.
רשות-הרבים (רעשוס-האָראַבים) — אַ

פּלאַץ, וואו אַלע מעגן אומגיין; אַ גאַס.

רש"י (ראַשע) — די איניציאַלן פון ר' שלמה יצחקי — אַ פּירוש, אַ דערקלערונג, אַ קאָמענטאַר צום חומש.

רשעות (רישעס) — שלעכטס.

שׂ

שאלה-ות (שאַילע-עס) — פראַגע.

שבועה (שוואוע) — אַ שפּרוך פון שווערן זיך.

שבת (שאַבעס).

שייגעץ — שטיפער.

שכן (שאָכן) — דער וואָס וואוינט דערביי.

שלחן-ערוך (שולכאָן אָרעך) — דאָס געזעץ בוך פון די אידן, וואָס לערנט ווי צו פירן זיך און וואָס צו טאָן אין פאַרשיידנסטע פאַלן.

שלמה (שלוימע). —

שמש (שאַמעש) — באַדינער אין בית-מדרש.

שמש'טע (שאַמעשטע). —

שמשות (שאַמאָשעס) — דער אַמט פון אַ שמש.

שעה (שאָ) — שטונדע.

שפּאַזמעם — נערוועזער אויסברוך פון אָנאויפהערדיקן וויינען.

שפּאַקטיווע — פאַרגרעסער-גלאָז.

שפלה (שפעילע) — נידעריקע באַשעפעניש.

שקצים (שקאָצים) — שטיפער.

שקר (שעקער) — ליגן.

שׂ

שטן-מקטרג (סאָטן מקאַטרעג) — שלעכטס אָנריידער.

שכירות (סכירעס) — געהאַלט.

שכיר-יום (סכיר-יוים) — אַ טאָג אַרבעטער, אַ פאַרדונגענער.

שכל (סוּיכל) — פאַרשטאַנד, קלוגשאַפט.

שכל-גדול (סעיכל גאַדל) — גרויס קענטעניש, גרויס קלוגשאַפט.

שכר-לימוד (סכאַר־לימעד) — דאָס באַצאָלט פאַר'ן לערנען.

שמחה (סימכע) — פרייד.

שנאה (סינע) — פיינטשאַפט.

ת

תוהו ובוהו (טויהו וואָוואויהו) — וויסט און ליידיק.

תורה (טוירע) — לערנען; די הייליקע שריפטן.

תחינות (טכינעס)—תפילות אין אידיש וואָס ווייבער זאָגן.

תחנונים (טאַכנונים) — געבעט.

תירוץ (טערעץ) — אויסרייד.

תכלית (טאַכלעס) — רעזולטאַט; שלוס.

תכלית שנאה (טאַכלעס סינע) פיינטהאָבן — זייער שטאַרק פיינט האָבן.

תל (טעל) — אַ באַרג אַש.

תלמוד-תורה (טאַלמעד-טוירע) — אַ רעליגיעזע שול פאַר אָרימע קינדער.

תלמיד-ים (טאַלמיד-טאַלמידים) — שילער.

תם (טאַם) — אַ צעטומלטער; אַ מענש אָן שכל; אַן אידיאָט; אַ נאַאיווער מענש.

תמיד (טאָמיד) — שטענדיק.

תנא-ברא (טאַנע באַרע) — געלערנטער זון, טייערער זון

תנאי (טנאַי) — באַדינגונג.

תענוג (טאַינעג) — פאַרגעניגן.

תענית (טאָנעס)—טאָג פון פאַסטן, פון גאָרנישט ניט עסן.

תפיסה (טפיסע) — 1) פויאיר אויפצונעמען זאַכן 2) טורמע.

תרבות (טאַרבוס) — דרך-ארץ, מאַניערן.

תשובה-ות (טשואווע-עס) — ענטפער.